

HUKUK EĞİTİMİNDE SINAVLAR

[Ön kapağın iç yüzüdür. Bu nedenle boş bırakılmıştır.]

Yard.Doç.Dr. Kemal GÖZLER
Uludağ Üniversitesi Öğretim Üyesi

HUKUK EĞİTİMİNDE SINAVLAR

EKİN KİTABEVİ YAYINLARI
B U R S A - 1 9 9 9

Ekin Kitabevi Yayınları
ISBN: 975-7338-49-4

© Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan kitabevinin izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi, ya da her hangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

Benzer dersleri okutan öğretim üyeleri, bu kitabın ikinci kısmında yer alan soruları, önceden izin almaksızın, ama bu kitabı sınav kağıdında kaynak göstermek şartıyla, kendi yaptıkları sınavlarda aynen veya değiştirerek kullanabilirler. Ancak sorulardan biri, birkaçı veya tamamı hiçbir şekilde, yazarından izin almaksızın, yayınlanamaz, özellikle müfettişlik sınavlarına hazırlık kitaplarında kullanılamaz.

Birinci Baskı: Eylül 1999
Baskı: Motif Matbaası

Dizgi ve Sayfa Düzeni: Kemal Gözler
Kapak Düzeni: Kemal Gözler
Görüşleriniz İçin: gozler@uludag.edu.tr

Dağıtım:
Ekin Kitabevi
Altıparmak Cad.
Burç Pasajı no: 27
BURSA
Tel: 0224-220 16 72
Fax: 0224-223 04 370

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
-------------	---

Birinci Kısım **HUKUK EĞİTİMİNDE ÖLÇME VE** **DEĞERLENDİRME SORUNU**

Birinci Bölüm **SÖZLÜ, YAZILI VE TEST SINAVLARININ KARŞILIKLI** **DEĞERLENDİRİLMESİ**

I. Geçerlilik	11
1. İstenmeyen Değişkenler	11
2. Kapsam Geçerliliği	12
3. Kolaylık/Zorluk	13
4. Not Dağılımı	14
II. Güvenirlilik	
1. Şans	15
2. Değerlendirmenin Objektifliği	20
3. Puanlama Güvenirliliği	21
4. Kopya	23
5. Sınavın Uygulama Koşulları	29
Geçerlilik ile Güvenirlilik Arasındaki İlişki	31
III. Kullanışlılık	31
1. Maliyet	32
2. Hazırlama Süresi	32
3. Uygulama Süresi	32
4. Uygulama Kolaylıkları	33
5. Puanlama Kolaylığı	33

İkinci Bölüm **HUKUK EĞİTİMİNDE TEST MÜMKÜN MÜDÜR?**

1. Anlatım	38
2. Dil	39
3. Çağırışım	40
4. Ezbercilik	40
5. Yaratıcılık	41
6. Muhakeme	41

II HUKUK EĞİTİMİNDE SINAVLAR

Üçüncü Bölüm SORU HAZIRLAMA

1. Nasıl Hazırlanmalı? Neler Sorulmalı?.....	43
2. Bilgi Sorusu-Problem Sorusu.....	45
3. Cevap Sınırlandırılmalı.....	45
4. Ezber Değil, Özümseme ve Akıl Yürütme.....	46
5. Açık Kitap Sınavı	46
6. Cevap Anahtarını İlan Etme.....	47
7. Değerlendirme.....	48
8. Sonuçları Asma	49
9. İtiraz	49
10. “Tuhaf Testler”.....	50
Örneklerle Soru Hazırlama.....	53
A. Türk Anayasa Hukuku.....	54
1. Kanun Hükmünde Kararnamelere İlişkin Örnekler	54
2. Temel Hak ve Özgürlüklere İlişkin Örnekler	60
3. Anayasa Değişikliği Usûlüne İlişkin Örnekler	63
4. Yasama Dokunulmazlığı ve Sorumsuzluğu ile İlgili Örnekler..	66
B. Anayasa Hukukunun Genel Esasları.....	69
1. Devletin Kökeni Konusuyla İlgili Sorular	69
2. Hükûmet Sistemleri Konusuyla İlgili Örnek Sorular.....	72
3. Temsilî Demokrasi, Doğrudan ve Yarı-Doğrudan Demokrasi ..	73
4. Tek-Meclislilik, İki-Meclislilik	75
C. Hukuka Giriş.....	77
1. Hukuk Düzeni-Çete Düzeni Ayrımı	78
2. Sosyal Davranış Kurallarıyla İlgili Örnekler.....	79
3. Hukuk Normlarını Geçerliliğinin Şartlarıyla İlgili Sorular	81
3. Hukuk Anlayışları, Okulları, Teorileri.....	82
4. Hakimin Hukuk Uygulamasıyla İlgili Örnek Sorular	84

Dördüncü Bölüm SORULAR NASIL CEVAPLANMALI

I. Nasıl Hazırlanmalı.....	86
A. Bilgi Sorusu.....	87
1. Yazılı Sınav	87
2. Test	90
B. Problem Sorusu	92
ii. Nasıl Cevaplanmalı	93
A. Bilgi Soruları	93
B. Problem Soruları.....	94

Beşinci Bölüm**TEST SORULARINDA DOĞRU SEÇENEK, KONUYU BİLMEYEN,
HATTA SORUYU OKUMADAN TAHMİN EDİLEBİLİR Mİ?**

I. Beşten İkiye İndirme.....	102
1. Karşıtlık	102
2. Benzerlik.....	104
a) Müfettişlik Sınavları	105
b) ÖYS	107
c) KPDS	108
II. Doğru Cevabı Bulma.....	110
1. Benzersizlik	110
2. Kesişim.....	111
a) Müfettişlik Sınavları	112
b) ÖYS	115
c) KPDS	117

İKİNCİ KISIM
ÖRNEK SINAVLAR

IV HUKUK EĞİTİMİNDE SINAVLAR

GİRİŞ

Bu kitap iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda hukuk eğitiminde ölçme ve değerlendirme sorunu tartışılmıştır. İkinci kısımda ise örnek olarak benim Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin değişik bölümlerinde okuttuğum hukuka giriş, anayasa hukuku, kamu hukuku ve Türk anayasa düzeni derslerinde yaptığım sınavlar olduğu gibi verilmiştir.

Ülkemizde hukuk eğitiminde sınavlar, üzerinde hemen hemen hiç durulmamış bir konudur¹. Oysa, eğitim-öğretim faaliyetinin en can alıcı noktasını sınavlar oluşturmaktadır. Zira öğrencilerin başarılı olup olmadığı sınavlar ile ölçülmektedir.

Her öğrenci kendi öğrenciliği döneminde sınavların yanlış yapıldığından, gerçek bilgiyi ölçemediğinden, adaletsiz olduğundan yakınıır. Ama her nedense bu öğrencilerden bazıları ileride öğretim üyesi olurlar ve onlar da yanlış, gerçek bilgiyi ölçemeyen, adaletsiz sınavlar yapmaya devam ederler.

Öğrenciler arasında en çok konuşulan konulardan birisi sınavlardır. Hatta denilebilir ki “öğrencinin kırk türküsü vardır,

1. Bu konuda istisna oluşturan şu iki çalışmayı anmak gerekir: Hikmet Sami Türk, “Sınavlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXVI, 1969, Sayı 1-2, s.349-363; Zeki Hafızoğulları, “Hukuk Öğretiminde Test Mümkün Müdür?”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXIX, 1982-1987, Sayı 1-4, s.17-45. Hikmet Sami Türk’ün bu çalışması esas itibarıyla 1968 öğrenci olaylarından sonra gerçekleştirilen sınav yönetmeliklerindeki değişiklikleri incelemektedir. Sınavlarda “ne ölçülmeli”, “nasıl ölçülmeli” sorularından ziyade, bu makalede, “sınavlar üniversite eğitiminin sonunda mı, yoksa yılın sonunda mı yapılmalı”, “sınav dönemleri ne zaman olmalı”, “ara yoklamalar faydalı mı”, “sınav yazılı mı, sözlü mü olmalı” gibi sorular sorulup tartışılmıştır. Keza makalede Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesindeki son beş yıllık (1963-1968) sınav sonuçları değerlendirilmiştir. Hafızoğulları’nın makalesine ise aşağıda değinilecektir.

kırkı da sınava ilişkindir”. Öğrenciler bazı öğretim üyelerinin yaptığı sınavları o kadar zor bulurlar ki, bu sınavları ölünceye kadar unutamazlar. 60 yaşında bir öğretim üyesinin kendi öğrenciliği döneminde falan hocanın yaptığı sınavların nasıl zor olduğunu anlattığına hepimiz şahit olmuşuzdur.

Fakültelerin “öğretim üyeleri salonları”nda da en çok konuşulan konulardan birisi sınavlardır. Öğretim üyeleri, bir dönemde ne çok sınavın olduğundan, bunlar ile ne kadar zaman kaybettiklerinden yakınır. Az zamanda çok kağıt okumanın yolunu keşfetmeye çalışırlar. Bazıları bir saatte yüz kağıt okuduğuyla öğünür. Bazı öğretim üyeleri de okudukları sınav kağıtlarındaki “inci”leri arkadaşlarına aktarmaktan zevk duyar. Öğretim üyeleri arasında sınavlar bazen tatlı bir sohbet, bazen de hararetli bir tartışma konusudur. Öğretim üyeleri kendi aralarında “ideal sınav”ın nasıl olması gerektiği konusunda teoriler geliştirirler. Ancak her nedense, bu teoriler “söz”de kalır. Bu hararetli tartışmalara katılanlardan kimse oturup “sınavlar” konusunda bir şey yazmaz. Sınavlar, üzerinde herkesin çok konuştuğu, ama kimsenin bir şey yazmaya cesaret edemediği konulardan biridir. Sınavlar, üzerinde konuşulması serbest, ama yazı yazılması yasak olan bir konudur.

Bu nedenle, bizim bu çalışmamız pek muhtemelen bazı hocalarımız ve meslektaşlarımız tarafından yadırganacaktır. Biz sınavların sadece konuşulmayıp, üzerinde yazı yazılması gereken bir konu olduğunu düşünüyoruz. Genelde sosyal bilimler ve özelde hukuk eğitiminde “ölçme ve değerlendirme”, yani sınavlar meselesi, özellikle kitle eğitimi yapan fakültelerde kanayan bir yaradır. Bunun enine boyuna, eğitimde ölçme ve değerlendirme biliminin verileri ışığında tartışılması gerekir. Böyle bir tartışmanın yeri ise herhalde fakültelerdeki öğretim üyesi dinlenme salonları değildir. Bu tartışma yazılı olarak, yani kitap ve makaleler ile yapılmalıdır.

Bazı hocalarımız ve meslektaşlarımız ise bu kitabın birinci kısmından ziyade, yaptığım sınavları yayınladığım ikinci kısmını yadırgayacaklardır. Sınav sorularını yayınlamanın bilimsel bir faaliyet olmadığını ileri süreceklerdir. Şüphesiz ki, sınavlar-

da sorulan soruların bizatihi bilimsel bir değeri yoktur. Ancak “eğitimde ölçme ve değerlendirme” diye bir bilim dalının olduğu da tartışmasızdır. Bu bilim dalının konusu ise sınavlardır. İşte kitabımın ikinci kısmı, bilim değil, ama bilimin konusudur. Diğer bir ifadeyle, kitabımın ikinci kısmı, sınavlar üzerine yapılacak bilimsel bir tartışmada, üzerinde eleştiriler yapılacak bir malzeme görevi görebilir. Ben yaptığım sınavları hocalarımın ve meslektaşlarımın eleştirisine sunuyorum.

Birinci kısımda ölçme ve değerlendirme konusundaki teorik tartışmalardan sonra, kitabın ikinci kısmına sınavlarda sorduğum soruları örnek olarak özellikle koydum. Zira, ölçme ve değerlendirme konusunda bazı teorik bilgilere sahip olmak yetmemekte, onları pratiğe aktarmak, yani sorular hazırlamak gerekmektedir. Ustaca sorular hazırlamak ise, tecrübe işidir. Herkes sıfırdan başlayarak bu tecrübeyi edinmeye kalkarsa, bu çok zaman alır. Ben karınca karınca, kendi edindiğim tecrübeyi meslektaşlarımın istifadesine sunuyorum.

Bazı hocalarımız ve meslektaşlarımız yaptığım sınavları yayınlamamı bir bakımdan daha yadırgayabilirler. Bazı öğretim üyeleri sınavlarda sordukları soruları bir “devlet sırrı” gibi saklamaktadırlar. Ancak buna rağmen öğrenci sayısı kalabalık her fakültede sorular şu ya da bu şekilde dışarı çıkmakta ve fotokopicilerde satılmaktadır. Her öğretim üyesinin geçen yıllarda sorduğu soruların önemli bir kısmını fotokopicilerde bulmak mümkündür. Bu nedenle, eğer sınavlar bir “sır” ise, bu “sır” zaten fotokopiciler tarafından “ifşa” edilmektedir. Dolayısıyla, diğer öğretim üyelerinin sınavları için fotokopicilerin yaptığı bu “ifşa” işini, kendi sınavlarım için bizzat ben yapıyorum.

Ayrıca belirtelim ki, kanımızca, önceki yıllarda sorulan soruların öğrenciler tarafından bilinmesinde hiçbir sakınca yoktur. Bir kere, öğrencinin geçmiş yıllarda öğretim üyesinin nasıl sorular sorduğu konusundaki merakı meşru bir meraktır. Kendi çalışmasını ona göre yönlendirecektir. Kaldı ki, kanımızca, önceki yıllardaki soruların bilinmesi ve onlara çalışılması da, bir nevi dersi öğrenmektir. Bu yolla öğrenci sınava etkin bir şekilde hazırlanmaktadır. Ülkemizde 20-30 yıldır lise öğrencile-

ri üniversite giriş sınavına esas itibarıyla bu yolla, yani önceki yıllarda sorulmuş soruları çözerek hazırlanmaktadır. Eğer sınav sorularının yayınlanması konusunda bir sakınca olsaydı, sınav konusunda ülkemizdeki en uzman kuruluş olan ÖSYM soruları sınavı izleyen gün gazetelerde yayınlanmazdı.

Diğer yandan bazı öğretim üyeleri, sınav sorularının nasıl hazırlanacağı tartışmasının alenî olarak yapılmasından da endişe duyabilirler. Bu tür öğretim üyeleri bu tartışmaların yapılması ve soruların yayınlanmasıyla sınavın “incelikleri”nin deşifre olabileceğinden endişe duymaktadırlar. Kanımca bu haksız bir endişedir. Öğrencinin gireceği sınavın inceliklerini öğrenmesinde ve ona göre hazırlanmasında yarar vardır. Öğrenci dersi bilmediği için sınıfta kalmalı, yoksa bu “incelikleri” keşfedemediği için değil.

Özenle belirtmem isterim ki, benim çalışmam hacmi bakımından bir ilk olarak görülebilir. Ancak mantığı ve yapısı bakımından bir ilk değildir. Zeki Hafızoğulları’nın 1987 yılında *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*’nde yayınlanan “Hukuk Öğretiminde Test Mümkün müdür: Ceza Hukukunda Bir Sınav Denemesi” başlıklı makalesi² bu alandaki ilk çalışmadır. Yazar bu çok değerli makalesinde ilk önce ölçme ve değerlendirme sorununa değiniyor, sonra da hukuk eğitiminde test türü sınavların uygulanıp uygulanamayacağını tartışıyor. Ve makalesine ek olarak, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde muhtemelen 1984-1985 ve 1985-1986 öğretim yıllarında yaptığı ceza hukuku sınavlarında sorduğu soruları yayınlıyor. Dolayısıyla bizim bu kitabımız Hafızoğulları’nın makalesinin şemasını izlemektedir. İleride dipnotlarından da görüleceği gibi biz Hafızoğulları’nın bu çalışmasından büyük ölçüde yararlandık. Amacımız Hafızoğulları’nın başlattığı bu tartışmaya katkıda bulunmaktan ibarettir. Dileğimiz o dur ki, hukuk eğitiminde ciddi bir sorun olarak duran ölçme ve değerlendirme sorunu

2. Hafızoğulları, *op. cit.*, s.17-45.

üzerinde daha profesyonel çalışmaların yapılması ve bu alana kendisini adanmış uzmanların yetişmesidir.

“Eğitimde ölçme ve değerlendirme” ayrı bir bilim dalıdır. Eğitim fakültelerinde bu konuda dersler verilmektedir. Ülkemizde ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenleri eğitimde ölçme ve değerlendirme konusunda gerekli formasyona genellikle sahiptir. Ancak üniversitelerde çalışan öğretim elemanlarının (eğitim fakültelerinde çalışanlar hariç) eğitimde ölçme ve değerlendirme formasyonu yoktur. Oysa, bu kişiler de eğitim faaliyetini yürütmekte, sınavlar yapmakta, yani “eğitimde ölçme ve değerlendirme” metotlarını pek de bilmeden uygulamaktadırlar. Kanımızca, üniversitelerde eğitim ve öğretim faaliyetine katılan her öğretim elemanı eğitimde ölçme ve değerlendirme konusunda formasyon sahibi olmalıdır. Bu konuda mevcut öğretim elemanlarının bir kurstan geçirilmesi düşünülebilir. Böyle bir kurs düzenlenmedikçe, öğretim üyelerinin eğitimde ölçme ve değerlendirme kitapları alarak, kendi başlarına, bu bilim dalının minimum bilgilerini öğrenmeleri gerekir.

Son olarak şunu da belirtmeliyiz: Biz, bir anayasa hukukçusu olarak, haliyle eğitimde ölçme ve değerlendirme konusunda uzman değiliz. Bu çalışmada “ölçme ve değerlendirme” alanına girmiş isek de, bu bilim dalına müdahale etmek gibi bir amacımız yoktur. Tersine ondan istifade ettik. Ölçme ve değerlendirme kitaplarından okuduğumuz teorik bilgileri hukuk alanına uygulamaya çalıştık. Belki bizim çalışmamız, ölçme ve değerlendirme bilimi için üzerinde eleştiri yapabileceği bir malzeme oluşturur. Nihayet belirtelim ki, ölçme ve değerlendirme biliminin kendi başına bir varlık nedeni yoktur. Zira, ölçme ve değerlendirme ile ölçülen şey daima bir başka bilim dalının bilgileridir. Dolayısıyla başka bilim dallarında çalışan öğretim üyeleri de sınav yaptıklarına göre, bir “ölçme ve değerlendirme faaliyeti” yapmaktadırlar. O halde, ölçme ve değerlendirme faaliyetinde bulunan öğretim üyelerinin, faaliyetlerinde karşılaş-

tıkları güçlükleri tartışmaya açmaları, bu faaliyet sonucunda edindikleri tecrübeleri meslektaşlarının eleştirisine sunmaya hakları vardır.

Ancak her şeye rağmen, yazmak riskli bir şeydir; üstelik uzmanlık alanı dışında yazmak hepten riskli bir şeydir. Bizim bu çalışmamızda, yaptığımız hataları bize bildirecek, bizi eleştirecek eğitim bilimcilerine şükran borcumuz olacaktır.

İkinci kısımda yer alan soruların doğru cevapları kasten verilmemiştir. Zira, cevaplar konulsaydı, bu soruları çözerek sınavı hazırlanan öğrenciler, soruları çözmek için kitaplara bakmak, gerekli araştırmaları yapmak yerine doğrudan cevap anahtarına bakabilirdi. Bu ise onların konuları öğrenmelerine engel olabilirdi.

Çalışmamızın bir yandan hukuk dersleri veren ve bu derslerden sınav yapan meslektaşlarımıza, diğer yandan da sınavlara hazırlanan öğrencilerimize yararlı olmasını dileriz.

Birinci Kısım

HUKUK EĞİTİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORUNU

Bu kısımda hukuk eğitiminde ölçme ve değerlendirme sorunu tartışılmıştır. Bu kısım beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde sözlü, yazılı ve test sınavlarının geçerlilik, güvenilirlik ve kullanılabilirlik açılarından karşılaştırmalı bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

İkinci bölümde hukuk eğitiminde test sınavlarının mümkün olup olmadığı araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde sınavlarda soruların nasıl hazırlanması gerektiği sorunu üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde ise sınavlarda soruların nasıl cevaplanacağı konusunda öğrencilere bilgi verilmiştir.

Beşinci bölümde ise, test sınavlarında konuyu bilmeden, hatta soruyu okumadan doğru şıkkın tahmin edilip edilemeyeceği sorunu tartışılmıştır.

Birinci Bölüm

SÖZLÜ, YAZILI VE TEST SINAVLARININ KARŞILIKLI DEĞERLENDİRİLMESİ

Ölçme.- Bir dersi alan üniversite öğrencilerinden bazıları bu dersten *geçer*, diğer bazıları ise *kalırlar*. Hangi öğrencinin geçeceğine, hangi öğrencinin kalacağına ise öğretim üyesi *karar* verir. Bu “karar verme”nin temelinde öğretim üyesinin öğrencinin başarısı hakkında yaptığı *değerlendirme* bulunur. Bu değerlendirme ise bir *ölçme*ye dayanır.

Genel anlamda ölçme, bir şeyin belli bir özelliğe sahip olup olmadığının, sahipse sahip oluş derecesinin gözlemlenmesi ve gözlem sonuçlarının sayı veya sembollerle ifade edilmesidir¹. Örneğin, bir kişinin ağırlığının kaç kilogram, boyunun kaç cm olduğunu tespit etmek bir ölçme faaliyetidir².

Görüldüğü gibi ölçülen şey bir *özelliktir*. Bazı özellikler ise doğrudan gözlemlenebilir. Diğer bazı özellikler ise ancak dolaylı bir şekilde gözlemlenebilir. Bu nedenle, ölçmenin “doğrudan” ve “dolaylı” olmak üzere iki çeşidi vardır.

Doğrudan Ölçme.- Bu tür ölçme de, ölçme konusu olan özelliğin kendisini doğrudan görebiliriz³. Örneğin ağırlık ve uzunluk doğrudan ölçülebilir. Yan yana duran iki kişiden hangisinin boyunun uzun olduğu doğrudan gözlemlenebilir.

Dolaylı Ölçme.- Bazı özellikler ise doğrudan ölçülemez. Doğrudan ölçülemeyen özellikler, onlarla ilgili olduğu bilinen başka bir özellik gözlenerek dolaylı olarak ölçülür. Örneğin

-
1. Halil Tekin, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, Ankara, Yargı Yayınları, Dokuzuncu Baskı, 1996, s.31; M. Fuat Turgut, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları*, Ankara, Saydam Matbaacılık, Beşinci Baskı, 1987, s.3.
 2. Tekin, *op.cit.*, s.31.
 3. *Ibid.*, s.32.

sıcaklık ancak dolaylı olarak ölçülebilir⁴. Sıcaklığı termometre ile ölçerken gözlemlediğimiz şey, sıcaklığın kendisi değil, tüp içindeki cıvanın yüksekliğidir⁵. Isının artması ile cıvanın genişlemesi arasındaki orantı sayesinde sıcaklık sayılarla ölçülmüş olmaktadır.

Zeka ve başarının ölçülmesi de aynı biçimdedir. Bir öğrencinin zeka ve başarısını ölçmek için sınavda sorular sorulur. Öğrenci ne kadar çok soruya doğru cevap verirse, öğrencinin o kadar zeki ve başarılı olduğu varsayılır. Bir bakıma, sıcaklık için termometre içindeki cıvanın oynadığı rolü, başarı için sınavdaki sorular oynar⁶. Burada sıcaklık için termometre ve başarı için sınavlar *ölçme aracıdır*.

Sınav Çeşitleri.- Bir ölçme aracı olan sınavlar genellikle üç çeşittir. Sözlü, yazılı ve test sınavları. Sözlü sınavlarda cevap sözle, yazılı sınavlarda ise yazı ile verilir. Test sınavlarında ise öğrenciden doğru seçeneği işaretlemesi istenir. Sınav çeşitleri (sözlü, yazılı ve test sınavları) hakkında eğitimde ölçme ve değerlendirme kitaplarında uzun bilgiler varsa da⁷, bu türlerin ne olduğunun bilindiğini varsayıyor ve bunlar hakkında başkaca açıklama yapmıyoruz. Bizi burada asıl ilgilendiren şey, bizatihi bu sınavlar değil, bu sınavların birbiri karşısında avantaj ve dezavantajlarıdır.

Sınavların Karşılıklı Değerlendirilmesi.- Bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak acaba hangi tür sınav tercih edilmektedir. Diğer bir ifadeyle hangi tür sınav iyi, hangi tür sınav kötüdür?

Her bir sınav türünün diğerine nazaran yarar ve sakıncaları vardır. Sınav türlerinin karşılıklı bir değerlendirmesini yapmak gerekir. Biz genellikle ölçme ve değerlendirme kitaplarında yapıldığı gibi bir sınav türünü alıp onun yarar ve sakıncalarını alt alta saymayı uygun bulmuyoruz. Onun yerine belirli bir değerlendirme ölçütü ele alıp, bu ölçüt açısından her üç tür sınavı

4. *Ibid.*

5. Örnek için bkz. Tekin, *op.cit.*, s.32; Turgut, *op.cit.*, s.22.

6. Tekin, *op.cit.*, s.32.

7. Örneğin Tekin, *op. cit.*, s.81-157; Turgut, *op. cit.*, s.47-128.

karşılıklı olarak değerlendirmeyi daha uygun buluyoruz. İşte burada kullanacağımız üç değerlendirme ölçütümüz var: Geçerlilik, güvenilirlik ve kullanılabilirlik. Burada her bir ölçütü önce açıklayacağız, sonra da bunlar açısından sözlü, yazılı ve test sınavlarının karşılıklı değerlendirmesini yapacağız.

I. GEÇERLİLİK⁸

Geçerlilik bir ölçme aracının onunla ölçülmek istenen özelliği başka bir özellik ile karıştırmadan doğru olarak ölçebilme derecesidir⁹. Diğer bir ifadeyle geçerlilik, ölçme aracının ölçmenin amacına hizmet edebilmesidir¹⁰. Örneğin uzunluk ölçmek için geliştirilmiş olan metre, kişilerin boylarını ölçer, ama ağırlıklarını ölçmez. Yani metre, boy ölçmede geçerli, ağırlık ölçmede geçersiz bir araçtır¹¹.

Bir sınavın geçerliliğini etkileyen başlıca unsurlar aşağıya çıkarılmış ve bu unsurlar açısından sözlü, yazılı, ve test sınavların karşılıklı bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır.

1. İstenmeyen Değişkenler

Öğretim üyesi yazılı sınav kağıdını değerlendirirken yazı güzelliği, anlatım düzgünlüğü, sözlü sınavda da öğrencinin konuşma düzgünlüğü, genel görünüşü gibi unsurlardan etkilenmemelidir¹². Zira bir hukuk dersinin sınavının *amacı*, öğrencinin belli bir konuda hukuk bilgisine sahip olup olmadığını ölçmekten ibarettir. Bu amaca hizmet etmeyecek unsurların dikkate alındığı bir sınavın geçerliliği düşüktür. Yazı güzelliği, anlatım düzgünlüğü, konuşma güzelliği, genel görünüş gibi etkenlere, eğitimde ölçme ve değerlendirme biliminde *istenmeyen değişken*¹³ denir.

8. Tekin, *op.cit.*, s.42-54; Turgut, *op.cit.*, s.38-46.

9. Tekin, *op.cit.*, s.42; Turgut, *op.cit.*, s.27.

10. Tekin, *op.cit.*, s.42.

11. *Ibid.*

12. Turgut, *op.cit.*, s.41; Tekin, *op.cit.*, s.42.

13. Turgut, *op.cit.*, s.41; Tekin, *op.cit.*, s.42.

İstenmeyen değişkenler açısından sözlü, yazılı ve test sınavların karşılıklı bir değerlendirmesi yapıldığında şunlar gözlemlenebilir.

Sözlü sınavlarda istenmeyen değişkenler değerlendirmeyi büyük ölçüde etkileyebilir. Bu tür sınavlarda, sözlü ifade yeteneği, konuşmanın etkililiği, cevaplayıcının şivesi, ses tonu, ve keza, öğrencinin giyim, kuşamı, davranışları, öğretim üyesini etkileyebilir. Bu durumda ise sınavın geçerliliği zedelenir¹⁴.

Yazılı sınavlarda da yazı güzelliği, anlatım düzgünlüğü gibi etkenler öğretim üyesinin değerlendirmesine etki yapabilir. Öğretim üyeleri genelde yazısı güzel olan kağıtlara yüksek, çirkin ve okunaksız olan kağıtlara da düşük not takdir ederler. Oysa bu sınavın amacıyla alakalı bir husus değildir.

Test sınavlarında ise istenmeyen değişkenlerin değerlendirmeyi etkilemesi mümkün değildir. Öğrenci cevabı işaretleyerek verdiği için değerlendiricinin etkilenmesi mümkün değildir. Hatta bu tür sınavlar optik okuyucular ile de değerlendirilebildiğinden istenmeyen değişkenlerin test sınavlarında rol oynamaz.

İstenmeyen değişkenler açısından bakılırsa, sözlü sınavların geçerliliği çok düşük, yazılı sınavların geçerliliği ise düşük, test sınavlarının ise yüksek olduğu sonucuna ulaşabiliriz. İstenmeyen değişkenlerin işe karışmaması için test sınavların tercih edilmesi gerektiği sonucuna varılabilir.

2. Kapsam Geçerliliği¹⁵

Geçerliliği yüksek bir sınavda sorulan sorular dersin müfredatını yeterli ve dengeli olarak örneklemelidir¹⁶. İdeal olan bir sınavda bir dersin bütün konularından soru sormaktır. Ancak bu zaman bakımından mümkün değildir. Ancak sınavda yine de yeterli sayıda soru sorulmalıdır. 20 konunun işlendiği bir derste

14. Turgut, *op. cit.*, s.109.

15. Tekin, *op.cit.*, s.45-46; Turgut, *op.cit.*, s.43.

16. Eğitimde ölçme değerlendirme biliminde, bu hususa “kapsam geçerliliği” denir. Bkz. Tekin, *op.cit.*, s.45-46; Turgut, *op.cit.*, s.43.

sadece bir konudan tek bir soru sorulmasında kapsayıcılık özelliği yoktur. Bir soruluk bir sınavın geçerliliği fevkalade düşüktür. 20 konunun işlendiği bir derste aynı konudan beş sorunun gelmesinde de dengesizlik vardır. Böyle bir sınavın geçerliliği de düşüktür.

Kapsam geçerliliği açısından sözlü, yazılı ve test sınavların karşılıklı bir değerlendirmesi yapıldığında şunlar gözlemlenebilir.

Sözlü sınavlarda çok az sayıda soru sorulabilir. Genellikle bir, bazen de iki soru sorulabilir. Bir iki soruyla yoklanmak istenen bilgilerin tümünün örneklenmesi imkansızdır. Sözlü sınavların kapsam geçerliliği çok düşüktür.

Yazılı sınavlarda genellikle iki-üç soru sorulabilir. Yazılı sınavlarda beş sorunun üzerine çıkılması, hem sınav süresi, hem de değerlendirme zamanı bakımından oldukça güçtür.

Test sınavlarının ise kapsam geçerliliği oldukça yüksektir. Zira bu tür sınavlarda cevaplama ve değerlendirme işi çok az zaman aldığından onlarca, hatta yüzlerce soru sorulabilir. Yukarıda ideal olarak bahsedilen dersin tüm konularından soru sorma test sınavlarında mümkündür.

Kahsam geçerliliği açısından da bakıldığında tercih edilmesi gereken sınav çeşidi test sınavlarıdır.

3. Kolaylık/Zorluk

Bir sınav ne çok zor, ne de çok kolay olmalıdır. Herkesin kaldığı bir sınav ölçme fonksiyonunu yerine getiremez. Herkesin geçtiği bir sınavda aynı fonksiyondan mahrumdur. Sorular genellikle sınıfın yarısının yapabileceği zorlukta olmalıdır¹⁷.

Kolaylık/zorluk açısından sözlü, yazılı ve test sınavların karşılıklı değerlendirmesi yapılırsa şunlar gözlemlenebilir.

Hemen belirtelim ki, kolaylık/zorluk her şeyden önce öğretim üyesinin takdirine kalmış bir olaydır. Öğretim üyesi isterse çok kolay sözlü sınav, çok zor test sınavı yapabilir. Keza, sınavın kolaylık/zorluğu diğer yandan öğretim üyesinin sınıfın dü-

17. Turgut, *op.cit.*, s.44.

zeyi konusunda doğru tahminine de bağlıdır. O halde sınavın kolaylığı/zorluğu ne çok zor, ne de çok kolay sınav yapmak isteyen ve sınıfın düzeyini iyi tahmin eden iyi niyetli bir öğretim üyesi için anlamlıdır. İşte böyle bir öğretim üyesinin sınavın kolaylık/zorluk ayarını yapma imkanı olmalıdır. Bu imkân açısından ise sözlü, yazılı ve test sınavlarının geçerliliği değişiktir. Sözlü sınavlarda bir ya da iki soru sorulduğundan sınavın kolaylık/zorluk ayarının yapılması oldukça güçtür. Yazılı sınavlarda da aynı nedenle kolaylık/zorluk ayarı yapılması güçleşebilir. Test sınavlarında ise kolaylık/zorluk ayarının yapılması nispeten kolaydır. Çok soru sorma imkanı olduğundan soruların bazıları kolay, bazıları zor olabilir.

4. Not Dağılımı

Geçerli bir sınavda öğrenciler değişik notlar almalıdır. Herkesin 50-60 aldığı bir sınavın geçerliliği düşüktür. Zira, sınavın bir araç olarak fonksiyonu, öğrencileri belli bir ıskala üzerinde sıralamaktır. Bu nedenle, öğrenciler not ıskalası üzerinde düzenli olarak dağılmalıdır. Geçerlilik bakımından ideal bir sınavda tüm notlar öğrenciler arasında dağıtılmalıdır. Örneğin 100 üzerinden not verilen bir sınava giren 10 kişilik bir sınıfta, bir kişinin 10, bir kişinin 20, bir kişinin 30,... bir kişinin 90, bir kişinin de 100 alması gerekir. Ancak bu bir idealdir. Buna ulaşmak pratikte mümkün değildir. Ama hiç olmazsa, bu ideal dağılıma olabildiği ölçüde yaklaşılmalıdır.

Bu açıdan sözlü, yazılı ve test sınavları karşılıklı olarak değerlendirildiğinde şunlar gözlemlenebilir.

Sözlü sınavların not dağılımı açısından geçerlilikleri çok düşüktür. Bu sınavlarda bir ya da iki soru sorulur. Bir sorunun sorulduğu sınavda öğrenci doğru cevap verirse yüz, yanlış cevap verirse 0 alması gerekir. Böyle bir sınavda sınıfın bir kısmı 100 alıp geçecek, diğer bir kısmı ise 0 alıp kalacaktır. Böyle bir sınav öğrencileri bir ıskala üzerinde sıralama fonksiyonunu yerine getirmez.

Yazılı sınavlar için de aynı şey söylenebilir. Bu tür sınavlarda genellikle iki-üç soru sorulur. Üç sorunun sorulduğu ve eşit puanlı bir sınavda öğrencilerin bir kısmı 0, diğer kısmı 33, diğer kısmı 66 diğer kısmı ise 100 alacaktır. Tüm öğrenciler ancak dört gruba ayrılabilir.

Test sınavları ise puan dağılımı bakımından geçerlilikleri en yüksek olan sınavlardır. Çok sayıda soru sorulabildiğinden puanlarda çok değişik olabilmektedir. 20 sorunun olduğu bir test sınavında 20 değişik puan aralığı vardır. 100 sorunun sorulduğu bir test sınavında 100 değişik puan aralığı vardır. Bir test sınavında her öğrencinin yapabileceği çok kolay bir soru, ancak bir iki öğrencinin yapabileceği çok zor bir soru sorularak puan dağılımı genişletilebilir.

O halde puan dağılımı açısından da tercih edilmesi gereken sınav türü test sınavlarıdır.

Sonuç olarak geçerliliğin dört unsuru (istenmeyen değişkenlerin işe karışmaması, kapsam geçerliliği, kolaylık/zorluk ve not dağılımı) açısından da tercih edilmesi gereken sınav türü test sınavıdır.

II. GÜVENİRLİK¹⁸

Güvenirlilik kavramı ile ölçme aracının ölçtüğü özelliği *tutarlı* olarak ölçebilmesi anlatılmak istenir. Güvenilir bir ölçme aracı, aynı özelliklerle ilgili olarak arka arkaya yapılan ölçmelerde yaklaşık olarak aynı sayısal sonucu verir. Güvenilir bir sınav, aynı gruba iki ya da üç kez uygulandığında, gruptaki her bir kişi bütün uygulamalarda yaklaşık olarak aynı puanı almalıdır¹⁹.

Bir sınavın *güvenirliliğini etkileyen unsurlar* şunlardır:

1. Şans

Bir sınavda şansın bir rolü olmamalıdır. Öğrenci aynı dersin sınavına tekrar girse aynı puanı almalıdır. Güvenirliliği

18. Tekin, *op.cit.*, s.55-76; Turgut, *op.cit.*, s.30-38.

19. Tekin, *op. cit.*, s.55.

yüksek bir sınava tekrar girenler, ilkin nazaran daha çok çalışmamışlarsa, ilk notun aynısını almalıdırlar²⁰.

Güvenilir bir sınavda şansın rolü yoktur. Şansın rolü soru sayısı arttıkça düşer. Bir sorunun sorulduğu bir sınavda şansın rolü yüksektir. Soru öğrencinin çalıştığı bir yerden çıkarsa öğrenci 100, çalışmadığı yerden çıkarsa 0 alıp kalacaktır. Muhtemelen şans eseri 100 alan öğrenci tekrar aynı dersin sınavına girse ve bu sefer şans eseri çalışmadığı bir yerden soru gelse sıfır alıp kalacaktır. Bu durumda sınav güvenilir bir sınav değildir. Tutarlı bir şekilde ölçme yapamamaktadır. Sınavda soru sayısı arttıkça sınavın güvenilirliği artar²¹. 15 soruluk bir sınav, 3 soruluk bir sınava nazaran daha güvenilirdir.

Sans faktörü açısından sözlü, yazılı ve test sınavları karşılıklı olarak değerlendirildiğinde şunlar gözlemlenebilir.

Bir-iki sorunun sorulduğu sözlü sınavlarda şans faktörü büyük rol oynayabilir. İki-üç sorunun sorulduğu yazılı sınavlarda da şansın rolü büyüktür. Ancak onlarca, hatta yüzlerce sorunun sorulduğu test sınavlarında şansın rolü düşüktür. Zira 30 sorunun hepsinin de hep öğrencinin çalıştığı veya çalışmadığı yerden gelme ihtimali çok düşüktür. Test sınavından bir puan alan öğrenci aynı dersin test sınavına tekrar girerse aynı puanı alması beklenir.

Şans Başarısı ve Düzeltme Formülü.- Söz şanstın açılmışken burada test sınavlarında görülen “şans başarısı”ndan bahsetmek uygun olur. Test sınavlarında doğru cevap, şıklardan birinin işaretlenmesi suretiyle yapıldığından konuyu hiçbir şekilde bilmeyen bir öğrencinin de bazı soruları doğru olarak cevaplandırması muhtemeldir. Buna “şans başarısı” denir²². Beş seçenekli bir testte doğruyu bulma olasılığı beşte bir, diğer bir ifadeyle yüzde 20’dir. 4 seçenekli bir test sınavında doğruyu

20. Örneğin ÖSYM tarafından yapılan KPDS sınavlarının güvenilirliği oldukça yüksektir. Bu sınavdan yeterli not alamayan birçok aday bu sınava her yıl girmekte ve -girdikleri yabancı dili gerçekten öğrenmemişlerse- her yıl aşağı yukarı aynı puanı almaktadırlar.

21. Turgut, *op. cit.*, s.36; Tekin, *op. cit.*, s.67.

22. Turgut, *op. cit.*, s.191.

bulma olasılığı ise dörtte bir, yani yüzde 25'tir. İki seçenekli bir test sınavında, yani bir doğru yanlış sınavında ise doğruyu bulma olasılığı ikide bir, yani yüzde 50'dir. Bu nedenle, test sınavlarında elde edilen puanların şans başarısından arındırılması gerektiği düşünülmüş ve bunun için “düzeltme formülü” adıyla bilinen şu formül önerilmiştir²³.

$$R_b = R - \frac{W}{a-1}$$

R_b : Düzeltilmiş Puan
 R : Doğru Cevap sayısı
 W : Yanlış Cevap sayısı
 a : Sorulardaki Seçenek Sayısı

Bu formülde, düzeltilmiş puan, yani şans başarısından arındırılmış puan, doğru cevaplar toplamından yanlış cevaplar toplamının bir kısmı çıkarılarak bulunmaktadır.

Örneğin beş seçenekli sorulardan oluşmuş 10 soruluk bir test uygulanmışsa, öğrenci bunlardan 6'sına doğru, 4'üne yanlış cevap vermişse öğrencinin alacağı puan (düzeltilmiş puan) şudur:

$$R_b = 6 - \frac{4}{5-1}$$

$$R_b = 6 - \frac{4}{4}$$

$$R_b = 6 - 1$$

$$R_b = 5$$

Bu örnekte öğrencinin düzeltilmiş (şanstan arındırılmış) doğru sayısı 5'tir. Her soru 10 puan değerinde olduğuna göre öğrencinin alacağı not 50'dir.

Buradan şu gözlemlenebilir. Yanlış cevap sayısı doğru cevap sayısını belli bir oranda götürmektedir. Bu seçenek sayısından bir eksik oranda yanlış bir doğruyu götürmektedir. Örneğin beş seçenekli bir testte, 4 yanlış 1 doğruyu, 4 seçenekli bir testte 3 yanlış 1 doğruyu, 3 seçenekli bir testte 2 yanlış bir doğruyu ve 2 seçenekli bir testte (yani doğru/yanlış testinde) de 1 yanlış, 1 doğruyu götürmektedir.

Puan olarak da şöyle bir gözlem yapılabilir. 10 sorunun bulunduğu beş seçenekli bir testte, her doğru cevap +10, her yanlış cevap ise -2.5 puan değerindedir. Bu durumda öğretim üyesi doğru cevaplara 10 puan vererek toplam doğru puanı hesaplamalı (örneğin 6 doğru varsa 60), sonra da yanlış puanlara -2.5

23. *Ibid.*, s.192.

puan vererek yanlış cevaplar için toplam puanı (örneğin $4 \times 2.5 = 10$) bulmalı, en sonra da doğrular için toplam puandan, yanlışlar için toplam puanı çıkarmalıdır ($60 - 10 = 50$).

Bu şekilde test sınavlarında şans başarısı düzeltilmiş olmaktadır. Sonuç olarak test sınavlarındaki şans faktörünü etkisizleştirmenin yolu vardır. Ancak az sorulu sözlü ve yazılı sınavlarındaki şansın rolünü etkisizleştirmenin yolu yoktur.

Diğer yandan şunu da gözlemleyebiliriz ki, bir iki sorunun olduğu sözlü veya yazılı sınavlarda şans faktörü öğrenciler arasında şanslarına bağlı olarak büyük ölçüde eşitsizlik yaratmaktadır. Çok sorulu test sınavlarında ise düzeltme formülü uygulanmasa bile, şans nedeniyle ortaya çıkabilecek eşitsizlik miktarı soru sayısının fazlalığı nedeniyle daha düşüktür. Ve soru sayısı arttıkça şans başarısının her öğrenciyi aynı oranda etkilemesi beklenir.

Kanımızca her test sınavında düzeltme formülünün (yanlışın doğruyu belirli oranda götürmesi) uygulanmasına gerek yoktur. Beş seçenekli bir test sınavında düzeltme formülü uygulanmadığı takdirde genellikle öğrencilerin aldığı minimum not yüz üzerinden yirminin altına düşmemektedir. Bu durumda sınıfın genelde notlarının gerçeğine nazaran yüzde 20 daha iyidir. Özellikle vize sınavlarında (bu sınavlardan kaç alınırsa alınsın sınıfın geçilmediği, final sınavından her halükârda 50 almanın şart olduğu ve vizenin final notuna yüzde 30 gibi makul oranda etki yaptığı bir sistemde) düzeltme formülünün uygulanmasına gerek olmayabileceğini düşünüyoruz. Kaldı ki, bu tür sınavlarda vize notu çok düşük olunca öğrencinin finalden yüksek bir not (örneğin 70) alması gerekmesi karşısında birçok öğretim üyesi yazılı vize sınavlarında da 0 alan öğrencilere 20 puan verme gibi bir yola başvurmaktadırlar. Böyle bir durumda test şeklindeki vize sınavlarında yanlışın doğruyu götürmemesi makul olabilir. Benim yaptığım ve örneklerini ekte sunduğum test sınavlarının bir kısmında da yanlışın doğruyu götürmemesi yolu benimsenmiştir.

Eğer bir test sınavında düzeltme formülü uygulanmayacak ise, yani yanlış doğruyu belirli oranda götürmeyecek ise, bunun

açıkça sınav talimatına yazılması gerekir. Aksi takdirde bazı öğrenciler şanslarını kullanacak, diğer bazıları ise kullanmayacaktır. Öğrencilerin arasında eşitliği sağlamak için bunun açıkça yazılması gerekir. Keza yanlış doğruyu belirli oranda götüreceksenin da sınav talimatında açıkça yazılması gerekir. Zira yeterli sayıda kesin doğrusu olan öğrenciler, rastlantı sonucu cevap işaretleyerek kendilerini riske atmayabilirler.

Yanlışın doğruyu vize sınavlarında götürmemesi yolundaki kanımız, beş seçenekli testler için ileri sürülmüştür. Daha az seçenekli ve özellikle iki seçenekli (örneğin doğru/yanlış) testlerinde kesinlikle yanlış doğruyu belirli oranda götürmelidir. Çünkü bu durumda şans başarısı çok büyüktür. Örneğin 20 soruluk doğru yanlış testine dolmuş şoförü girse, 10 soruyu doğru cevaplayıp 50 alıp geçme ihtimali vardır.

**Değerlendirmenin Objektifliği ve Puanlama Güvenirli-
liği.**- Eğitimde ölçme ve değerlendirme kitapları “değerlendir-
menin objektifliği” ile “puanlama güvenilirliği” konularını bir-
likte işlemektedirler²⁴. Kanımca bu bakımdan bir ayırım yapıl-
ması gerekir. Öğretim üyesinin kötü niyetli olması durumunda
puanlama güvenilirliği zaten söz konusu değildir. Değerlendir-
meye kayırmacılık, torpil vs. karışmışsa zaten puanlama güve-
nirliği yoktur. Ancak bazen iyi niyetli ve dürüst bir öğretim
üyesinin verdiği notlarda da puanlama güvenilirliği düşüktür.
Öğretim üyeleri de insandır. Morali iyi olduğu günlerde iyi not,
kötü olduğu günlerde kötü not verebilirler. Öğretim üyelerinin
ilk okudukları kağıtları didik ettikleri ve çok kıt not verdikleri,
buna karşı okuma süresi uzayıp, sıkıldıkları zaman da kağıtları
üstün körü okudukları ve gelişigüzel not verdikleri, kağıt oku-
yup not veren her öğretim elemanı tarafından bizzat gözlemle-
nen bir gerçektir. Biz iyi niyetli ve dürüst bir öğretim üyesinin
değerlendirme hatalarını “puanlama güvenilirliği” başlığı altın-
da; kötü niyetli ve dürüst olmayan öğretim üyesinin değerk-
lendirme hatalarını ise “değerlendirmenin objektifliği” başlığı al-
tında incelemeyi uygun görüyoruz. Diğer bir deyişle, ortada

24. Örneğin Tekin, *op. cit.*, s.70.

kasıt varsa, değerlendirme objektif değildir. Ancak ortada, kasıt değil de ihmal, dikkatsizlik vs. varsa, değerlendirme güvenilir değildir.

2. Değerlendirmenin Objektifliği

Bir sınavın güvenilirliği her şeyden önce cevapların değerlendirilmesindeki objektifliğe bağlıdır. Objektiflik, en kısa tanımıyla, “obje”ye göre değerlendirmek demektir. Obje ise, sınav kağıdıdır; sınavda verilen cevaplardır. Bunların dışında hiçbir şey değerlendirmeye karışmamalıdır.

Sözlü, yazılı ve test sınavlarının objektiflik bakımından bir karşılaştırmasını yaparsak şunları görürüz.

Sözlü sınavların, üstelik gizli sözlü sınavların objektiflik ile bağdaşmadığı ortadadır. Bu sınavlarda belirleyici olan sınavı yapanların sübjektif yargılarıdır. Kaldı ki sözlü sınavların içerik bakımından yargısal denetimi de mümkün değildir. Özetle sözlü sınavlar kayırmacılığa en elverişli sınavlardır.

Objektiflik bakımından *yazılı sınavlar* sözlü sınavlardan üstündür. Artık öğrenciye göre değil, kağıda göre değerlendirme yapılır. Ancak kağıttaki bir cevaba da 0 ila belli bir puan arasında (örneğin 40) arasında herhangi bin puan takdir edilebilir. Bu takdir işleminde sübjektif unsurların rol oynaması pek muhtemeldir.

Objektiflik bakımından en mükemmel sınavlar *test sınavlarıdır*. Doğru cevaplar önceden bellidir; doğru cevapları işaretleyen herkes aynı puanı alır. Hiçbir sübjektif yargıya yer vermez²⁵. Kaldı ki test sınavlarının öğretim üyesini devreden çıkarılarak optik okuyucu ile değerlendirilmesi de mümkündür.

25. Bu konuda bkz. Kemal Gözler, “TUS Örneği Tüm Alanlara Yaygınlaştırılmalı”, *Cumhuriyet - Bilim Teknik*, 10 Eylül 1988, s.1-2. Ülkemizde tıpta uzmanlık sınavı alanında görülen kayırmacılık sorunu TUS ile çözülmüştür. TUS zaman zaman tartışılmış da olsa, bu gün artık yerleşmiş, bu sınav karşı çıkanlar azalmıştır. Sadece yarışma sınavlarında (işe giriş sınavlarında) değil, ülkemizde üniversite de normal ders sınavlarında da kayırmacılık maalesef oldukça yaygındır. Öğretim üyelerine kendi akrabaları “baskı” yapmaktadır. Öğretim üyeleri meslektaşlarının torpil talepleriyle de karşı karşıya kalmaktadırlar. Herkes birbirinden bir tanıdığı veya tanı-

O halde objektiflik bakımından tercih edilmesi gereken sınav türü test sınavlarıdır.

3. Puanlama Güvenirliliği

Bir sınavın değişik kişilerce yada aynı kişi tarafından değişik zamanlarda puanlandırılmasından elde edilen puanlar arasında tutarlılığa *puanlama güvenirliliği* denir²⁶. Bir sınavda elde edilen puan, öğretim üyesine ve puanlama zamanına göre değişmiyorsa o sınavın puanlama güvenirliliği yüksektir²⁷. Bu nedenle sınavın objektifliği sağlanmalıdır. Puanlama güvenirliliği için cevap kağıdı önceden hazırlanan cevap anahtarına bağlı kalınarak değerlendirilmelidir.

Puanlama güvenirliliği açısından sözlü, yazılı ve test sınavlarını karşılıklı olarak değerlendirirsek şu sonuçlara varırız.

Sözlü sınavların puanlama güvenirliliği en düşüktür. Bu tür sınavlar saatlerce ve hatta günlerce sürer. Bu süre içinde öğretim üyesinin puanlamadaki tutumu değişebilir.

Yazılı sınavların puanlama güvenirliliği de oldukça düşüktür. Kağıtların okunması günler hatta haftalar alır. Sıkılan öğretim üyesi gelişigüzel kağıt okumaya başlar. Birçok öğretim üyesi televizyon seyrederken kağıt okur.

Ülkemizde büyük fakültelerde her öğretim üyesinin 1000 civarında öğrencisinin olması çok rastlanan bir durumdur. Yazılması bir iki saat gibi zaman alan bir yazılı kağıdının okunup

dığının tanıdığının çocuğu için yardım istemektedir. Nihayet öğretim üyeleri çalıştığı okulun personelinin de baskısı altındadır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalıştığım yıllarda birçok ünlü ve ciddi profesöre hademelerin torpil yaptırıldıklarına ve bu torpillerin fevkalade etkili olduğuna birçok defa şahit oldum. Yazılı sınavlar torpile imkân tanımaktadır. Test sınavlarına geçilmesi ve özellikle değerlendirmenin optik okuyucularla yapılması öğretim üyesini de büyük bir baskıdan kurtaracaktır. Test sınavları elle okunsa da sınavdan sonra birkaç saat içinde okunup notlar ve kağıtlar öğrenci işlerine teslim edilebilir. Bu da öğretim üyesini torpil baskısından kurtarabilir. Öğretim üyesi torpil yaptırmak isteyen tanıdıklarına “kağıtları teslim ettim” deyip rahatlayabilir.

26. Tekin, *op. cit.*, s.70.

27. *Ibid.*

puanlamasının 5 dakika süreceği varsayılırsa 1000 kağıdın okunması 5000 dakika, yani 83 saat, yani her gün günde eksiksiz sekiz saat çalışmak kaydıyla 10 işgünü gerektirmektedir²⁸. Bir öğretim üyesinin bu kadar zamanı olmadığı için, ya puanlama gelişigüzel yapılmakta²⁹, ya da çok görüldüğü gibi, kağıtların bir kısmını bir araştırma görevlisi okumaktadır. Gerek birinci, gerek ikinci durumda puanlamanın güvenilirliği bozulur. Üstelik ikinci durumda araştırma görevlisi ile öğretim üyesinin değerlendirmeleri arasında farklılık ortaya çıkar. Hatta bazen kağıtların okunmasına birden fazla araştırma görevlisi katılır. Bu durumda farklılık daha da artar. Kağıtların tamamını araştırma görevlileri de okusa aynı sorun ortaya çıkmakta, araştırma görevlileri de zamanla sıkılmakta ve gelişigüzel kağıt okumaya başlamaktadırlar. Üstelik bu kağıtlar o araştırma görevlisinin asıl işi olmadığından araştırma görevlileri de bu işi benimseyerek yapmamaktadırlar. Gönülsüz yapılan işlerde ise hata olma ihtimalinin çok yüksek olduğu bilinen bir gerçektir.

Puanlama güvenilirliğini artırmak için aynı sınav kağıdının aynı anabilimdalına mensup birden fazla öğretim üyesi tarafından okunması ve bunların birbirinden bağımsız olarak verdikleri notların ortalamasının alınması düşünülebilir. Keza aynı öğretim üyesinin sınav kağıdını bir hafta arayla iki defa okuması da puanlama güvenilirliğini artırıcı bir tedbirdir. Ancak bu tedbirlerin ülkemizde uygulanma imkanının olmadığı açıktır.

Test sınavlarının puanlama güvenilirliği en yüksektir. Tüm kağıtlar bir tek şablonla okunur. Maddî hata ihtimali hariç değerlendirme hatası yoktur. Keza değerlendirmeyi bilgisayar da yapabilir

Sonuç olarak puanlama güvenilirliği açısından da test sınavlarının tercih edilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

28. Benzer bir hesabı 1989 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin dördüncü sınıfı için yapmıştım. Bkz. Kemal Gözler, “Üniversitelerde Öğrenci Fazlalığı”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1989, s.2.

29. Bazı öğretim üyeleri bir saatte 100 yazılı kağıdı okuduklarını arkadaşlarına anlatmaktan zevk duyarlar.

4. Kopya

Sınavın güvenilirliği özellikle kopyanın önüne geçilmesine bağlıdır. Bunun için soruların hazırlanması, sınav kağıtlarının basılması, soru kağıtlarının saklanması evrelerinde gizlilik ilkesine tam olarak uyulmalıdır. Mümkünse soru kağıtları sınavdan hemen önce basılmalıdır.

Sınavın uygulanması sırasında öğrencilerin kopya çekmesine imkân verilmemelidir. Öğrenciler birbirinden aralıklı bir şekilde oturtulmalı, kopyaya teşebbüs eden öğrenciler hakkında sınav görevlileri tutanak tutmalı ve okul idaresi disiplin soruşturması başlatmalıdır. Büyük fakültelerde öğrenci fazlalığı nedeniyle bir dersin sınavı birçok salonda yapıldığından sınavın uygulanması öğretim üyesine değil, sınavda görev alan salon başkanı ve gözetmenlere aittir. Bir salon küçük olsa bile, salonunda gözetmen olarak muhakkak en az iki kişi görev yapmalıdır. Tek kişinin bir salonda sınav yapması çok zordur. Bir gözetmenin çeşitli nedenlerle bir öğrenciyle uğraşması durumunda öbür öğrencilerin kontrol edilmesi mümkün değildir. Keza kağıt almak veya bir başka nedenle diğer salona gitmek gerekebilir. Dersi yapan öğretim üyesiyle bağlantı kurmak ihtiyacı ortaya çıkabilir. Bu durumda tek gözetmen varsa, bunların yapılması mümkün değildir. Sınav görevlileri sınav süresince birbirleriyle muhabbet etmemeli, gerektiği gibi dikkatli davranmalıdırlar. Bu konuda, sınav görevlileri, sınav salonları dekan tarafından dolaşarak denetlenmelidirler³⁰.

Öğrenciler çeşitli şekillerde kopya çekebilirler. Kopyanın tam kesin olarak önüne geçileceğini iddia etmek abartılıdır. Ancak açık kopya yöntemlerinin önüne kesin olarak geçilmelidir. Fakültelerde en bilinen açık kopya yöntemi, sınavdan önce öğrencinin sıranın üstüne ya da görebileceği duvara ders bilgile-

30. 1988-1990 yıllarında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi dekanı Prof. Dr. Fırat Öztan birçok sınavda tüm salonları dolaşır, sınav görevlilerinin görevlerine zamanında gidip gitmediklerini ve görevlerini hakkıyla yapıp yapmadıklarını denetlerdi. Böyle bir denetleme imkanı sınav gözetmenlerinin daha dikkatli davranmaya itmektir.

rini yazmasıdır. Örneğin Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde bazı sıraların üstünde âdetâ dersin bütün konularının mükemmel bir özeti bulunmaktadır. Her nedense Fakültemizde bu “aşıkâr” kopya usûlüne müsamaha edilmekte veya en azından bu usûlün önüne geçilememektedir. Bu sadece kopya bakımından bir olumsuzluk değil, Fakültemizin saygınlığı zedeleyici bir durumdur. Sıralar yeniyken veya yeni zımparalanıp temizlendikten sonra, sıra üzerine yazılan her kopyaya zamanında müdahale edilmelidir. Aksi takdirde, zamanla sıranın üzerinde birçok kopya olmakta bunların kimin tarafından yazıldığını tespit etmek imkânsız olmaktadır. “Sıra üstüne kopya” yazmayla mücadele etmek için sınav başlamadan öğrencilerin yerleri değiştirilebilir. Ancak genelde sınav sürelerinin yetersizliği ve sınav görevlilerinin yorgunluğu veya isteksizliği nedeniyle bu yola gidilmemektedir.

Kopya Tutanağı.- Kopya çeken veya çekmeye teşebbüs eden öğrenciler hakkında sınav gözetmenleri derhal kopya tutanağı tutmalıdır. Bir kopya tutanağı herhangi bir kağıt üzerine gözetmenin el yazısı ile düzenlenir. Tutanakta, öğrencinin kimliği belirtilip, kısaca ne şekilde kopya çektiği veya kopyaya teşebbüs ettiği yazılır. Tarih saat, yer (sınav salonunu) belirtilip gözetmen tarafından imzalanır. Başka gözetmenler varsa, onların da imzalamaları uygun olur. Bu tutanak öğrenciye de okunmalı imzalaması kendisine önerilmelidir. Öğrencinin olayın oluş tarzına ilişkin itirazı varsa tutanağa kendi itirazlarını yazmasına müsaade edilmelidir. İlgili öğrenci imzalamak istemiyorsa, öğrencinin fiziki varlığı üzerinde cebir kullanılamayacağına göre, imzalatmak için ısrar edilmemelidir. Kaldı ki böyle bir tutanağın geçerliliği için imzası şart değildir. Bu durumda ilgili öğrencinin imzalamaktan çekindiği notu tutanağa yazılabilir. Aşağıya tutanak örnekleri çıkarılmıştır:

Kopya Tutanağı

Uluslararası İlişkiler Bölümü 1. Sınıf öğrencisi 9860387 nolu Ali Şen , Hukuka Giriş dersinin 2 Haziran 1999 günü saat 10.00’da A-18 nolu salonda yapılan final sınavında cebinden çıkardığı kağıda bakarak kopya çektiği tespit edilmiştir.

Tarih, Saat, İmza
Ar.Gör. Ahmet Güzel

Öğrencinin imzası: (“Atmak istemiyorsa, imzalamaktan çekinmiştir” diye yazılabilir).

Ek- Kopyalık kağıt

(Öğrencinin kopya için hazırladığı kağıt tutanağa ek olarak ilâştirilebilir. Ancak öğrenci söz konusu kağıdı vermiyorsa, öğrencinin fiziki varlığı üzerinde gözetmenin cebir kullanma imkanı olmadığına göre, kopyalık kağıdın alınması için öğrenciyle tartışmak gerekir. Bu durumda tutanağa “Kopya kağıdı öğrenci tarafından verilmedi” diye yazılabilir).

Kopya Tutanağı

Kamu Yönetimi Bölümü 1. Sınıf öğrencisi 9850453 nolu Mehmet Ateş’in, Hukuka Giriş dersinin 2 Haziran 1999 günü saat 10.00’da A-18 nolu salonda yapılan final sınavında ön sırada oturan aynı bölüm öğrencisi 9850290 nolu Hasan Yılmaz’ın kağıdına bakarak kopya çektiği tespit edilmiştir.

Tarih, Saat,
Ar.Gör. Ahmet Güzel
İmza

Öğrencinin imzası: (“Atmak istemiyorsa, imzalamaktan çekinmiştir” diye yazılabilir).

Kopya Tutanağı

Hukuka Giriş dersinin 2 Haziran 1999 günü saat 10.00’da A-18 nolu salonda yapılan final sınavında, yan yana oturan Kamu Yönetimi Bölümü 1. Sınıf öğrencileri 9850453 nolu Mehmet Ateş ile 9850290 nolu Hasan Yılmaz’ın birbiriyle konuşmak suretiyle kopya çektikleri tespit edilmiştir.

Tarih, Saat,
Ar.Gör. Ahmet Güzel
İmza

Öğrencilerin Beyanı:

Kopya çekmek için değil, kalem istemek için konuştuk.

Öğrencilerin İmzası

Bazen sınav görevlilerinin kopya çeken öğrenciyle tartışmaları gözlemlenmektedir. Sınav görevlisinin öğrencinin fiziki varlığı üzerinde cebir kullanma yetkisi olmadığına göre, öğrenciyle tartışmak bir sonuca ulaştırmaz. Keza öğrenciyle tartışma yanlış bir davranış biçimidir de. Zira, böyle bir durumda diğer öğrencilerin dikkati dağılmaktadır. Bir kopya işlemi sırasında, bazen bir kamu görevlisi olan sınav gözetmenin manevî varlığı ve hatta bazen maddî varlığı saldırıya uğrar. Bu nedenle, gerek manen gerek, maden incinmekten çekinen sınav gözetmenleri kopya tutanağı tutmaktan çekinir duruma gelebilirler.

Bir kamu görevlisi olan gözetmenin öğrenciyle tartışmaya ihtiyacı yoktur. Sınav gözetmeninin tuttuğu kopya tutanağının doğruluğu konusunda karine vardır. Sınav gözetmeni kopya çektiğinden şüphelendiği öğrenci hakkında tutanak tutmalı, ilgili öğrenciye sadece tutanağını okumasını, arzu ediyorsa imzalamasını önermelidir. Keza bazı sınav görevlilerinin ilgili öğrencinin kimliğini almak için gereksiz yere tartışmaları görülmektedir. Kimlik kartına da ihtiyaç yoktur. Öğrencinin yeterli ve açık kimliği teslim ettiği veya edeceği sınav kağıdında zaten yazmaktadır.

Bazı sınav görevlileri de kopya çeken öğrencinin kağıdını sınav devam ederken almakta ve ilgili öğrenciyi salondan çıkarmaktadırlar. Bu tamamıyla hukuka aykırı bir harekettir. Bu durumda fiilî olarak öğrencinin sınav hakkı elinden alınmaktadır. Keza öğrencinin sınav salonundan dışarı çıkarılması da fevkalade yanlıştır. Bu bir kere öğrencinin usulsüz olarak eğitim hakkının elinden alınması niteliğindedir. Kaldı ki, eğer öğrenci salondan dışarı çıkmamak için direnirse ne yapılacaktır? Öğrencinin fiziki varlığı üzerinde zor mu kullanılacaktır? Böyle bir durumda sınav görevlisinin davranışları suç oluşturur niteliktedir.

Kopya tutanağı, sınavı yapan öğretim üyesine değil, okul idaresine (dekanlığa, fiilen fakülte sekreterine yahut öğrenci işleri şefine) verilmelidir.

Kopya tutanağı kendisine ulaşan dekanlık disiplin soruşturması sürecini derhal başlatmalıdır. Bir öğretim üyesini soruşturmacı tayin etmelidir. Bu soruşturmacı kopya çektiği iddia edilen öğrencinin savunmasını almalı, gerekli görüyorsa tanıklar dinlemeli ve neticede disiplin cezası vermeye yetkili makama sunulmak üzere bir rapor hazırlamalıdır. Yetkili makam öğrencinin kopya çektiğine kanaat getirirse yönetmelikte belirtilen cezayı vermelidir. Kopya çekmediği veya kopya çekmeye teşebbüs etmediği kanaatine varırsa öğrenciye disiplin cezası verilmesine yer olmadığına karar vermelidir.

Bazı fakültelerimizde her nedense öğrenciyi korur, sınav gözetmenini haksız çıkarır yolda bir tutum gelişmektedir. Fa-

külte idaresi, sınav gözetmenini öğrencinin karşısında “karşı taraf”mış gibi görmekte ve sınav gözetmeniyle öğrenci arasında tarafsız bir hâkim rolü üstlenmektedir. Disiplin cezası vermeye yetkili makamlar, gözetmenin tutanağı yahut beyanı doğrultusunda ilgili öğrenciyi cezalandırmalıdır. Gözetmen bu durumda bir kamu görevlisidir. Kamu görevinin icrası sırasında görevine ilişkin bir tutanak tutmuştur. Bu tutanakta yazılanların doğru olduğu yolunda karine vardır. Bazı fakülte idarelerinin, tutanağın dışında ayrıca kopyanın ispatını arar yolda uygulamalar yapmaları hukuk mantığıyla bağdaşır bir şey değildir. Sınavda tutulan tutanak kopyanın kesin delilidir. Sınav gözetmenlerini korumayan ve giderek öğrenciyle sınav gözetmenlerini aynı kefeye koyan bir fakülte idaresinin bu tutumunun bizzat kendisine zararı vardır. Böyle bir fakülte de sınav görevlileri kopya çekenlere müdahale etmemeye ve hatta giderek kopya çekenleri görmemeye başlarlar.

Bazı fakültelerde de sınavda kopya çeken öğrenciye disiplin cezası değil, o ders için sıfır verilmesi yoluna gidilmektedir. Bu fiilî usûl, hukuka tamamıyla aykırıdır. Öğrencinin usûlüne uygun bir kağıt vermesine rağmen kağıdı değerlendirilmemektedir. Diğer yandan “sıfır verme” uygulaması kopya için yönetmeliklerin öngördüğü bir dönem ya da bir yıl gibi uzaklaştırma cezasının yanında oldukça hafif bir cezadır. O ders için sıfır alma riski, zaten o dersten kalacak öğrenci için göze alınabilir makul bir risktir.

Bazı fakültelerde, sınav gözetmenlerinin kopya çeken öğrenci hakkında tutanak tutmamakta, onun yerine, ilgili öğrencinin kağıdına “kopya çekti” gibi birtakım yazılar yazmakta, veya ilgili öğretim üyesine öğrencinin kopya çektiğini sözlü olarak bildirmektedirler. Bu uygulamaya itibar eden öğretim üyeleri o kağıda geçmez not vermektedirler. Bu tamamen hukuka aykırı bir uygulamadır. Bu uygulamanın çeşitli nedenleri vardır. Ancak bu nedenlerin arasında her halde sınav gözetmenlerinin tutanak tutsalar bile bunun neticesiz kaldığını görmüş olmaları yatmaktadır. Bazen de sınav gözetmenleri kopya işleminde öğrenciyle karşı karşıya kalmaktan çekinmektedir. Bu tür sınav

gözetmenlerinde fakülte idaresinin kendilerini yeterince korumadığı yolunda bir kanaat oluşmuştur. Tekrarlayalım: Sınav gözetmenleri öğrencilerin hasmı değildir. Sınav görevlileriyle öğrenciler aynı kefeye konulmamalıdır. Sınav görevlileri disiplin soruşturmasının “karşı tarafı” değil, beyanlarının doğruluğu konusunda karine olan kamu görevlileridir.

Bazen de sınav gözetmenlerinin kopya nedeniyle disiplin soruşturması usûlünden tamamen habersiz oldukları gözlemlenmektedir. Örneğin sınav gözetmenlerinin çoğu kopya tutanağı nasıl düzenleneceğini bilmemektedirler. İşe yeni başlayan araştırma görevlileri bu konuda eğitilmelidir. Yeni başlayan araştırma görevlilerine dekan veya dekan yardımcısı veya bu işi bilen bir öğretim üyesi bir iki saatlik bir kurs vermelidir. Bu arada şunu da söyleyebiliriz ki, bazı fakültelerde sadece araştırma görevlileri değil, bizzat fakülte idareleri disiplin soruşturmasının nasıl yapılacağını bilmemektedirler.

Kopya çeken öğrencilerin kısa zamanda etkili cezalarla cezalandırılmaları diğer öğrencileri de kopyadan vaz geçirir.

Kopyayla mücadele etmenin yasal yolunu gördükten sonra şimdi de, sözlü, yazılı ve test sınavlarının kopya açısından karşılıklı bir değerlendirmesini yapmak gerekir.

Şimdiye kadar değerlendirme kriterleri açısından hep test sınavlarının üstün geldiği sonucuna vardık. Ancak kopya açısından açıkça kabul etmek gerekir, kopyaya en elverişli sınav test sınavlarıdır. Klasik yazılı sınavda bir-iki saat yazı yazılarak cevap verilir. Uzun bir cevabın kopya çekilerek cevaplanması güçtür. Keza yazılı sınavda cevapları okuyan öğretim üyesi kopyayı kolayca teşhis edebilir. Sözlü sınavlarda ise bazı uç örnekler dışında kopya mümkün değildir.

Test Sınavları ve Kopya.- Test sınavlarında en bilinen kopya şekli yandaki veya öndeki öğrencinin kağıdına bakmak, yahut doğru şıkkın öğrenciler arasında fısıltıyla dolaşmasıdır. Test sınavlarında kopya ihtimalini düşürmek için birtakım tedbirler alınmaktadır. Bunlardan birincisi soruları birden fazla *gruba ayırmaktır*. Her grupta soruların ve doğru şıkların yerleri değişiktir. Bu durumda öndeki ve arkadaki öğrenciye değişik

grup soru gelmektedir. Ancak buna rağmen kopya imkanı ortadan kalkmamaktadır. Birbirinden uzak olan öğrenciler de el ve parmaklarını kullanarak, önceden anlaştıkları bir işaret sistemiyle, kolayca kopya çekebilirler. Soruların iki değil 4-5 gruba ayrılmasında yarar vardır. Ancak soruların gruplara ayrılarak düzenlenmesi, basılması ve keza değerlendirirken soru kağıtlarının gruplara göre tasnif edilmesindeki güçlük, bu tedbirin kullanışlılığını düşürmektedir. Nihayet öğrencilerin şıkları değil, bizzat cevapta yer alan bir anahtar kelimeyi fısıldamaları durumunda ise gruplara ayırmanın bir yararı yoktur.

Test sınavlarında kopyaya karşı *gizli grup* uygulaması da düşünülebilir. Kağıtlar birden fazla gruba ayrılmıştır. Harmanlanmış olarak öğrencilere dağıtılır. Ancak kağıtların üzerinde grup numarası veya harfi yazmaz. Bunu bilmeyen öğrenciler kopya çekerse tamamıyla yanlış puanlar alırlar. Ancak bu da bir sınıfta ancak bir kere uygulanır. Bu şekilde tecrübe kazanan öğrenciler gelecek sınavda grup olup olmadığını test ederler.

Test sınavlarında kopya ihtimalini etkileyen diğer bir faktör de *sınav süresinin* uzunluğudur. Sınav süresi soruların cevaplanabileceği en az uzunlukta olmalıdır. Daha uzun olursa, öğrenciler kopyaya yönelmektedir. Sınav süresi sadece soruları okumaya ve doğru cevap biliniyorsa doğru cevabın işaretlenmesine yetmelidir. Fazla olan her dakika test sınavlarında kopya çekmeye verilmiş bir primdir.

5. Sınavın Uygulama Koşulları

Sınavın uygulanmasındaki ana kural, uygulama koşullarının her öğrenci için aynı olmasıdır. Sınav salonlarının sıcaklığı/soğukluğu, aydınlığı/karanlılığı sınavın güvenilirliğini etkiler. Bu nedenle sınav salonları, ışık, ısı ve havalandırma bakımından uygun olmalıdır³¹.

Öğrenci sayısı fazla ise sınav birden fazla salonda yapılır. Bu durumda sınavı öğretim üyesi değil, başka öğretim üyeleri ve araştırma görevlileri yapar. Bir salondaki salon başkanı ve

31. Tekin, *op. cit.*, s.71.

gözetmenleri sınavın uygulama koşullarını ideal olması için gerekli tedbirleri almalı, gerekli özeni göstermelidir. Örneğin salonun ışıklarını yakmalı, pencerelerini açmalı veya kapamalıdır. Sınav gözetmenleri sınavda birbirleriyle konuşarak, öğrencileri rahatsız etmemelidir. Sınavın başlama ve bitiş saatine dikkat edilmelidir. Bunlar tahtaya yazılmalı ve zaman zaman öğrencilere ne kadar süre kaldığı hatırlatılmalıdır. Sınav birden çok sınavda yapılıyorsa, her salonda sınav süresi eşit olmasına özen gösterilmelidir.

Bir sınavın iyi koşullarda uygulanması her şeyden önce sınav gözetmenlerinin bu işi ciddiye almaları, bu işten usanmamış olmalarına bağlıdır. Gönülsüz yapılan bir işten iyi sonuçlar alınamaz. Birçok fakültemizde sınav gözetmenleri çok ağır bir nöbet yükü altındadırlar. Örneğin Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde bir araştırma görevlisi, bir sınav döneminde 50-60 civarında sınav nöbeti tutmaktadır. Birçokları iki hafta boyunca sabah 9'dan akşam 7.30'a kadar nöbet tutmakta, hem fizik olarak yorulmakta, hem de psikolojik olarak gerilmektedirler. Bu durumdaki sınav gözetmenleriyle sağlıklı bir sınav yapmak oldukça zordur.

Şüphesiz sınavın uygulama koşulları sınavın türüne değil, uygulayanlara ve sınavın uygulandığı mekanlara bağlıdır. Ancak yinede test sınavlarının uygulama koşulları bakımından daha avantajlı olduğuna işaret etmek gerekir. Sınav salonu soğuk veya çok sıcak da olsa test sınavı yazılı sınavlara göre her zaman çok daha kısa sürer. Öğrenci kötü koşullara kısa sürdüğünden daha kolay tahammül eder.

Yukarıda bahsettiğimiz sınav görevlilerinin iş yükü açısından da test sınavları gözetmenlerin daha az zamanını almaktadır. Gözetmenler görevlerine giderken ilk baktıkları şey görevli oldukları sınavın süresidir.

Hatta test şeklinde yapılan birden çok dersin sınavları bir arada (aynı saat ve salonda) yapılarak zamandan ve emekten büyük tasarruf sağlanabilir.

Sınav birden çok salonda yapılıyorsa öğretim üyesi salonları dolaşmalı, sınavın uygulanış koşullarını kontrol etmelidir.

Bazen sorularda baskı hatası olabilmektedir. Bazen de sorunun kaleme alınış şeklinde bir hata olabilmektedir. Bu hatalar maa-
lesef ancak sınav zamanında öğrencilerin sorularıyla fark edile-
bilmektedir. Ancak öğrencilerin bu gibi durumlar dışında, özel-
likle sorunun içeriğine ilişkin veya bir ipucu elde etme düşünce-
siyle soru sormalarına imkân verilmemelidir. Bu hem eşitliği
bozar, hem de diğer öğrencilerin dikkatini dağıtır. İdeal olan
soruların olabildiği ölçüde açık seçik kaleme alınmasıdır. Soru-
lar çoğaltılmadan önce hata olup olmadığı özenle kontrol edil-
melidir.

Keza sınav kağıdının başına öğrencilerin soruları nasıl ce-
vaplayacaklarını, sınavda uymaları gereken kuralların neler
olduğunu, değerlendirmenin nasıl yapılacağını ve sınav süresini
ne kadar olduğunu belirten bir *sınav talimatının* konulmasında
büyük yarar vardır.

Geçerlilik ile Güvenirlilik Arasındaki İlişki

Güvenirlilik, geçerlilik için gerekli koşuldur, fakat yeterli
koşul değildir. Bir sınavın güvenirliliği düşük ise geçerliliği de
düşüktür. Fakat güvenirliliği yüksek olan bir sınavın geçerliliği
yüksek olmayabilir. Güvenirliliği düşük olan bir sınavın geçerli-
liği belli bir sınırın üstüne çıkarılamaz. Bu şu demektir ki, bir
testin güvenirliliğini etkileyen tüm etkenler doğrudan ya da
dolaylı bir biçimde o sınavın geçerliliğini de etkiler.

III. KULLANIŞLILIK³²

Kullanışlılık bir sınavın hazırlanmasının, çoğaltılmasının
uygulanmasının ve puanlanmasının kolay, ekonomik ve az za-
man alır olması demektir³³. Bir sınavın kullanışlılığını şu unsur-
lar etkiler.

32. Tekin, *op. cit.*, s.77-79; Turgut, *op. cit.*, s.44-46.

33. Tekin, *op. cit.*, s.77.

1. Maliyet

Kullanışlılığı yüksek olan bir sınavın maliyeti düşük olmalıdır. Sınav okula ağır malî külfetler getirmemelidir. Sözlü sınavların salon tahsisi, aydınlatma ve ısıtma gibi bir maliyeti vardır. Ancak kağıt kullanılmadığı için maliyeti düşüktür. Yazılı sınavların maliyeti ise test sınavlarına nazaran daha düşüktür. Bir iki soru basılmadan yazdırılabilir. Ancak, soruların basılı olması güvenilirliği artırır. Test sınavlarının baskı maliyeti yüksektir. Çok sorulu bir test sınavı birkaç kağıt, hatta bazen bir soru kitapçığı tutar. Biz test uygulamalarımızda kullandığımız sayfa düzeni ile bir A4 kağıdın ön ve arka yüzüne bir sınavı sığdırabiliyoruz. Yazılı sınavlarda da soru sormak için aynı boyutta bir kağıt kullanılmaktadır.

Sınavın maliyeti, tercih edilmesi için şüphesiz bir faktördür. Ancak sırf maliyeti düşürmek için sınavın geçerliliğinden ödün vermemek gerekir.

2. Hazırlama Süresi

Sınavın hazırlama süresi de sınavın kullanışlılığını etkiler. Çok uzun bir hazırlama süresi gerektiren bir sınavın yapılması kullanışlı değildir. Sözlü sınavların hazırlama süresi çok kısadır. Öğretim üyesi anında aklına gelen bir soruyu sorar. Yazılı sınavlarda, iki üç sorudan oluşan bir sınavı öğretim üyesi çok kısa zamanda hazırlar. Birçok öğretim üyesi sınav sorularını sabah evden okula gelirken yolda hazırlarlar.

Test sınavlarının hazırlanma süresi ise çok uzundur. Bir test sınavında birçok soru bulmak gerekir. Konuları problem haline getirmek bunlarla ilgili çeldiriciler düzenlemek zaman alır. Biz bu kitabın ikinci kısmında örneklerini verdiğimiz test sınavlarını genellikle bir ya da iki tam günde hazırlayabiliyoruz.

3. Uygulama Süresi

Uygulama süresi kısa olan sınavlar daha kullanışlıdır. Sözlü sınavlar çok uzun sürer. Bütün öğrencilerin sözlü sınavdan

geçmesi günler ve hatta haftalar alır. Yazılı sınavların uygulanması ülkemizde genellikle iki saati geçmez. Test sınavları ise yazılı sınavlara göre daha az zaman alır. Uygulama süresi bakımından tercih edilmesi gereken sınav o halde test sınavlarıdır.

4. Uygulama Kolaylıkları

Sınav kağıdının sayfa düzeni³⁴, baskı kalitesi, kolay okunurluluğu sınavın kullanılışlığını etkiler. Yazılı sınavlarda soruları sınav salonunda yazdırma imkanı varsa da, bu yola gidilmemelidir. Yazılı sınavlarda çok kısa olsa bile sorular önceden bastırılmalıdır. Sorular sınav kağıdında bir birinden ayrı yazılmalıdır.

5. Puanlama Kolaylığı

Puanlaması kolay ve az zaman alan bir sınav puanlaması zaman alan ve dikkat gerektiren bir sınavdan daha kullanışlıdır³⁵.

Sözlü sınavlarda sınavın uygulanması ile puanlama işlemi iç içedir. Sözlü sınavlarda cevap dinlendikten sonra derhal bir puan verilebilir. Bizatihi puan verme işlemi zaman almaz. Ancak, puanın verilebilmesi için sözle verilen cevapların dinlenmesi gerekir. Bir öğretim üyesinin tek tek öğrencilerin cevaplarını dinlemesi çok zaman alır.

Yazılı sınavların soruları kısa zamanda hazırlanır. Sınav az çok kısa sayılabilecek bir zamanda (1-2 saat) uygulanır. Ama cevapların değerlendirilmesi ve puanlanması saatler, günler hatta haftalar alabilir.

Ülkemizde öğrenci sayısı yüksek fakültelerde bir öğretim üyesinin ortalama 1000 civarında öğrencisi vardır. Yazılması bir iki saat gibi zaman alan bir yazılı kağıdının okunup puanlamasının 5 dakika süreceği varsayılırsa 1000 kağıdın okunması 5000 dakika, yani 83 saat, yani her gün günde eksiksiz sekiz

34. Bizim test sınavları için sayfa düzenimiz kitabın kapağında görülmektedir.

35. Turgut, *op. cit.*, s.45.

saat çalışmak kaydıyla 10 işgünü gerektirmektedir³⁶. Öğretim üyesinin bu kadar zamanı olmadığı için kağıtların ciddi bir şekilde okunması mümkün değildir. Zaten yazılı sınav yapan öğretim üyeleri genellikle kağıtlarını kendileri okumazlar. Kağıtları araştırma görevlilerine okuturlar. Bu ise, değerlendirme farklılıkları ortaya çıkardığından sınavın güvenilirliğini bozar.

Kanımcı 1000 öğrencisi olan ve kağıtları ciddi bir şekilde ve bizzat okuyan dürüst bir öğretim üyesinin hâlâ klasik yazılı sınav yapabilmesi mümkün değildir. Hesap ortada. 1000 öğrencisi olan ve klasik yazılı sınav yapan öğretim üyeleri ya kağıtları gelişigüzel okuyorlar, ya da kağıtları kendileri okumuyorlar.

Puanlama kolaylığı en yüksek sınav test sınavlarıdır. Puanlama şablonla yapılır. Boş bir cevap tablosuna delikler açılarak şablon hazırlanır. Bu şablon öğrencinin işaretlediği cevap tablosunun üstüne konularak deliklerden görülen işaret sayısı sayılır. Bu şekilde kısa bir sürede çok sayıda kağıt puanlanmış olur. Günümüzde bu değerlendirmeyi optik okuyucular ile de yapmak mümkündür. Bu durumda puanlama kolaylığı tamdır.

Yukarıda test sınavlarının hazırlanmasının çok zaman aldığını belirtmiştik. Bu dezavantaj puanlamadaki bu avantajla telafi edilmektedir. Öğretim üyesi soruları hazırlamak için bir veya iki gün kaybetmektedir. Ancak cevapları ise sadece bir iki saat içinde değerlendirebilmektedir.

Bu açıdan bakarsak 40-50 öğrencinin gireceği bir sınav için yazılı sınavın yapılmasının daha kullanışlı olduğu söylenebilir. Zira bu sınava soru sabahleyin okula gelirken yolda hazırlanabilir. 40-50 öğrencinin kağıdı da birkaç saatte ve en nihayet bir gün içinde okunabilir. Ancak yüzlerce öğrencinin gireceği bir sınavda test sınavı daha kullanışlıdır. Soruların hazırlanması bir iki gün olsa bile değerlendirmesi bir iki saat alacağından, toplam olarak daha az zaman alır.

36. Bu arada belirtelim ki Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi final sınavları ile bütünleme sınavları arasında sadece bir hafta boşluk vardır.

Biz kendi sınavlarımızda genellikle 200'den fazla öğrencinin gireceği sınavları test, diğerlerini yazılı sınav yapıyoruz.

Kullanışlılık bakımından bir hususa daha işaret etmek gerekir. Sınav kağıtlarının numara sırasına göre dizilmesi ve kağıtlara verilen notların listelere işlenmesi epey bir zaman almaktadır. Hatta test sınavlarında sınav kağıtlarının dizilmesi, bunların okunmasından daha fazla zaman almaktadır. Biz kağıtların dizilmesini kolaylaştırmak için sınav kağıtlarının sol üst köşesine büyükçe bir şekilde öğrencinin numarasının son üç rakamını ayrıca yazdırıyoruz³⁷. Bu şekilde sınav kağıtları iskambil kağıdı gibi tutulursa çok daha hızlı bir şekilde dizilebilmektedir.

Son olarak sınav kağıtlarının tükenmez kalem ile yazılması veya işaretlenmesinin de okuma kolaylığı sağladığını söyleyelim.

Nihayet öğrencilerin sınav salonlarına dağılımını da Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde bizzat öğretim üyeleri yapmaktadır. Bu tamamıyla idarî bir iştir. Akademik personele değil, idarî personele yaptırılması her halde yetişmiş insan gücünün rasyonel kullanılması açısından daha uygun olacaktır.

Yukarıda çeşitli açılardan sözlü, yazılı ve test sınavlarının geçerlilik, güvenilirlik ve kullanışlılık açısından karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılmış ve genellikle test sınavlarının diğerlerine nazaran daha geçerli, daha güvenilir ve daha kullanışlı sınavlar olduğu sonucuna varılmıştır.

Varılan sonuçlar aşağıdaki tablo ile özetlenebilir.

37. Kitabın ikinci kısmındaki örnek sınavlara bakınız. Bu amaçla sol üst köşeye küçük üç haneli bir şekil koyuyoruz,

TABLO 1: Sözlü, Yazılı ve Test Sınavlarının Geçerlilik, Güvenirlilik ve Kullanışlılık Bakımından Karşılıklı Değerlendirilmesi

	SÖZLÜ	YAZILI	TEST
I. GEÇERLİLİK	(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)	(-)(-)(-)(-)(-)	(+)(+)(+)(+)
1. İstenmeyen Değişkenler	Karışabilir (-)	Karışabilir (-)	Karışmaz (+)
2. Kapsam Geçerliliği	Çok Düşük (-)(-)	Düşük (-)	Yüksek (+)
3. Zorluk	Ayarlanamaz (-)(-)	Zor Ayarlanır (-)	Ayarlanabilir (+)
4. Not Dağılımı	Çok düşük (-)(-)	Düşük (-)(-)	Yüksek (+)
II. GÜVENİRLİLİK	(-)(-)(-)(-)(-)(-)(+)(+)	(-)(-)(-)(+)	(+)(+)(+)(-)
1. Şans	Çok Önemli (-)(-)	Önemli (-)	Önemsiz (+)
2. Değerlendirmenin Objektifliği	Çok Düşük (-)(-)	Düşük (-)	Yüksek (+)
3. Puanlama Güvenirliliği	Çok düşük (-)(-)	Düşük (-)	Yüksek (+)
4. Kopya Olasılığı	Çok Düşük (+)(+)	Düşük (+)	Yüksek (-)
KULLANIŞLILIK	(+)(+)(+)(-)	(+)(+)(-)(-)	(-)(-)(+)(+)
1. Maliyet	Düşük (+)	Düşük (+)	Yüksek (-)
2. Hazırlama Süresi	Kısa (+)	Kısa (+)	Uzun (-)
3. Uygulama Süresi	Çok Uzun (-)	Uzun (-)	Kısa (+)
4. Değerlendirme Süresi	Uzun (-)	Uzun (-)	Çok Kısa (+)
TOPLAM	(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(+)(+)(+)(+)	(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(-)(+)(+)(+)	(+)(+)(+)(+)(+)(+)(+)(-)(-)(-)
Puan*	-10	-7	+6
Değerlendirme	Çok kötü	Kötü	İyi

Sınavın avantajı (+), dezavantajı ise (-) ile gösterilmiştir.

- Puan her bir sütundaki (+) ve (-) lerin toplanması ile elde edilmiştir.

İkinci Bölüm

HUKUK EĞİTİMİNDE TEST

MÜMKÜN MÜDÜR?

Yukarıda sözlü, yazılı ve test sınavlarının geçerlilik, güvenilirlik ve kullanılabilirlik açılarından karşılıklı bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmede test sınavlarının genelde sözlü ve yazılı sınavlara nazaran geçerlilik, güvenilirlik ve kullanılabilirlik açısından üstün geldiği sonucuna ulaşılmıştır. O halde ölçme ve değerlendirme aracı olarak tercih edilmesi gereken sınav çeşidi test sınavlarıdır. Ancak bu değerlendirme özel olarak hukuk eğitimi için değil, genel olarak üniversite eğitimi için yapılmıştır.

Acaba genel olarak üniversite eğitimi tercih edilmesi gereken test sınavı, hukuk eğitimi de tercih edilmeli midir? Diğer bir ifadeyle, diğer sınavlara nazaran birçok üstünlükleri olan test sınavı, hukuk eğitimi de kullanılabilir mi? Kısacası, “hukuk eğitimi test mümkün müdür?”

Zeki Hafızoğulları bu soruyu 1987’de “Hukuk Öğretiminde Test Mümkün Müdür” başlıklı makalesinde¹ sormuş ve hukuk eğitim ve öğretiminde testin mümkün olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Zeki Hafızoğulları’na göre, diğer eğitim alanlarında test mümkünse, hukuk eğitimi alanında da mümkündür. Yazara göre,

“test diğer bilgi alanlarında güvenilebilir bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak kullanılabilirse..., onlar gibi bir bilgi alanı olan hukuk alanında da her halde test uygulanabilir. Bundan kuşku duymak gereksizdir, çünkü gerek doğa bilimlerinde, gerek

1. Zeki Hafızoğulları, “Hukuk Öğretiminde Test Mümkün Müdür: Ceza Hukukunda Bir Sınav Denemesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXIX, 1982-1987, Sayı 1-4, s.18-58.

toplum bilimlerinde muteber bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak görülebilen testin, normatif bilimlerde bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak görülememesine imkân yoktur”².

Ancak genelde sosyal bilimler, özelde hukuk bilimleri alanında testin uygulanamayacağını düşünen öğretim üyeleri de vardır. Biz bu öğretim üyelerinin görüşlerini yazılı olarak savundukları bir kitaba, makaleye rastlayamadık³. Ancak, öğrenciliğimiz döneminde hocalarımızdan derslerde test sınavları aleyhine pek çok söz işittik. Daha sonra araştırma görevlisi ve yardımcı doçent olarak çalıştığımız dönemlerde de test sınavlarına karşı yapılan birçok eleştiri duyduk. Öğrenciliğimiz döneminde bazı hocalarımız sadece test sınavını eleştirmekle kalmaz, test sınavı yapanlarla alay ederlerdi. Daha sonra hayretle gördük ki, bu hocalarımızdan bazıları da test sınavı yapmak zorunda kaldılar.

Test sınavlarına yönelik öğretim üyeleri arasında sözlü olarak dile getirilen **başlıca eleştiriler** şunlardır.

1. Anlatım

Bir kere, bu öğretim üyelerine göre, genelde sosyal bilimler, özelde hukuk bilgileri test ile ölçülemez. Bunlar anlatım gerektirir. Bu eleştiri kanımızca tutarlı değildir. Diğer bilim dallarında bilgileri testleştirmek ne derece mümkün ise, hukuk bilimi alanındaki bilgileri de testleştirmek o derece mümkündür⁴. Aslında teste yöneltilen bu eleştiri, eleştiri yöneltenlerin test konusunda bilgisizliklerinden kaynaklanmaktadır. Evet, genelde sosyal bilimler, özelde hukuk alanında test hazırlamak, fen bilimlerinde test hazırlamaktan çok daha zordur. Ancak bir şeyin zor olması onun imkânsız olması anlamına gelmez. Zor olan şeyler uzman-

2. *Ibid.*, s.23-24.

3. 1988-1989 yıllarında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden bazı öğretim üyelerinin *Cumhuriyet* Gazetesine “hukuk fakültesinde test yapılamayacağı”, “test sınavı ile hâkim yetiştirilemeyeceği” yolunda beyanatlari verdiğini hatırlıyorum.

4. Hafizoğulları, *op. cit.*, s.25.

lık gerektirir⁵. Zeki Hafizoğulları'nın isabetle belirttiği gibi, “hukukî meselelerin testleştirilemeyeceğini söylemek başka şey, bunun bir uzmanlık işi olduğunu söylemek başka şeydir”⁶. Öğretim üyeleri gerekli zamanı ayırır ve ilgi gösterirse hukuk alanında da test hazırlamayı başarabilir. Hukuk bilgisinin *özünden* dolayı testleştirilemeyecek bir yanı yoktur⁷. Felsefe gibi hukuktan çok daha karmaşık olan bilgi alanlarında test uygulanırken, hukuk alanında bunu imkânsız olduğunu söylemek cehalettir.

2. Dil

Diğer bir eleştiri ise, hukukçunun işinin dille olduğu, testin dille ifadeye yer vermediği noktasında toplanmaktadır. Ancak bu eleştiri, sadece test sınavlarına karşı değil, yazılı sınavlara karşı da yöneltilebilir. Bu eleştiriye dile getirenler, yazılı sınava da karşı olmalı, sadece sözlü sınavı savunmalıydılar. Hukuk fakültelerinde sözlü sınavlar kalkalı 30 yıl olmuştur. Aslında hukukçunun işinin dille olduğu, testin dille ifadeye yer vermediği yolundaki eleştiri tutarlı değildir. Zeki Hafizoğulları'nın isabetle belirttiği gibi, burada düşünce ile düşüncenin ortaya çıkış biçimleri karıştırılmaktadır⁸.

5. Gerçekten de, test konusunda gerekli bilgi ve deneyime sahip olmayan ve bu işe gerekli zamanı da ayırmayan birçok öğretim üyesi çok kötü hazırlanmış test sınavları yapmaktadır. Bunların yaptığı testlerde muhakeme gerektiren hiçbir soru olmaz. Tüm sorular hafızaya dayanır. Ve genellikle doğru şık “ben buradayım” diye bağırır.

Test hazırlama yeteneğinden mahrum olan öğretim üyelerinin test sınavına karşı çıkmaları anlaşılır bir şeydir. Aslında yukarıda görüldüğü gibi usûlüne uygun bir test sınavı hazırlamak birkaç günlük zaman alır. Bin bir çeşit iş yapan, fakülteye sadece dersini vermek için gelen ve soruları sınav saatinden önce okula gelirken yolda hazırlayan öğretim üyelerinin test sınavı yapmaları zaten mümkün değildir. Bu durumda olan öğretim üyelerinin test sınavlarına karşı çıkmaları normaldir.

6. Hafizoğulları, *op. cit.*, s.25.

7. *Ibid.*

8. *Ibid.*

“Gerçekten düşünmek başka şey, düşünceyi söz, söz, yazı ve diğer anlatım araçlarıyla ifade etmek başka şeydir. Testte olan düşüncenin söz veya yazıyla değil de işaretle ifade edilmesidir. Bir meselinin çözümü ister söz, ister yazı, isterse işaretle ifade edilsin, bunların hepsinde yapılan zihinsel işlem temelde aynıdır. Bunlar arasındaki tek fark, yazılı ve sözlü sınavda meseleye ilişkin muhtemel sonuçların gösterilmemiş olması, testte bunların önceden verilmiş bulunmasıdır. Her üç biçimde de temelde düşünce bulunmaktadır ve bu düşünce sözle, yazıyla veya işaretle ifade edilmektedir”⁹.

3. Çağrışım

Test sınavlarına yöneltilen bir başka eleştiriye göre ise, test sınavlarında çağrışım mekanizmasından yararlanılmakta, konuyu tam bilmeyen öğrenci de doğru cevabı bulabilmektedir. Bu eleştiri kötü hazırlanmış test soruları için doğru olabilir. Gerçekten kötü hazırlanmış, çağrışımına izin veren bir test sorusu bu şekilde doğru olarak cevaplandırılabilir. Ancak test sorularının çağrışımına izin vermeden de hazırlamak mümkündür¹⁰. Burada da aynı sorunla karşı karşıya kalıyoruz. Test hazırlamak uzmanlık işidir. Kötü hazırlanmış test sınavları için geçerli olan eleştiriler usûlüne uygun olarak hazırlanmış test sınavları için geçersizdir.

4. Ezbercilik

Test sınavları öğrencileri ezberciliğe ittiği, öğrencinin muhakeme gücünün test sınavlarıyla ölçülemediği iddia edilmektedir. Birçok örneğini gördüğümüz kötü hazırlanmış test soruları öğrencinin hafıza gücünü ölçmektedir. Öğrenci ezbere itilmektedir. Kötü hazırlanmış testlerde akıl yürütmeye yer yoktur. Ancak bu test sınavının usûlüne uygun olarak hazırlandığı durumunda bu eleştiri geçersizdir. Problemler de test sınavında sorulabilir. Test tipi problem sorularını da öğrencinin akıl yürütmeyle çö-

9. *Ibid.*

10. *Ibid.*

zümlenmesi gerekir. Aslında testte birçok seçenek vardır. Seçeneğin olduğu her yerde kaçınılmaz olarak akıl yürütme de vardır¹¹.

5. Yaratıcılık

Test sınavlarına yöneltilen en büyük eleştiri, testin öğrencideki yaratıcılığı öldürdüğüdür. Bu eleştiriye göre, öğrenci testte verilen seçeneklerden birisini tercih etmek zorundadır. Öğrenci bunların dışında bir çözüm öneremez. Bu ise öğrencideki yaratıcılığı öldürür. Bu eleştiri tutarlı gibi gözükmemektedir. Ancak tutarlı görünümün altında, bu eleştiriye yöneltenlerin bilim anlayışındaki yanlışlık vardır. Bir bilim dalında bir önerme, ya doğru, ya da yanlıştır. Doğru ile yanlış arasında üçüncü bir ihtimal yoktur. Bir bilim dalının bilgilerinin ölçüldüğü sınavda zaten yaratıcılık söz konusu olamaz. Sorulan sorunun tek bir doğru cevabı vardır. İkinci bir doğru cevabı olamaz. Eğer aynı soruya ikinci bir doğru cevap veriliyorsa, o alan bilim alanı değildir. Eğer hukuk bir bilim ise, sorduğu soruların sadece ve sadece tek bir doğru cevabı vardır. Tek doğru cevabın olduğu bir yerde, “yaratıcılık” zaten anlamsız bir şeydir.

6. Muhakeme

Test sınavlarının hukukî muhakemeye elverişli olmadığı da iddia edilmiştir. Bu eleştiriye göre, hukukta soyut bir kural somut bir olaya uygulanır. Test sınavının buna imkân vermediği iddia edilmiştir. Bu tamamıyla yanlış bir eleştiridir. Usûlüne uygun olarak düzenlenmek şartıyla test sınavları da öğrencinin soyut hukuk kurallarını somut olaylara uygulayabilme yeteneğini ölçer.

Kanımızca, hukuk eğitiminde de test uygulanabilir. Usûlüne göre hazırlanmış bir test sınavı ile istenen her hukuk bilgisi veya hukukî muhakeme yeteneği test sınavları ile ölçülebilir.

11. *Ibid.*, s.26.

Kanımızca, hukuk eğitiminde test sınavları mümkündür ve sözlü ve yazılı sınavlara tercih edilmelidir. Yukarıda gördüğümüz gibi test sınavlarının sözlü ve yazılı sınavlara göre geçerlilik, güvenilirlik ve kullanılabilirlik bakımından bir üstünlükleri vardır. Bunlara tekrar değinmeyeceğiz.

Ancak burada şunları da ilâve edelim:

Yazılı sınavlardaki bir cevaba sıfır ile belli bir puan arasında (örneğin 30) bir puan takdir edebilme imkanı, öğretim üyesine büyük bir iktidar verir. Öğrenci ise bu durum karşısında edilgen bir tutum içine girer. Giderek cesaretsiz, pısrık, kişiliksiz ve öğretim üyesine “yağ çeken” bir duruma düşer. Böyle bir durumda Hafızoğulları’nın vurguladığı gibi, “öğrencide başaran kişi değil, başarılı kılınan kişi düşüncesi yerleşir, dolayısıyla eğitim-öğretim sürecinde etkin bir kişi olma rolünden çıkar. Edilgen bir kişi olur”¹². Yazılı sınavda, öğrenci bilgisizliği sonucu kaldığına zor ikna olur. Yazılı sınavda kalan öğrencinin sözü “hoca beni bıraktı”dır.

Test sınavlarında ise herkes bildiği kadar puan alır. Test sınavı öğrenciyi sorumlu kılar, ona kişilik kazandırır.

“Gerçekten teste takdir söz konusu olmadığından, ölçme nesnel bir olaydır. Bu durum öğrenciyi etkin kılar. O anlamdaki artık öğrenci sınıfta bırakılan veya sınıf geçirilen bir kişi değildir, tersine sınıfta kalan yahut geçen bir kişidir”¹³.

Kanımızca hukuk eğitiminde test sınavları mümkündür. Bundan ileri giderek şunu da söyleyelim ki, mevcut öğrenci sayıları nedeniyle genelde sosyal bilimler eğitiminde ve özelde hukuk eğitiminde test sınavının yapılması bir zorunluluktur da. Yukarıda belirtildiği gibi 1000 civarında sınav kağıdı okuyacak bir öğretim üyesinin yazılı sınav yapması gerçekçi ve dürüst bir davranış değildir.

12. *Ibid.*, s.21.

13. *Ibid.*, s.22.

Üçüncü Bölüm

SORU HAZIRLAMA

Bu bölümün konusunu şu soru oluşturmaktadır: Hukuk eğitimi alanında sınav soruları nasıl hazırlanmalıdır?

1. Nasıl Hazırlamalı? Neler Sorulmalı?

“Nasıl hazırlamalı” sorusunun cevabı hukuk eğitiminin amacının ne olduğu sorusuna bağlıdır. Bir hukuk dersinin amacı nedir? Bir hukuk dersiyle öğrenciye ne kazandırılmak istenmektedir?

Bu soruya çok genel olarak, “bir hukuk dersinin amacı öğrenciye o alan ile ilgili hukuk bilgisini kazandırmaktır” diye cevap verilebilir. Örneğin anayasa hukuku dersinin amacı öğrenciye anayasa hukuku bilgisini kazandırmaktan ibarettir.

O halde “hukuk bilgisi”nin neden ibaret olduğunu ortaya koymak gerekir. Bu ise kanımızca “hukukun kaynakları” sorunundan başka bir şey değildir. Bilindiği gibi hukukun kaynakları aslî ve yardımcı kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır¹. Aslî kaynaklar, anayasa, kanun, tüzük, yönetmelik gibi, *yazılı hukuk kurallarıdır*². Yardımcı kaynaklar ise, *yargısal içtihatlar* ve *doktrindir*. O halde belli bir hukukî konuda öğrencinin var olan yazılı hukuk kurallarını, yargı kararlarını ve doktrinde ileri sürülen görüşleri bilmesi gerekir.

Buna göre bir hukuk dersi sınavında öğrencinin, o dersin belirli bir konusunda var olan yazılı hukuk kurallarını, o konudaki

1. Hukukun kaynakları konusunda bkz. Kemal Gözler, *Hukuka Giriş*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1998, s.155-186.

2. Özel hukuk alanında yazılı kaynakların yanında bir de, yazısız kaynak olarak, örf ve adet hukuku vardır.

yargısal içtihatları ve doktrinde ileri sürülen görüşleri bilip bilmediği konusunda sorular sorulabilir.

Bu üç tür soru hukuk derslerinin bilgi yönüdür. Bu üç tür soruya doğru cevap vermek için öğrencinin bu kural, karar ve görüşleri daha önceden biliyor olması lazımdır. Ancak hukuk, soyut, teorik bir bilgiden ibaret değildir. Hukukun uygulaması da vardır. Hukuk derslerinde öğrenciden sahip olduğu bu soyut teorik bilgiyi somut olaylara uygulayabilmesi de beklenir. Diğer bir ifadeyle bir öğrencinin soyut hukuk kuralını veya Yargıtay kararını veya doktrindeki görüşü bilmesi yetmez; bu kuralı, bu kararı, bu görüşü somut olaya uygulayabilmesi de gerekir. Öğrenci karşılaştığı somut hukukî meseleyi bu soyut kural, karar ve görüşü uygulayarak çözebilmelidir. Hukuk derslerinde yapılacak sınavlar da öğrencinin soyut kuralları somut olaylara uygulayabilmesini ölçen problem soruları da sorulmalıdır.

O halde hukuk derslerinde dört tür soru sorulabilir:

Bir kere, belli bir konudaki yazılı hukuk kuralının ne olduğu öğrenciye sorulabilir. Örneğin kanun hükmünde kararname çıkarma şartları konusunda 1982 Anayasasında yer alan kuralların (m.91) neler olduğu yolunda bir soru öğrenciye yöneltilebilir. Biz bu tür sorulara “norm bilgisi sorusu” ismini veriyoruz.

İkinci olarak, aynı konudaki yargısal içtihadın ne olduğu da sorulabilir. Örneğin anayasa hukuku dersinde kanun hükmünde kararname çıkarma şartları konusunda Anayasa Mahkemesinin içtihadının ne olduğu sorulabilir³. Biz bu tür sorulara “ictihad bilgisi sorusu” ismini veriyoruz.

Üçüncü olarak, aynı konuda doktrinde ileri sürülen görüşlerin neler olduğu da sınavda sorulabilir. Biz bu tür sorulara “doktrin bilgisi sorusu” ismini veriyoruz.

Dördüncü olarak, öğrenciden bu soyut bilgilerini somut olaya uygulaması, yani verilen bir meseleyi bu bilgileri (yazılı kural,

3. 1.2.1990 tarih ve E.1988/64, K.1990/2 sayılı Karar ile Anayasa Mahkemesi, anayasadaki şartlara ek olarak “önemlilik”, “zorunluluk”, “ivedilik” ve “kısa sürelik” şartlarını aramaktadır.

içtihad, doktrin) uygulayarak çözmesi de istenebilir. Biz bu tür sorulara “problem sorusu” ismini veriyoruz.

İlk üç tür soru, “bilgi soruları” başlığı altında tasnif edilebilir. Bilgi soruları esas itibarıyla dersini iyi çalışmış her öğrenci tarafından cevaplanabilir. Bilgi soruları nihai tahlilde ezberle yapılabilecek sorulardır. Problem soruları ise ezberle yapılabilecek sorular değildir. Öğrencinin muhakeme yeteneğine sahip olması da gerekir. Problem tipi sorularda öncelikle öğrencinin olayı doğru kavraması, olayın nitelendirmesini doğru yapması, olaydaki hukukî meseleyi görmesi ve olayın hangi hukuk kurallıyla ilişkili olduğunu bulması ve olayın o kurala uygun olup olmadığı konusunda karar vermesi gerekir. Tüm bunlar ise hukukî muhakeme gücünü gerektirir.

2. Bilgi Sorusu-Problem Sorusu

Şüphesiz bir sınavda bilgi soruları sorulacaktır ve sorulmalıdır da. Ancak sınavın bütünü bunlardan ibaret olmamalıdır. Bilgi sorularının yanında “problem soruları” da sorulmalıdır. Öğrenci sahip olduğu teorik bilgiyi somut olaya uygulayabilmelidir. Bu tür sorularla aynı zamanda öğrencinin muhakeme gücü de ölçülmüş olur.

3. Cevap Sınırlandırılmalı

Yazılı tipi sorularda da öğrencinin cevabı sınırlandırılmalıdır. Öğrenciye “laf salatası” imkanı tanınmamalıdır. Problem tipi bir hukuk sorusunun sadece ve sadece bir doğru cevabı vardır. Bu cevap için öğrenci ilk önce, “evet/hayır”, “var/yok”; “uygundur/aykırıdır” “olur/olmaz”, “haklıdır/haksızdır” ikililerinden birini seçmeli, daha sonra, bunun gerekçesini açıklamalıdır. Bu şekilde sorunun doğru cevabı bir klasik yazılı sınavda dahi bir iki cümle ile verilebilir. Cevap sınırlandırılmazsa, öğrenciler, uzunluğun not getireceği düşüncesiyle cevabı şişirmektedirler. Çoğunlukla ne doğru, ne de yanlış olabilecek şeyleri yazmaktadırlar. Öğrenciler bu yaptıkları “laf salatası”na “yorum” demekte; ve kendilerinin “yorum” gücünün puan getireceklerine inanmak-

tadırlar. Tekrarlayalım: Hukuk bir bilimdir. Hukukta her sorunun sadece ve sadece bir doğru cevabı vardır. Bir soruya ya evet, ya hayır şeklinde cevap verilir. Üçüncü bir ihtimal yoktur. Öğrenci her şeyden önce hangi ihtimali seçeceğine karar vermeli, daha sonra seçtiği ihtimalin doğruluğunu kanıtlamaya çalışmalıdır.

Maalesef birçok öğretim üyesi de öğrencinin “yorum gücü”nün önemli olduğunu söyleyerek öğrenciyi “laf salatası” yapmaya itmektedirler. Bazı öğretim üyelerine göre ise, “ne”yin yazıldığı değil, o şeyin “nasıl” yazıldığı önemlidir. Kanımızca, öğrenciden istenmesi gereken şey doğru cevaptır; doğrunun nasıl sunulduğu değil. Keza, yanlış cevabın güzel bir şekilde sunulması da herhalde puan getirmemelidir.

4. Ezber Değil, Özümseme ve Akıl Yürütme

Öğrenciler ezberciliğe itilmemelidir. Cevaplanması sadece ezber bilgiler gerektiren sorular hazırlamaktan kaçınmak gerekir. Bunun için, bilginin özümsemesini ve teorik bilginin somut olaya uygulanmasını gerektiren, aynı zamanda öğrencinin akıl yürütme, muhakeme gücünü ölçen sorular sorulmalıdır. Bunun yolu ise problem sorusu sormaktan geçer. Sorular olabildiği ölçüde problem haline getirilmelidir. İyi bir örnek olay seçilmiş, güzel bir problem kurulmuşsa, sorunun yazılı ve test sorusu şeklinde sorulmuş olmasının pek önemi yoktur.

5. Açık Kitap Sınavı

Birçok öğretim üyesi, ezbere karşı olduğunu söylerler. Ancak her nedense sadece ezbere bilgiyle yapılabilecek sorular sormaya devam ederler. Bir sınavın ezbere bilgiye dayanmadığının en güzel kanıtı, o sınavda kitap, defter vs. nin kullanılmasının serbest bırakılmasıdır. Buna “açık kitap sınavı” veya “açık kaynak sınavı” denebilir. Samimi olarak ezberciliğe karşı olan öğretim üyelerinin açık kitap sınavı yapmaları, hiç değilse “kanun kullanılmasına” izin vermeleri gerekir.

Şüphesiz cevabının olduğu gibi kitapta veya kanunda bulunduğu bir soru soran öğretim üyesinin kaynak kullanımına izin

vermemesi gerekir. Ancak sorular problem tipi sorulardan oluşuyorsa veya sorunun cevabı doğrudan kitapta veya kanunda bulunmuyor, ama burada bulunan bir bilgiden hareketle öğrencinin yapacağı bir akıl yürütmeyle bulunuyorsa, kaynak kullanmanın serbest bırakılmasında bir sakınca yoktur.

Kaynak kullanmanın serbest bırakılması öğrenciye ezbere bilginin pek işe yaramadığını göstermenin en mükemmel yoludur. Öğrenci, ezberin işe yaramadığını bu tür sınavda görecektir, öğrenmesi gereken bilgileri sindirecek ve akıl yürütmesini geliştirmek zorunda olduğunun farkına varacaktır. Aksi takdirde başarılı olamayacaktır. Bu tür sınavda ezbere prim verilmez. Zaten kitap öğrencinin önündedir. İsteyen açıp bakabilir.

6. Cevap Anahtarını İlân Etme

Öğretim üyesi sınavdan hemen sonra öğrencilere cevap anahtarını ilân etmelidir. Sınav test ise cevap anahtarının düzenlenmesi çok basittir. Klasik ise bu biraz daha zordur. Ama öğretim üyesi bu cevap anahtarını özenle hazırlamalı ve sınavdan beş on dakika sonra öğrencilere ilân etmelidir⁴. Cevap anahtarının ilanında bir çok yarar vardır. Bir kere öğrenciler kendi cevaplarının doğru veya yanlış olduklarını kendileri görecektir ve sınavda başarılı olup olmadıklarına kendileri ikna olacaklardır. Ve muhtemelen öğretim üyesine yaptıkları itirazlar azalacaktır.

Cevap anahtarını gören ve bu cevap anahtarına göre alacağı puanı hesaplayan ve gerçekten de bu puanı alan öğrenci kişilik kazanır. Öğretim üyesi karşısında korkak, yılışık ve hatta “yağcı” pozisyondan kurtulur. Kendi kaderinin kendi elinde olduğunun bilincine varır. Keza sınav sonuçlarının ilanı her durumda az çok zaman alır. Bu süre içinde öğrenciler belirsizlik içinde kalırlar. Belirsizlik insanı psikolojik olarak tahrip eder. Bu belirsizlikten öğrenciler cevap anahtarının asılması yardımıyla kurtarılmalıdır.

4. Biz kendi yaptığımız sınavlarda ister yazılı, ister test olsun, cevap anahtarını sınavdan beş dakika sonra ilân panolarına asıyoruz. Keza geçtiğimiz öğretim yılı bütünleme sınavlarının cevap anahtarlarını internetteki web sayfamıza da koyduk.

7. Değerlendirme

Öğretim üyesi değerlendirmeyi daha önce hazırladığı ve öğrencilere duyurduğu cevap anahtarına göre yapmalıdır. Bu test sınavlarında tam bir objektiflik, klasik yazılı sınavlarda ise büyük ölçüde bir objektiflik sağlar. Bazı öğretim üyeleri cevap anahtarlarını öğrencilere ilân etmedikleri gibi, kendileri için bile bir cevap anahtarı açıklamazlar. Bu öğretim üyelerinin cevap anahtarları “kafalarında”dır. Ve bu tür öğretim üyeleri sordukları sorunun doğru cevabını sadece kendileri bilirler. Aslında o sorunun doğru cevabı o öğretim üyesinin kafasında o soruyla murad ettiği şeydir. Bunu ise ancak çok şanslı öğrenciler bulabilir. Bazı öğretim üyeleri öyle sınavlar yaparlar ki, aynı dersi aynı fakültede okutan diğer profesör bu sınava girse sıfır alır. Öğretim üyeleri genelde birbirlerinin sordukları soruları eleştirmezler ve birbirlerinin yaptıkları değerlendirmeler hakkında yorumda bulunmazlar. Oysa yapılması gereken şey tam tersidir.

Yukarıda tasvir etmeye çalıştığım tipte bir öğretim üyesinin sınavlarına giren öğrenciler tam anlamıyla bir “aciz” içindedir. Sınavlar bir “muamma”dır. Sınava giren öğrencilerin bir kısmı neden geçtiklerini anlamayarak geçerler; bir kısmı da neden kaldıklarını anlamadan kalırlar. Ve şanslarını gelecek sınavda deneler. Bu tür öğretim üyelerinin not vermesi konusunda öğrenci çevresinde çeşitli “teoriler” geliştirilir. Bir süre sonra öğrenciler bu teorileri uygulamaya başlarlar. Şu hocanın şu tür şeyler yazınca geçirdiği, falan şeyler yazınca ise bıraktığını söylerler.

Bazı öğretim üyeleri de değerlendirmede ideolojik önyargılarını işe karıştırırlar. Hatta anayasa hukuku, genel kamu hukuku, siyasi düşünceler tarihi gibi bazı derslerde ideolojik telkinli sorular sorarlar. Bazı öğretim üyeleri özel sohbetlerde falan eğilimi yansıtan cevap veren öğrencilerin kendisinden geçemeyeceğini belirtip, kendi tavrıyla öğünürler. Öğretim üyesinin ideolojik eğilimini bilen öğrenciler de o ideolojik eğilimdenmiş gibi cevaplar verirler. İşin daha komiği de bazen o kağıtları öğretim üyesinin ideolojik eğilimi benimsemeyen bir araştırma görevlisi

okur ve öğretim üyesinin ideolojik eğilimi doğrultusunda cevap veren öğrencileri bırakır.

8. Sonuçları Asma

Öğretim üyesi puanlandırmayı kısa bir sürede yapmalı ve sonuçları hemen asmalı veya asılması için öğrenci işleri/not işlerine vermelidir. Bu birimler de geciktirmeden sonuçları açıklamalıdır. Sonucu geç açıklanan bir sınav öğrenciyi belirsizlik içinde bırakır. Bu arzu edilen bir durum değildir.

Notlar internet aracılığıyla da ilân edilmelidir. Zira, sınavdan sonra öğrenciler, memleketlerine gitmekte, sınav sonuçlarını öğrenmek işini bir arkadaşlarına vermektedirler. Notların doğru- dan internete konulmasında hiçbir sakınca yoktur. Kaldı ki notlar bilgisayar ortamında tutulduğundan internete konulmaları için tekrar bilgisayarla yazılmalarına da gerek yoktur.

9. İtiraz

Her şeyden önce şunu kabul etmek gerekir ki, sınav kağıtlarına verilen puanlarda hata olabilir. Yanılmak insanlara özgüdür. Hatanın olmaması için çifte kontrol yapılmalıdır. Ancak bu pratikte mümkün değildir. O nedenle hatanın olup olmadığı öğrencinin itirazından sonra ortaya çıkabilir. Hata yapmamak mümkün değilse de, hatada ayak dirememek lazımdır. Görülen hata düzeltilmelidir. Büyük fakültelerde bir öğretim üyesi bir sınav döneminde 1000’den fazla kağıt okur, 1000’den fazla not verir. Bunların bir kaçında hata olması kadar normal bir durum yoktur.

Mevcut sistemde sınav sonuçları hakkında öğrenciler sadece “maddî hata” itirazında bulunabilmektedirler. Bu, kağıttaki not ile listedeki ilân edilen notun karşılaştırılması ve sorulara verilen puanların toplanmasında bir hata olup olmadığının incelenmesinden ibarettir. Değerlendirmenin içeriğine ilişkin öğrenciler itirazda bulunamamaktadır. Bu yönde itirazları olan öğrenci idare mahkemelerinde dava açmak zorunda kalmaktadır.

Öğrenciye sadece maddî hata itirazı değil, değerlendirmeye itiraz hakkı da tanınmalıdır. Normal sistemde bunu yapmak pra-

tik nedenlerle mümkün değildir. Her öğrenci itiraz ederse kağıtların tekrar okunması gerekir ki, bu zaman bakımından mümkün değildir. Ancak cevap anahtarı önceden ilân edilmişse, birçok öğrenci neden geçmez puan aldığı konusunda ikna olacağından zaten itiraz etmeyecektir. Ancak buna rağmen birçok itiraz gelebilir. Bu itiraz sayısını sınırlandırmak için şöyle bir yol düşünülebilir. Her öğrenci bir sınav döneminde değerlendirmeye yönelik itiraz hakkını sadece bir derse ilişkin olarak kullanabilir. Bu durumda itiraz sayısı düşecektir.

İtiraz eden öğrencinin kağıdını iyi niyetli öğretim üyeleri bizzat öğrencinin yanında, öğrenciyle birlikte okumalı, öğrenciye niçin geçmez not aldığını açıklamalıdır. Mevcut sistemde, sınav kağıtları okunup not verildikten sonra not işlerine teslim edildiğinden bu imkân pratikte yoktur. Ancak, kağıtların ve listelerin not işlerine henüz teslim edilmediği bir zamanda itiraz imkanı doğarsa, öğretim üyesi bunu öğrenci ile birlikte okumalı ve hata varsa düzeltmelidir.

Tekrarlayalım ki, cevap anahtarlarının hazırlanmadığı ve bunların öğrencilere sınavdan hemen sonra duyurulmadığı bir sistemde öğrencilere içerik bakımından değerlendirmeye itiraz hakkı tanınması mümkün değildir. Böyle bir durumda sınavdan kalan bütün öğrenciler itiraz edecek ve itiraz mekanizması bloke olacaktır. Kaldı ki itiraz sonucunda da öğrenci, değerlendirme kıstasını bilmediğinden ikna olmayacaktır.

10. “Tuhaf Testler”

Test sınavları genellikle ya doğru/yanlış, ya da çoktan seçmelidir. Çoktan seçmeli testlerde seçenek sayısı nadiren üç, bazen dört, ama genellikle beştir. Doğru yanlış testi de aslında iki seçenekli çoktan seçmeli testtir. Seçenek sayısı kaç tane olursa olsun yukarıda verdiğimiz düzeltme formülü yardımıyla test sınavlarındaki şans başarısı düzeltilmelidir.

Bazı öğretim üyeleri yeni test çeşitleri icat etmektedirler. Öğretim üyelerinin icat ettikleri bu “tuhaf testler”in ortak özelliği

şans başarısını gidermek için birinci bölümde bahsettiğimiz “düzeltme formülü”nün uygulanmasına imkân vermemeleridir.

a) 30 İfadeden 10 Doğrudur....- Mesela şu talimatla testler yapılmaktadır. “Aşağıda 30 ifade yer almaktadır. Bunlardan 10’u doğrudur. Doğruları işaretleyiniz. Yanlışlar hakkında hiçbir işlem yapmayınız. Sadece 10 işaretleme yapılacaktır. 10’dan fazla işaretleme yapılan kağıtlar geçersizdir”.

Aslında bu bir doğru/yanlış testidir. Usûlüne göre yapılabilir. 30 ifadenin her birinin başına veya sonuna öğrenci D veya Y harflerini koyarak işaretleme yapabilir. Bu şekilde bir test yapılırsa şans başarısı da düzeltme formülü yardımıyla düzeltilir.

Ancak yukarıdaki gibi bir sınavda şans başarısını düzeltmek mümkün değildir. Bu tür bir sınavda düzeltme formülü uygulanamaz. Neticede, böyle bir sınavda soruları bile okumadan rastlantıyla 10 işaretleme yapılırsa 100 üzerinden 30 alma ihtimali vardır.

b) Birden Fazla Seçeneğin Aynı Anda Doğru Olduğu Testler.- Normal olarak çoktan seçmeli bir test sınavında seçeneklerden sadece biri doğru, diğerleri yanlıştır. Oysa, bazı öğretim üyeleri de beş seçenekli test sorusunda seçenekleri düzenlerken birden fazla doğru seçenek koymaktadırlar. Bu tür öğretim üyeleri de “aşağıdaki seçeneklerden biri veya birkaçı doğrudur. Doğru olanları işaretleyiniz” şeklinde sınav talimatı yazmaktadırlar. Bu usûl de tamamıyla test tekniğine aykırıdır. Bu şekilde yapılmış bir sınavda düzeltme formülünü uygulamak mümkün değildir. Her öğrenci şans başarısı sayesinde 25-30 gibi puanlar alabilir. Teknik sakıncası bir yana, bu tür test sınavlarının bir sakıncası da bu tür soruların hepsinin kaçınılmaz olarak bilgi sorusu olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu tür testlerle genellikle ayrıntı gerektiren ezber soruları sorulmaktadır. Bu tür testler özünde doğru/yanlış testidir. Bu tür testlerde kendi başına doğru veya yanlış olabilecek önermelerin beşerli gruplar halinde bir test maddesinin seçenekleri olarak sunulmaktadır. Bu tür testlerde seçenekler arasında bir bağ çoğunlukla yoktur. Seçenekler yapay olarak bir araya getirilmektedir.

Zaten bu tür testlerle problem sorusu sorulamaz. Çünkü, bir problemin ancak bir doğru cevabı vardır. Problem tipi test sorularında bunların mahiyeti gereği bir seçenek doğru olabilir. Kaldı ki, ister problem, ister bilgi tipi test sorusu olsun, birden fazla doğru cevabın olması test mantığına aykırıdır. Seçenekler adı üstünde, birbirine alternatif önermelerdir. Bunlardan birden fazlasını aynı anda doğru olması işin mantığına aykırıdır.

c) Bir Seçeneğin Diğerine Atıf Yaptığı Testler.- Bazı amatör öğretim üyeleri de bir test maddesinde diğer seçeneklere atıf yapan seçenekler düzenlemektedirler. Bu çoktan seçmeli test mantığına aykırıdır. Çünkü, her seçeneğin diğerinden bağımsız olarak doğru cevap olup olamayacağı bu tür sınavlarda araştırılır. Böyle bir soru öğrencinin akıl yürütmesine de imkân vermez. Genellikle bu tür sorular ezber gerektiren bilgi sorularında görülür. Bunu klasik anlatım sorusu sormaya eğilimli öğretim üyeleri yapar. Bu tür testlerde de düzeltme formülünün uygulanması esas itibarıyla hatalıdır.

Örnek: $y=6-5x$ şeklindeki bir fonksiyonel ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- a) X değişkeni dışsal değişkendir.
- b) X değişkeni bağımsız değişkendir.
- c) Bu tür fonksiyonlara azalan fonksiyon denir.
- d) b ve c şıkları
- e) a, b, c şıkları

(Soru Ömer Faruk Çolak (ed.), *Müfettişlik, Uzmanlık ve Kontrolörlük Sınavlarına Hazırlık*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1999, s.4'ten alınmıştır).

Aynı konuda bir diğer örnek:

Aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- a) Kuramsız gerçek anlamsızdır.
- b) Kuram kısırır.
- c) Önemli olan gerçeklerdir.
- d) Yorum yapacak kuram yoksa, gerçek diye de bir şey yoktur.
- e) a ve d şıkları

(Soru Çolak, *op. cit.*, s.4'ten alınmıştır).

Bu tür şıklarda genellikle topluca başka şıklara göndermede bulunan şıklar doğrudur.

d) Boşluk Doldurma Testleri.- Bazı öğretim üyeleri de aslında boşluk doldurma tipi soruları kendi akıllarınca testleştirirler. Örnek:

Soru: Bilanço eşitliğinin sol tarafına denir.

- a) Muzaaf b) Pasif c) Aktif d) Mevcut e) Sermaye
(Soru Çolak (ed.), *op. cit.*, s.103'ten alınmıştır).

Bu tür sorular en amatörce hazırlanmış sorulardır. Noktalı boşluk bırakılacağına “ne denir” diye sorulabilir. Bu şekilde sorulmuş olsa bile bu testler salt ezber gerektiren kötü testlerdir.

e) Cevabı Diğer Soruda Verilen Testler.- Amatör test hazırlayıcılarının yaptığı bazı testlerde bir sorunun cevabı bazen diğer bir soru metninde veya başka bir sorunun seçeneklerinde gizlidir. Öğrenci bilmediği bir sorunun cevabını başka sorularda verilmiş bilgilerle bulabilmektedir. Haliyle bu tür sorular hazırlanamalı, böyle soruların olmaması için dikkat edilmelidir.

Soru: Tarihte bilinen ilk banka kuruluşu hangisidir?

- a) Tropezitai b) Maket c) Conta di Banka d) Mensea e) Banco

Böyle bir soru sorulduktan sonra aynı sınavda şu soru sorulursa ilk sorunun cevabı kendiliğinden ortaya çıkar.

Soru: Tarihte bilinen ilk banka olan “Maket” hangi uygarlıkta gelişmiştir?

- a) Babil b) Mısır c) Sümer d) Akat e) Hitit

(Her iki soru Musa Ceylan (editör), *Müfettişlik, Uzmanlık, Kaymakamlık ve Diğer Meslek Sınavlarına Yönelik Hazırlık Kitabı*, Ankara, Detay Yayınları, 1999, s.196'dan alınmıştır).

ÖRNEKLERLE SORU HAZIRLAMA

Soruların nasıl hazırlanacağı konusunda yukarıda birtakım görüşlerimizi yazdık. Ancak soruların hazırlanması usûlü teorik bir şekilde çözülebilecek bir sorun değildir. Her öğretim üyesi bunu pratikte edineceği deneyimlerle geliştirecektir. Ben kendi edindiğim deneyimleri aşağıya aldığım örnekler yardımıyla sunmaya çalıştım. Deneyimim özellikle problem sorularının nasıl hazırlanacağı ve klasik soru seklindeki soruların nasıl testleştirilebileceğine ilişkindir.

Bilgi sorularını hazırlamak problem tipi sorularını hazırlamaya göre daha kolaydır. Aşağıda çeşitli konulardan bilgi soruları ve problem tipi sorular çıkarılmıştır. Bu sorular ilk önce klasik yazılı tipi sorular şeklinde formüle edilmiş, daha sonra bunlar testleştirilmeye çalışılmıştır.

Soru hazırlanmasına örnek konular Türk anayasa hukuku, anayasa hukukunun genel esasları ve hukuka giriş derslerinden seçilmiştir.

A. TÜRK ANAYASA HUKUKU

1. Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukukî Rejimine İlişkin Örnekler

Bilgi sorusu ile işe başlayalım. Bu tür sorularda yukarıda belirtildiği gibi, belli bir konuda öğrencinin norm, içtihat ve doktrin bilgisine sahip olup olmadığı yoklanır. Örneğin kanun hükmünde kararname çıkarma şartları konusunda 1982 Anayasasında yer alan kuralları (m.91) öğrencinin bilip bilmediği ölçmek amacıyla aşağıdaki şekillerde yazılı ve test soruları kaleme alınabilir. Ancak hemen gerekli bir bilgi olarak 1982 Anayasasının 91'inci maddesinin 1'inci fıkrasını verelim:

E. Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisi

MADDE 91.- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir. Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasî haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.

Yazılı Sorusu: 1982 Anayasası göre kanun hükmünde kararname çıkarma şartları nelerdir?

Bu soru kapsayıcı olmakla birlikte öğrencinin sadece ezber yeteneğini ölçmektedir. Uzun bir cevap gerektirir. Öğrenciyi ezbere iter. Değerlendirmesi zor ve zaman alıcıdır. Böyle bir soruya Anayasada geçen her unsuru içeren eksiksiz bir cevap çok az öğrenciden gelir. Ancak birçok eksik ve yanlışları da olsa öğrencilerin çoğunluğu az çok bu konuda bir şey yazabilirler. Bu tür cevaplar nasıl puanlandırılacaktır? O nedenle bu şekilde kapsayıcı sorular sormaktan kaçınmak gerekir. Onun yerine daha somut sorular sorulabilir. Örneğin:

Yazılı Sorusu: 1982 Anayasası göre kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi hangi organa aittir?

Cevap: Bakanlar Kuruluna

Artık bu sorunun tek, kesin ve kısa bir cevabı vardır. Bu cevap kolayca puanlanabilir.

Aynı soru aşağıdaki şekilde kolayca testleştirilebilir:

Test Sorusu: 1982 Anayasasına göre kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi hangi organa aittir?

- a) Türkiye Büyük Millet Meclisi
- b) Bakanlar Kurulu
- c) Genelkurmay Başkanlığı
- d) Başbakanlık
- e) Cumhurbaşkanlığı

Kanun hükmünde kararname çıkarma şartlarıyla ilgili başka sorular da sorulabilir. Örneğin:

Yazılı Sorusu: 1982 Anayasası göre kanun hükmünde kararname ile düzenlenemeyecek alan var mıdır? Varsa nedir?

Cevap: Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.

Aynı soru test olarak da düzenlenebilir. Örneğin:

Test Sorusu: 1982 Anayasasına göre aşağıdaki alanlardan hangisi kanun hükmünde kararname ile düzenlenemez?

- a) Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevler.
- b) Anayasanın ikinci kısmının üçüncü bölümünde yer alan sosyal ve ekonomik haklar.
- c) Anayasanın üçüncü kısmının ikinci bölümünde yer alan yürütme organı.
- d) Anayasanın dördüncü kısmının birinci bölümünde bulunan kamu iktisadi teşebbüsleri.
- e) Anayasanın dördüncü kısmının ikinci bölümünde bulunan ekonomik hükümler.

Doğru cevap (a) şıkkıdır. Çünkü 1982 Anayasasının 91'inci maddesine göre, Anayasanın ikinci kısmının ikinci bölümünde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.

Ancak bu test sorusu oldukça kolay bir sorudur. Sadece Anayasanın 91'inci maddesinin hükmünün ezbere bilinmesiyle yapılabilir. Hafızası güçlü olan öğrenciler bu soruya kolayca cevap verebilirler. Bu soru aşağıdaki gibi biraz daha zorlaştırıla-

bilir ve öğrencinin bir ölçüde de olsa akıl yürütme gücünü kullanması istenir. Örneğin:

Test Sorusu: 1982 Anayasasına göre, kanun hükmünde kararname ile aşağıdakilerden hangisi hakkında düzenleme yapılamaz?

- a) Bakanlıklar
- b) Ormanlar
- c) Yüksek öğretim kurumları
- d) Dernekler
- e) Valilikler

Cevap d şıkkıdır. Dernekler Anayasanın 33'üncü maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde Anayasanın ikinci kısmının ikinci bölümünde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri bölümünde yer aldığına göre m.91/1 gereğince kanun hükmünde kararname ile düzenlenemezler. Burada görüldüğü gibi öğrencinin ezber bilgisi soruyu cevaplamaya yetmez. Dernek kurma özgürlüğünün Anayasa tarafından düzenlenen bir özgürlük olduğunu ve bu özgürlüğün Anayasanın kanun hükmünde kararname ile düzenlenemeyecek olan ikinci kısmının ikinci bölümünde yer aldığını sınav anında düşünmesi gerekir.

Bu tür bir soruda kanımızca, Anayasa metninin kullanılmasına izin verilmesinde bir sakınca yoktur. Zira bu sorunun doğru cevabı 91'inci maddede yoktur. Öğrencinin doğru cevap verebilmesi için dernek kurma özgürlüğünün hangi tür özgürlük olduğunu bulması gerekir. Bu nitelendirmeyi yapmadıkça 91'inci maddeye bakarak bu soruyu cevaplayamaz. Tersine öğrencinin Anayasaya bakabilme imkanı onu Anayasa maddelerini ezberlemekten alıkoyar.

Yukarıdaki soru bir problem sorusu haline de getirilip sorulabilir. Problem klasik yazılı sınav veya test tipinde düzenlenebilir.

Yazılı Sorusu: Varsayalım ki, Bakanlar Kurulu usûlüne uygun olarak çıkardığı X tarih ve Y sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dernekler Kanununda şu değişikliği yapmış olsun:

“Millî güvenliğin ve kamu düzeninin gerektirdiği hallerde kaymakamlar, dernekleri faaliyetten men edebilir. Kaymakamın men kararı 24 saat içinde görevli hakim onayına sunulur”.

Bu düzenleme 1982 Anayasasına uygun mudur? Aykırı mıdır? Neden? (“Uygundur” veya “aykırıdır” dedikten sonra bunun gerekçesini yazınız)⁵.

Cevap: Aykırıdır. Çünkü, burada “dernek kurma hürriyeti” ile ilgili bir düzenleme yapılmaktadır. Dernek kurma özgürlüğü Anayasanın 33’üncü maddesinde güvence altına alınmıştır. Anayasanın 33’üncü maddesi Anayasanın ikinci kısmının ikinci bölümünde yer almaktadır. Bu bölümde yer alan hak ve hürriyetler Anayasanın 91’inci maddesinin 1’inci fıkrası uyarınca kanun hükmünde kararname ile düzenlenemezler.

Görüldüğü gibi burada öğrencinin Anayasanın 91’inci maddesindeki düzenlemeyi bilmesi problemi çözmesi için yeterli değildir. Öğrenci doğru cevaba varmak için her şeyden önce, düzenlemenin hangi özgürlüğe ilişkin olduğunu tespit etmesi, daha sonra bu özgürlüğün Anayasanın sistemindeki yerini belirlmesi, daha sonra da bu özgürlüğün kanun hükmünde kararname ile düzenlenip düzenlenemeyeceğine karar vermesi gerekir. Bu tür bir soruda kaynak kullanmayı açık bırakmakta hiçbir sakınca yoktur. Görüldüğü gibi bu soru bir problem sorusudur. Norm bilgisi yanında öğrencinin bilgiyi somut olaya uygulama ve muhakeme yeteneğini de ölçmektedir.

Aynı soru aşağıdaki gibi testleştirilebilir.

Test Sorusu: Varsayalım ki, Bakanlar Kurulu usûlüne uygun olarak çıkardığı X tarih ve Y sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dernekler Kanununda şu değişikliği yapmış olsun:

“Millî güvenliğin ve kamu düzeninin gerektirdiği hallerde kaymakamlar, dernekleri faaliyetten men edebilir. Kaymakamın men kararı 24 saat içinde görevli hakimın onayına sunulur”.

Bu düzenleme 1982 Anayasasına uygun mudur?

- a) Söz konusu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü, Anayasamızın 33’üncü maddesinde dernek kurma hürriyeti güvence altına alınmıştır. Anayasanın güvencesi altında olan dernekler faaliyetten men edilemez.

5. Bu şekilde cevabı sınırlandırmakta yukarıda açıklanan nedenlerle yarar vardır. Böyle bir sorunun bir cevabı olabilir. Öğrenci iki ihtimalden hangisinin doğru olduğunu bulmalı ve bunun gerekçesini yazmalıdır. Böylece öğrenci muğlak düşüncelerden kurtulmuş olur. Bu aynı zamanda öğretim üyesine de büyük kolaylık sağlar. Cevap yanlış başlamışsa bunu artık okumaya gerek yoktur. Örneğin yukarıdaki cevap “uygundur” diye başlıyorsa cevap gerekçe ne olursa olsun yanlış olacaktır.

- b) Söz konusu düzenleme Anayasaya uygundur. Zira, bizzat Anayasanın 33'üncü maddesinde dernek kurma hürriyetinin gerekli hallerde sınırlandırılabileceği öngörülmüştür.
- c) Söz konusu düzenleme, bu haliyle anayasaya uygundur. Ancak derneği faaliyetten men konusundaki kaymakam kararının 24 saat içinde görevli hâkimin onayına sunulmasıydı, düzenleme Anayasaya aykırı olurdu.
- d) Söz konusu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü, kanun hükmünde kararname ile dernek hürriyeti düzenlenemez.
- e) Hiçbiri.

(Bu soru, U.Ü.İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler ve Çalışma Ekonomisi bölümleri anayasa hukuku bütünlüme sınavı (Birinci Öğretim-22 Haziran 1999)'nda sorulmuştur. Söz konusu sınavda anayasa dahil her türlü kaynak kullanmak serbest bırakılmıştır).

Doğru cevap aynı nedenle d şıkkıdır. Soruya doğru cevap verebilmek için yine önce olayın hangi özgürlük ile ilgili olduğunu bulmak, sonra bu özgürlüğün anayasanın sistemi içindeki yerini belirlemek daha sonra da bu özgürlüğün kanun hükmünde kararname ile düzenlenip düzenlemeyeceğini belirlemek gerekir. Görüldüğü gibi aynı klasik soru mükemmel bir şekilde testleştirilebilmektedir. Test sorusunu doğru cevaplayabilmek için, klasik soruda olduğu gibi, öğrenci aynı akıl yürütmeyi yapmak zorundadır. Bu soru çağrışımla vs. ile yapılabilecek bir soru değildir. Ezbere bilginin bir rolü yoktur. Dahası, çeldiriciler nedeniyle, bu soruya doğru yanıt vermek için klasik soruya nazaran öğrencilerin daha fazla düşünceleri, akıl yürütmeleri gerekir.

Kanımızca, bilgi sorularından ziyade problem soruları sormak gerekir. Bilgi soruları sadece ezber bilgiyle yapılabilir. Bilgi sorularıyla, öğrencinin o konuyu gerçekten öğrenip öğrenmediği, o bilgiyi özümseyip özümsemediği ölçülemez. Problem sorularında ise, öğrencinin ezbere bilgiyle doğru cevap vermesi imkansızdır. Öğrencinin o bilgiyi öğrenmiş olması, özümsemiş olması gerekir. Bunun yanında öğrenci, sağlam bir muhakeme yeteneğine de sahip olmalıdır. Sahip olduğu teorik bilgiyi pratiğe uygulayabilmelidir.

Problem sorusu seçildikten sonra bu klasik yazılı sınav sorusu olarak sorulabileceği gibi, test sorusu olarak da sorulabilir. Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, aynı soru kolayca testleştirilebilir.

Birkaç örnek daha: Aynı konudan tamamıyla aynı şeyi ölçen ve aynı mantıkla cevaplanabilen klasik ve test soruları hazırlanabilir. Aslında soruların modeli aynıdır. Her sınavda model aynı kalmak şartıyla, model değişik hayali örnek olaylara uygulanabilir. Böylece öğretim üyesi de soru bulmak sıkıntısı çekmez. Öğretim üyesi kanun hükmünde kararname iye düzenlenemeyecek bir temel hak ve özgürlük alır ve onun kanun hükmünde kararname ile düzenlediğini belirtip soru sorar.

Klasik Soru: Varsayalım ki, Bakanlar Kurulu usûlüne uygun olarak çıkardığı “X sayılı Terörizm ve Uyuşturucu Kaçakçılığıyla Mücadele Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile şu hükmü getirmiş olsun: “*Emniyet Makamları gerekli gördükleri kişilerin telefonlarını, bu konuda hâkim kararı almak şartıyla dinleyebilirler. Bu dinleme için Telekom, Turkcell ve Telsim, emniyet makamlarına gerekli kolaylıkları sağlarlar*”. Bu düzenleme 1982 Anayasasına uygun mudur? Aykırı mıdır? Neden? (“Uygundur” veya “aykırıdır” dedikten sonra nedenini açıklayınız).

Cevap: Aykırıdır. Çünkü haberleşme özgürlüğü kanun hükmünde kararname ile düzenlenemez.

Bu soru, U.Ü.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü (İkinci Öğretim) Türk Anayasa Düzeni Bütünleme (Görüle, 22 Haziran 1999) sınavında kullanılmıştır.

Aynı soruyu aşağıdaki gibi testleştirebiliriz:

Test Sorusu: Varsayalım ki, Bakanlar Kurulu usûlüne uygun olarak çıkardığı “X sayılı Terörizm ve Uyuşturucu Kaçakçılığıyla Mücadele Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile şu hükmü getirmiş olsun: “*Emniyet Makamları gerekli gördükleri kişilerin telefonlarını, bu konuda hâkim kararı almak şartıyla dinleyebilirler. Bu dinleme için Telekom, Turkcell ve Telsim, emniyet makamlarına gerekli kolaylıkları sağlarlar*”. Bu düzenleme 1982 Anayasasına uygun mudur?

- Söz konusu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü, Anayasamızın 22’nci maddesinde haberleşme hürriyetini güvence altına alınmıştır. Herkes hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın, telefon konuşması yapılabilir.
- Söz konusu düzenleme Anayasaya uygundur. Zira, bizzat Anayasamızın 22’nci maddesinde haberleşme hürriyetinin gerekli hallerde sınırlandırılabilceği öngörülmüştür.
- Söz konusu düzenleme, bu haliyle anayasaya uygundur. Ancak dinlemek için hâkim kararı şartı aranmasaydı, Anayasaya aykırı olurdu.

d) Söz konusu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü, kanun hükmünde kararname ile haberleşme özgürlüğü düzenlenemez.

e) Hiçbiri.

Bu soru UÜİBF Uluslararası İlişkiler ve Çalışma Ekonomisi Bölümleri Anayasa Hukuku Final Sınavı (İkinci Öğretim) (Görülle, 4 Haziran 1999) Sınavında Kullanılmıştır. Sınavda her türlü kaynak kullanmak serbest bırakılmıştır.

Cevap aynı nedenle d şıkkıdır.

Kanımızca ister klasik, ister test olsun bu tür sorular öğrenmeyi ezberden kurtarır. Öğrenciyi ezbere değil, düşünmeye ve akıl yürütmeye iter. Bu tür problem sınavları muhakeme yeteneği yüksek, zeki öğrencileri ödüllendirir. Muhakeme yeteneği zayıf, ezber yeteneği güçlü öğrencileri ise cezalandırır. Yukarıda da görüldüğü gibi ileri düzeyde muhakeme gerektiren klasik problem soruları da testleştirilebilmektedir.

2. Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemine İlişkin Örnekler

İkinci örnek olarak 1982 Anayasasında temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması sistemini ele alalım. İlk önce gerekli bilgi olarak 1982 Anayasasının 13'üncü maddesini görelim:

II. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması

MADDE 13.- Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğinin, Cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.

Yukarıda madde metninden de görüldüğü gibi, olağan dönemlerde “temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının sınırı” olarak Anayasa dört şart öngörmektedir:

1. Sınırlama kanunla olmalıdır.
2. Sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır.
3. Sınırlama (a) “genel sınırlama sebeplerine” veya (b) “anayasanın ilgili maddesinde öngörülen özel sebeplere” dayanmalıdır.
4. Sınırlama “demokratik toplum düzeninin gerekleri”ne aykırı olmamalıdır.

Öğrencinin bu şartları bilip bilmediği konusunda çeşitli sorular sorulabilir. Örneğin:

Yazılı Sorusu: 1982 Anayasası göre olağan dönemlerde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının şartları nelerdir?

Cevap:

1. Sınırlama kanunla olmalıdır.
2. Sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır.
3. Sınırlama (a) “genel sınırlama sebeplerine” veya (b) “anayasanın ilgili maddesinde öngörülen özel sebeplere” dayanmalıdır.
4. Sınırlama “demokratik toplum düzeninin gerekleri”ne aykırı olmalıdır.

Aynı şekilde bir test sorusu da sorulabilir.

Test Sorusu: Aşağıdakilerden hangisi 1982 Anayasası göre olağan dönemlerde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının şartlarından biri değildir?

- a) Sınırlama kanunla olmalıdır.
- b) Sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır.
- c) Sınırlama “genel sınırlama sebeplerine” veya “anayasanın ilgili maddesinde öngörülen özel sebeplere” dayanmalıdır.
- d) Sınırlama “demokratik toplum düzeninin gerekleri”ne aykırı olmalıdır.
- e) Sınırlama “hakkın özü”ne dokunmamalıdır.

Doğru cevap (e) şıkkıdır.

Aynı konuda 1961 ve 1982 Anayasaları arasında karşılaştırma soruları da sorulabilir.

Klasik: 1961 Anayasası (m.11) ile 1982 Anayasası (m.13) arasında temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının sınırları bakımından ne fark vardır?

Cevap: 1961 Anayasasında “hakkın özü”, 1982 Anayasasında “demokratik toplum düzenini gerekleri” güvencesi vardır.

Aynı soru şu şekilde testleştirilebilir:

Test Sorusu: 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası arasında temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması sistemi bakımından olan farklardan bir tanesi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) 1961 Anayasasında, sınırlandırmanın Anayasanın ruhuna uygun olması şartı yoktur.
- b) 1961 Anayasasında genel sebeplere uygunluk şartı yoktur.
- c) 1961 Anayasasında özel sebeplere uygunluk şartı yoktur.
- d) 1961 Anayasasında sınırlamanın kanunla yapılması şartı yoktur.
- e) 1961 Anayasası demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk şartı yoktur.

Bu soru U.Ü.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler ve Çalışma Ekonomisi Bölümleri (İkinci Öğretim) anayasa hukuku final sınavında sorulmuştur. (12 Haziran 1998).

Yukarıdaki gerek klasik, gerek test soruları ezbere dayanan, bilgi sorularıdır. Hafızası güçlü olan, dersini iyi çalışmış öğrenciler her iki tür soruyu da yapabilir. Ancak aynı konuda muhakeme gerektiren problem soruları da düzenlenebilir.

Yazılı Sorusu: Varsayalım ki, “X sayılı İstanbul’un Sağlıklı ve Düzenli Kentleşmesinin Sağlanması Hakkında Yönetmelik” ile şu hüküm getirilmiş olsun: “*İstanbul Büyük Şehir Belediyesi sınırları içinde yerleşmek Belediye Başkanlığının iznine bağlıdır*”. Bu düzenleme 1982 Anayasasına uygun mudur? Aykırı mıdır? Neden? (“Uygundur” veya “aykırıdır” dedikten sonra, gerekçesini yazınız).

Cevap: Aykırıdır. Çünkü, yerleşme özgürlüğünün (Anayasa, m.23) sınırlandırılması için Anayasanın 13’üncü maddesi uyarınca “kanun” gerekir. Böyle bir sınırlama yönetmelik ile yapılamaz.

Bu soru Ü.İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü (Birinci Öğretim) Türk Anayasa Düzeni Bütünleme (Görüle, 1 Temmuz 1999) sınavında sorulmuştur.

Aynı soru aşağıdaki şekilde testleştirilebilir:

Test Sorusu: Varsayalım ki, “X sayılı İstanbul’un Sağlıklı ve Düzenli Kentleşmesinin Sağlanması Hakkında Yönetmelik” ile şu hüküm getirilmiş olsun: “*İstanbul Büyük Şehir Belediyesi sınırları içinde yerleşmek Belediye Başkanlığının iznine bağlıdır*”. Bu düzenleme Anayasaya uygun mudur?

- Söz konusu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü, Anayasamızın 23’üncü maddesinde yerleşme hürriyeti güvence altına alınmıştır. Herkes hiç bir sınırlamaya tabi olmaksızın Türkiye sınırları içinde istediği yere yerleşebilir.
- Söz konusu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü, sınırlama kanunla yapılmamıştır. Yönetmelikle temel hak ve özgürlükler sınırlandırılmaz.
- Söz konusu düzenleme Anayasaya uygundur. Çünkü, kamu makamları, örneğimizde Belediye, o yer için kamu yararı düşüncesi ile bir takım düzenlemeler yapabilir.
- Söz konusu düzenleme Anayasaya uygun veya aykırı olabilir. Önemli olan yerleşme izninin verilmesinde din, dil, ırk, etnik grup, gelinen bölge vb. bakımlardan ayrımcılık yapılmamasıdır.
- Söz konusu düzenleme Anayasaya uygundur. Sağlıklı kentleşme günümüzde önemlidir. Devletin ve kamu makamlarının en önemli görevlerinden biri de yurttaşlara sağlıklı bir çevrede yaşama imkanı sağlamaktır.

Bu soru, U.Ü.İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü (Birinci Öğretim) Türk Anayasa Düzeni Arasnavı (Görüle, 24 Nisan 1998, Saat 10.00)nda sorulmuştur.

Gerek klasik gerek test sorusunun çözümü için öğrencinin muhakeme yeteneğini kullanması gerekir. Burada bir kere bir temel hak ve özgürlük (yerleşme özgürlüğü) sınırlandırmasının olduğu görülmelidir. Böyle bir sınırlandırmanın ise 1982 Anayasası 13'üncü maddesinde öngörülen şartlarla olabileceği bilinmelidir. Söz konusu düzenlemenin bu şartları taşıyıp taşımadığı araştırılmalıdır. Neticede bu şartlardan birinin “kanunla sınırlama” olduğu hatırlanmalı ve olayda kanunla değil, yönetmelik ile sınırlama yapıldığından bunun anayasaya aykırı olduğu sonucuna varılmalıdır. Her iki soruda da kaynak kullanılmasına izin verilebilir. Zira sorunun doğrudan cevabı bir kaynakta yoktur. Öğrenci tereddütte kalırsa 13'üncü maddeye bakabilir.

3. Anayasa Değişikliği Usûlüne İlişkin Örnekler

Anayasa değişikliği usûlüyle ilgili de çeşitli tipte sorular hazırlanabilir:

İlk önce bu konudaki ölçülmek istenen bilgileri vermek için madde metnini verelim.

1. Anayasanın Değiştirilmesi, Seçimlere ve Halk Oylamasına Katılma

MADDE 175 (17.5.1987 Tarih ve 3361 Sayılı Kanun ile Değişik Şekli).- Anayasanın değiştirilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklifler Genel Kurulda iki defa görüşülür. Değiştirme teklifinin kabulü Meclisin üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun gizli oyuyla mümkündür.

Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü, bu maddedeki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tâbidir.

Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları, bir daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderebilir. Meclis, geri gönderilen Kanunu, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu Kanunu halkoyuna sunabilir.

Meclisçe üye tamsayısının beşte üçü ile veya üçte ikisinden az oyla kabul edilen Anayasa değişikliği hakkındaki Kanun, Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmediği takdirde halkoyuna sunulmak üzere Resmî Gazetede yayımlanır.

Doğrudan veya Cumhurbaşkanının iadesi üzerine, Meclis üyesi tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilen Anayasa değişikliğine ilişkin kanun veya gerekli görülen maddeleri Cumhurbaşkanı tarafından halkoyuna sunulabilir. Halkoyulamasına sunulmayan Anayasa değişikliğine ilişkin Kanun veya ilgili maddeler Resmî Gazetede yayımlanır. ...

Şimdi bu bilgileri ölçmek için çeşitli sorular tasarlayalım.

Test: 1982 Anayasasına göre, Anayasa değişikliği usulü hakkında aşağıda yer alan ifadelerden hangisi yanlıştır?

- Cumhurbaşkanı, TBMM'nin üye tamsayısının 3/5 çoğunluğu ile kabul ettiği bir anayasa değişikliğini halkoyuna sunabilir.
- Cumhurbaşkanı, TBMM'nin üye tamsayısının 3/5 çoğunluğu ile kabul ettiği bir anayasa değişikliğini bir defa daha görüşülmek üzere geri gönderebilir.
- Cumhurbaşkanının b şıkında belirtilen koşulla geri gönderdiği anayasa değişikliğini, TBMM tekrar, ancak üye tamsayısının 2/3 çoğunluğuyla kabul edebilir.
- Cumhurbaşkanının geri göndermesi üzerine TBMM'nin 2/3 çoğunlukla kabul ettiği bir anayasa değişikliğini, Cumhurbaşkanı artık 15 gün içinde Resmi Gazete'de yayımlamak zorundadır.
- Hiçbiri

Bu soru, U.Ü.İ.İ.B.F Uluslararası İlişkiler Ve Çalışma Ekonomisi Bölümleri Anayasa Hukuku Final Sınavında sorulmuştur. (İkinci Öğretim) Görükle, 4 Haziran 1999).

Bu sorunun doğru cevabı d şıkkıdır. Madde metninin dikkatlice okunmasında Cumhurbaşkanının 2/3 çoğunlukla kabul edilen anayasa değişikliğini dahi halkoymasına sunma yetkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Yazılı Sorusu: 1982 Anayasasının X maddesinin değiştirilmesi için 192 milletvekili yazılı olarak değişiklik teklifi vermiştir. Bu teklif TBMM Genel Kurulunda iki defa görüşülmüştür. Ve neticede gizli yapılan oylamada 340 oy ile kabul edilmiştir. Meclis Başkanı yayımlanmak üzere kabul edilen değişiklik teklifini Cumhurbaşkanına göndermiştir. Cumhurbaşkanı da değişikliği 15 gün içinde onaylamış ve Resmi Gazetede yayımlamıştır. Bu anayasa değişikliği Anayasaya uygun mudur? Aykırı mıdır? Neden? (*“Uygundur” veya “aykırıdır” dedikten sonra bunun gerekçesini yazınız*).

Cevap: Aykırıdır. Bu değişiklik 340 oyla, yani 3/5'ten büyük ama 2/3'ten küçük bir çoğunlukla kabul edilmiştir. Böyle bir çoğunlukla kabul edilmiş değişikliği Cumhurbaşkanının onaylama yetkisi yoktur. Ya geri göndermeli ya da referanduma sunulmalıydı.

Aynı sorular ve cevaplar şu şekilde testleştirilebilir:

Test Sorusu: Anayasanın X maddesinin değiştirilmesi için 192 milletvekili yazılı olarak değişiklik teklifi vermiştir. Bu teklif TBMM Genel Kurulunda iki defa görüşülmüştür. Ve neticede gizli yapılan oylamada 340 oy ile kabul edilmiştir. Meclis Başkanı yayımlanmak üzere kabul edilen değişiklik teklifini Cumhurbaş-

kanına göndermiştir. Cumhurbaşkanı da değişikliği 15 gün içinde onaylamış ve Resmi Gazetede yayımlamıştır.

Yapılan anayasa değişikliğinin Anayasaya uygunluğu/aykırılığı hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- Bu Anayasa değişikliği Anayasaya uygundur. Çünkü 175'inci maddenin aradığı tüm koşullara uyulmuştur.
- Bu Anayasa değişikliği Anayasaya aykırıdır. Çünkü teklif yetersayısı yoktur.
- Bu Anayasa değişikliği Anayasaya aykırıdır. Çünkü Cumhurbaşkanı'nın böyle bir değişikliği onaylama yetkisi yoktur.
- Bu Anayasa değişikliği Anayasaya aykırıdır. Çünkü ivedilikle görüşülememe kuralına uyulmamıştır.
- Hiçbiri.

Doğru cevap yukarıda açıklanan sebeple (c) şıkkıdır. Aynı konuda diğer bir örnek:

Yazılı Sorusu: Anayasanın X maddesinin değiştirilmesi için 200 milletvekili yazılı olarak değişiklik teklifi vermiştir. Bu teklif TBMM Genel Kurulunda iki defa görüşülmüştür. Ve neticede işaretle yapılan oylamada 400 oy ile kabul edilmiştir. Meclis Başkanı yayımlanmak üzere kabul edilen değişiklik teklifini Cumhurbaşkanı'na göndermiştir. Cumhurbaşkanı da değişikliği 15 gün içinde onaylamış ve Resmi Gazetede yayımlamıştır.

1. Bu anayasa değişikliği Anayasaya uygun mudur? Aykırı mıdır? Neden? ("*Uygundur*" veya "*aykırıdır*" dedikten sonra bunun nedenini yazınız).

2. Bu anayasa değişikliği hakkında 120 milletvekili tarafından Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmıştır. Siz Anayasa Mahkemesi üyesi olsaydınız ne yönde oy kullanırdınız? ("*Anayasa değişikliğini iptali yönünde oy kullanırdım*" veya "*başvurunun reddi yönünde oy kullanırdım*" dedikten sonra bunun nedenini yazınız).

Cevap:

1. Aykırıdır. Çünkü oylama işaretle yapılmıştır. Anayasanın 175'inci maddesi oylamanın "gizli" yapılmasını öngörmektedir.

2. Başvurunun reddi yönünde oy kullanırdım. Çünkü bu aykırılık Anayasanın 148'inci maddesinde sınırlı şekilde sayılan Anayasa Mahkemesinin denetleyebileceği şekil bozukluklarından (teklif ve oylama çoğunluğu ile ivedilikle görüşülememe) biri değildir.

Aynı soru şu şekilde testleştirilebilir:

Test Sorusu: Anayasanın X maddesinin değiştirilmesi için 200 milletvekili yazılı olarak değişiklik teklifi vermiştir. Bu teklif

TBMM Genel Kurulunda iki defa görüşülmüştür. Ve neticede işaretle yapılan oylamada 400 oy ile kabul edilmiştir. Meclis Başkanı yayımlanmak üzere kabul edilen değişiklik teklifini Cumhurbaşkanına göndermiştir. Cumhurbaşkanı da değişikliği 15 gün içinde onaylamış ve Resmi Gazetede yayımlamıştır.

Yukarıdaki Anayasa değişikliği hakkında Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılması düşünülmektedir. Aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- Bu Anayasa değişikliğine karşı Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmaz. Çünkü usulüne göre gerçekleştirilmiş bir anayasa değişikliği Anayasanın bir maddesi haline gelir. Aynı düzeyde yer alan normların birbirine uygunluğu veya aykırılığı söz konusu olamaz.
- Bu Anayasa değişikliğine karşı Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılabilir. Ancak Anayasa Mahkemesi bu değişikliği iptal edemez.
- Bu Anayasa değişikliğine karşı Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılabilir. Anayasa Mahkemesi bu değişikliği iptal edebilir. Çünkü, bu değişiklik Anayasanın 175'inci maddesine aykırıdır.
- Bu Anayasa değişikliğine karşı Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılabilir. Anayasa Mahkemesi de bu değişikliği iptal edebilir. Çünkü 400 milletvekili ile kabul edilmiştir. Bu Cumhurbaşkanının onaylayıp Resmi Gazete'de yayımlaması için yeterli çoğunluk değildir.
- Hiçbiri.

Doğru cevap aynı nedenle (b) şıkkıdır.

4. Yasama Dokunulmazlığı ve Sorumsuzluğu ile İlgili Örnekler

Yasama dokunulmazlığı ve sorumsuzluğu birbiriyle genellikle karıştırılan iki kurumdur. Bunların birbirinden farkının ne olduğunun öğrenci tarafından bilinmesi gerekir. İlk önce bu konudaki Anayasa düzenlemesini verelim:

Yasama Sorumsuzluğu: “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanı'nın teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar” (1982 Anayasası m.83/1).

Yasama Dokunulmazlığı: “Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam, durumu hemen ve

doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır" (1982 Anayasası m.83/2).

Yazılı Sorusu: Milletvekili A, TBMM Genel Kurulunda konuşmacı kürsüsünde bir konuşma yaparken, milletvekili B'ye hakaret etmiştir. Milletvekili A hakkında bir şey yapılabilir mi? Yapılamaz mı? Neden? ("*Yapılabilir*" veya "*yapılamaz*" dedikten sonra nedenini yazınız).

Cevap: Yapılamaz. Çünkü, söz konusu fiil meclis çalışmaları sırasında "söz" ile işlenmiştir. O halde burada yasama sorumsuzluğu vardır. Bu ise mutlaklıdır.

Aynı soru testleştirilebilir de:

Test Sorusu: Milletvekili A, TBMM Genel Kurulunda konuşmacı kürsüsünde bir konuşma yaparken, milletvekili B'ye hakaret etmiştir. 1982 Anayasasına göre aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- Milletvekili A, hakkında ceza davası açılabilmesi için Meclis tarafından dokunulmazlığının kaldırılması gerekir.
- Milletvekili A hakkında ceza davası açılmaz, ama hukuk davası açılıp tazminat istenebilir.
- Milletvekili A'nın TBMM üyeliği sona erince hakkında, hem hukuk, hem de ceza davası açılabilir.
- Milletvekili A hakkında hiçbir şey yapılamaz. Burada yasama sorumsuzluğu vardır.
- Hiçbiri.

Doğru cevap (d) şıkkıdır.

Diğer bir örnek:

Yazılı Sorusu: Milletvekili A, TBMM Genel Kurulunda konuşmacı kürsüsünde konuşma yaparken kendisine küfreden milletvekili B'yi silahını çekerek vurmuştur. B olay yerinde (Genel Kurulda) ölmüştür. 1982 Anayasasına göre milletvekili A hakkında bir şey yapılabilir mi? ("*Yapılabilir*" veya "*yapılamaz*" dedikten sonra nedenini yazınız).

Cevap: Yapılabilir. Milletvekili tutuklanabilir ve yargılanabilir. Çünkü burada yasama dokunulmazlığı işlemez. Ağır cezalı suçüstü hali vardır.

Aynı soru şu şekilde testleştirilebilir:

Test: Milletvekili A, TBMM Genel Kurulunda konuşmacı kürsüsünde konuşma yaparken kendisine küfreden milletvekili B'yi silahını ateşleyerek vurmuştur. B olay yerinde (Genel Kurulda) ölmüştür. 1982 Anayasasına göre milletvekili A hakkında yapılacak işlem konusunda aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- a) Olay TBMM Genel Kurulunda ve meclis çalışmaları sırasında olduğuna göre, burada yasama sorumsuzluğu vardır. Bu sorumsuzluk tam ve mutlaktır. Milletvekili A hakkında bir şey yapılamaz.
- b) Burada yasama sorumsuzluğu işlemez. Ama yasama dokunulmazlığı söz konusudur. Yasama dokunulmazlığı Meclis kararıyla kaldırılırsa, milletvekili Yüce Divanda yargılanır.
- c) Burada yasama sorumsuzluğu işlemez. Ama yasama dokunulmazlığı söz konusudur. Yasama dokunulmazlığı Meclis kararıyla kaldırılırsa, milletvekili Ankara Ağır Ceza Mahkemelerinde yargılanır.
- d) Burada yasama dokunulmazlığı işlemez. Ağır cezalı suçüstü hali vardır. Milletvekili normal bir vatandaş gibi tutuklanabilir ve yargılanabilir.
- e) Hiçbiri

Doğru cevap d şıkkıdır. Görüldüğü gibi şıklar aynı zamanda öğrencinin yasama sorumsuzluğu ile yasama dokunulmazlığı arasındaki farkı da bilmesini gerektirmektedir.

Aynı konuda diğer bir örnek. Bu örnekte de milletvekili olmayan bakanların yasama dokunulmazlığından yaralandığının (Anayasa, m.112/son) bilinmesi aranmaktadır.

Yazılı Sorusu: Milletvekili olmayan Bakan B, Ankara’da akşam evde otururken, gürültü yapan üst kat komşusunu kapısına giderek uyarmış, üst kat komşusu bu uyarıya çok sinirlenerek Bakan B’ye hakaret etmiştir. Bakan B’de üst kat komşusunu tutup merdivenden aşağıya atmıştır. Neticede komşunun ayağı kırılmıştır. Bakan B hakkında yapılacak işlem nedir?

Cevap: Yasama dokunulmazlığı Meclis tarafından kaldırılırsa, Bakan B, Ankara ceza mahkemeleri tarafından yargılanabilir. Dokunulmazlığı kaldırılmaz ise, bakanlığı boyunca Bakan B yargılamaz. Çünkü, milletvekili olmayan bakanlar da yasama dokunulmazlığından yararlanırlar (m.112/son).

Aynı konuda şu şekilde bir test sorusu hazırlanabilir:

Test: Milletvekili olmayan Bakan B, Ankara’da akşam evde otururken, gürültü yapan üst kat komşusunu kapısına giderek uyarmış, üst kat komşusu bu uyarıya çok sinirlenerek Bakan B’ye hakaret etmiştir. Bakan B’de üst kat komşusunu tutup merdivenden aşağıya atmıştır. Neticede komşunun ayağı kırılmıştır.

Bakan B hakkında aşağıdakilerden hangisi yapılabilir?

- a) Dokunulmazlığı kaldırılırsa, Bakan B Ankara mahkemeleri tarafından yargılanır.

- b) Meclis soruşturması açılıp kabul edilir ve Yüce Divana sevk edilirse, Bakan B Yüce Divan tarafından yargılanır.
- c) Dokunulmazlığı kaldırılırsa, Bakan B Yüce Divan tarafından yargılanır.
- d) Bakan B milletvekili olmadığına göre dokunulmazlıktan yararlanmaz. Doğrudan Ankara mahkemeleri tarafından yargılanır.
- e) Hiçbiri.

Doğru cevap a şıkkıdır. Burada test sorusu klasik soruya nazaran daha avantajlıdır. Aynı zamanda bakanların adı suçlarıyla, görev suçlarından dolayı nerede yargılanacakları da bilinmesi gerekmektedir. Burada bakanın göreviyle ilgili bir suç yoktur. Meclis soruşturması ve yüce divan usûlü burada işlemez. Bakanın dokunulmazlığı kaldırılırsa suçun işlendiği yer ceza mahkemelerinde yargılanır.

B. ANAYASA HUKUKUNUN GENEL ESASLARI

Yukarıda Türk pozitif anayasa hukuku alanında örnek soruların hazırlanması gösterildi. Şimdi anayasa hukukunun genel esasları alanında soruların nasıl hazırlanabileceğini örneklerle gösterilmeye çalışılacaktır.

Anayasa hukukunun genel esasları alanında bilgi soruları da kolayca hazırlanabilir. Bunlar daha çok “şu konuyu anlatın”, “bunu açıklayın” şeklinde ezbere dayanan sorulardır. Anayasa hukukunun genel esasları alanında problem sorusu hazırlamak, Türk pozitif anayasa hukuku alanında problem sorusu hazırlamaya nazaran çok daha zordur. Zira bu alandaki konular tamamıyla teoriktir. Teorinin problemleştirilmesi ise oldukça zordur. Ama bu zorluk imkânsızlık demek değildir. Biz aşağıda bunu örneklemeye çalışacağız.

1. Devletin Kökeni Konusuyla İlgili Sorular

Öğrencilere bir klasik yazılı sorusu olarak devletin kökeni hakkında “şu teoriyi anlatınız”, “bu teori kim tarafından savunulmuştur” gibi sorular sorulabilir. Ancak kanımızca bu tür sorular öğrencinin ezber yeteneğinden başka bir şeyi ölçmez. Bu tür sorular yerine, devletin kökeni hakkında yazılmış bir parça seçip,

“bu parçada hangi teori savunulmaktadır?” veya “devletin kökeni hakkında aşağıda verilen parçadaki düşünceyi hangi düşünür savunmuş olabilir” şeklinde sorular sormak daha uygun olur.

Yazılı Sorusu: “Devlet sosyolojik anlamda, kaynağını belirli sebeplerin etkisi altında vukua gelen mücadelede, gasp ve yağma da bulur. Dünya tarihinde devlet için, topluca yapılan mücadele, gasp ve yağmadan başka bir kaynaktan bahsedilemez. Sosyolojik anlamda devletin dış görünüşü tahakkümdür; iç görünüşü ise, teb’aların efendiler zümresi tarafından ekonomik yönden sömürülmesidir”.

Yukarıdaki sözleri söyleyen bir düşünür, devletin kökeni hakkında hangi teoriyi savunuyor olabilir?

Cevap: Kuvvet ve mücadele teorisi

Veya: **Soru:** Yukarıda verilen paragraf, devletin kökeni hakkında kim tarafından savunulmuş olabilir?

Cevap: F. Oppenheimer

Bu soru klasik anlatım sorusundan daha üstündür. Öğrenciyi ezberciliğe itmez. Öğrenci devletin kökeni hakkında ileri sürülmüş kuvvet ve mücadele teorisinin özünü biliyorsa, yukarıdaki paragraf ile bu teori hakkında bir bağlantı kurabilir. Keza düşünür ismi soruluyorsa, öğrencinin aynı zamanda bu teorinin temsilcisinin ismini de hatırlaması gerekir.

Aynı soru kolayca test şeklinde de sorulabilir.

Test Sorusu: “Devlet sosyolojik anlamda, kaynağını belirli sebeplerin etkisi altında vukua gelen mücadelede, gasp ve yağma da bulur. Dünya tarihinde devlet için, topluca yapılan mücadele, gasp ve yağmadan başka bir kaynaktan bahsedilemez. Sosyolojik anlamda devletin dış görünüşü tahakkümdür; iç görünüşü ise, teb’aların efendiler zümresi tarafından ekonomik yönden sömürülmesidir”.

Yukarıda verilen paragraf, devletin kökeni hakkında hangi düşünür tarafından savunulmuş olabilir?

- a) Rousseau b) Oppenheimer c) Locke
- d) Hobbes e) Marx

Devletin unsurları açısından da şöyle bir problem sorusu hazırlanabilir:

Yazılı Sorusu: XVI’ncı yüzyılda Akdeniz’de bulunan X adasını Korsan Y ve tayfaları ele geçirmiş ve burada bir korsanlık örgütü kurmuşlardır. Korsan Y, bu adayı üst olarak kullanarak Akdeniz’e

kıyısı bulunan ülkelerin şehirlerindeki halka saldırmış, bu şehirleri yağmalamış, yolda seyreden ticaret gemilerine el koyup yağmalamıştır. Korsanın bu faaliyetleri de elli yıl boyunca devam etmiştir. Bu süre boyunca, Akdeniz'e kıyısı bulunan devletler bu korsan ve adamlarının yakalanması için büyük çabalar sarf etmişlerse de korsanı yakalayamamış keza hüküm sürdüğü adayı alamamışlardır.

Yukarıda belirtilen elli yıllık dönemde, korsanın, X adasında bir devlet kurduğu söylenebilir mi?

Cevap: Evet. Söylenebilir. Bu dönem için devletin unsurları (insan topluluğu, toprak ve egemenlik) oluşmuştur. Komşu devletler, adayı ele geçiremediğine göre, korsanın ada üstünde egemen olduğunu kabul etmek gerekir. Korsanın faaliyetlerinin âdil, gayri âdil olması devletin unsurlarıyla alakalı değildir. Adalet, meşruluk gibi unsurlar devletin kurucu unsurları değildir.

Aynı soru aşağıdaki gibi testleştirilebilir de. Bunun için aynı soru kökü verildikten sonra şu soru sorulabilir:

Korsanın faaliyet gösterdiği elli yıl için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- Korsan Y, X adasında bir devlet kurmuştur.
- Korsan Y'nin faaliyetleri hukuka aykırıdır.
- Korsan Y, ne kadar egemen olursa olsun, faaliyeti suç niteliğinde olduğundan devlet kuramaz.
- Korsan Y'nin faaliyeti meşru değildir. Çünkü halkın yararına değil, kendi şahsi çıkarına hizmet etmiştir.
- Hiçbiri

Cevap (a) şıkkıdır. Burada öğrencinin devletin unsurlarını bilip bilmediği bir problem üzerinde test edilmektedir. Ortada insan ve toprak unsurunun olduğu tartışmasızdır. Korsanın bu adadaki egemenliği de 50 yıl gibi uzunca bir süre devam etmiştir. O halde egemenlik unsuru da gerçekleşmiştir. Korsanın faaliyetlerinin uluslararası hukuka aykırı olması, gayri meşru olması, gayri âdil olması onun ada üzerinde kurduğu örgütün devlet olarak nitelendirilmesine engel değildir.

Genelde yukarıdaki şekilde bir test sorusunda öğrenciler duygusal davranmakta, korsanın faaliyetlerinin niteliği konusuna takılmakta ve yanlış cevaplar vermektedirler.

2. Hükûmet Sistemleri Konusuyla İlgili Örnek Sorular

Anayasa hukuku alanında hükûmet sistemleri konusunda problem sorusu hazırlamaya çalışalım.

Yazılı Sorusu: X ülkesinde devlet başkanı halk tarafından 4 yıl süre ile seçilmekte ve görev süresi dolmadan parlâmento tarafından güvensizlik oyuyla görevine son verilememektedir. Devlet başkanı da parlâmentoyu feshetme yetkisine sahip değildir. Bu verilere göre, X ülkesinde, kuvvetler ayrılığı/birliği bakımından hangi hükûmet sistemi vardır? Neden?

Cevap: Başkanlık sistemi vardır. Çünkü, bir kere başkan halk tarafından seçilmekte, ikinci olarak parlâmentonun güvenine dayanmamaktadır. Keza başkan parlâmentoyu da feshedememektedir.

Bu problem aşağıdaki şekilde testleştirilebilir de:

Test Sorusu: X ülkesinde devlet başkanı halk tarafından 4 yıl süre ile seçilmekte ve görev süresi dolmadan parlâmento tarafından güvensizlik oyuyla görevine son verilememektedir. Devlet başkanı da parlâmentoyu feshetme yetkisine sahip değildir. Bu ülkede kuvvetler ayrılığı/birliği bakımından hangi hükûmet sistemi vardır?

- a) Meclis Hükûmeti sistemi
- b) Kuvvetler Birliği ve Görevler Ayrılığı Sistemi
- c) Kuvvetler Birliği Sistemi
- d) Başkanlık Sistemi
- e) Parlamenter Sistem

Doğru cevap yukarıdaki aynı nedenle d şıkkıdır.

Parlâmenter sistem konusunda da bir örnek verelim. Ve üstelik problemi oldukça karışık hale getirelim.

Yazılı Soru: Skolanga'da devlet başkanına "Büyük Şef" denmekte ve kabile şefleri tarafından seçilmektedir. Büyük Şef ömür boyu görevde kalmaktadır. "Büyük Şef"liğe aday olabilmek için ülkenin on kabilesinden birinin şefi olmak gerekmektedir. Büyük Şefin bir çok yetkileri yanında Başbakan atamak yetkisi de vardır. Skolanga'da kanunlar, halk tarafından seçilen Halk Meclisi tarafından yapılmaktadır. Keza bu Meclis, hükûmeti güvensizlik oyuyla düşürebilmektedir. Skolanga'da bir de, on kabile şefinden oluşan "Kabile Şefleri Yüksek Konseyi" vardır. Uluslararası andlaşmaları onaylama yetkisi bu Konseye aittir. Bu verilere göre Skolanga'nın hükûmet sistemi nedir?

Cevap: Parlâmenter hükûmet sistemi vardır. Çünkü başbakan devlet başkanı tarafından atanmakta ama görevde kalabilmesi parlâmento güven oyuna bağlı olmaktadır.

Bu soru aşağıdaki gibi testleştirilebilir de. Skolanga hakkın-da aynı açıklamayı yaptıktan sonra şu soru sorulabilir:

Bu verilere göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- a) Skolanga parlâmenter sisteme sahiptir.
- b) Skolanga bir devlet değil, kabileler topluluğudur.
- c) Skolanga’da başkanlık sistemi vardır.
- d) Skolanga bir monarşidir.
- e) Skolanga anti-demokratik bir rejimdir.

Doğru cevap aynı nedenle a şıkkıdır. Burada şuna işaret edelim ki, yukarıdaki şıklar dikkate alınırsa test sorusunun klasik yazılı sorudan çok daha zor olduğu ortaya çıkar. Birçok öğrenci, Skolanga’nın bir monarşi olduğunu düşünebilir. Bu düşünce yanlıştır. Çünkü devlet başkanlığı Skolanga’da babadan oğla geçmemektedir. Bazı öğrenciler Skolanga’nın anti-demokratik bir rejim olduğunu da düşünebilir. Bu düşünce de yanlıştır. Çünkü, Skolanga’da kanunlar halk tarafından seçilen Halk Meclisi tarafından yapılmakta ve hükûmet bu Meclisin güvenine dayanmaktadır.

3. Temsilî Demokrasi, Doğrudan ve Yarı-Doğrudan Demokrasi

Egemenliğin kullanılmasına göre demokrasi tipleri konusunda da problem tipi değişik sorular hazırlanabilir.

Yazılı Sorusu: X devletinde milletvekilleri düzenli olarak yapılan seçimlerle iş başına gelmektedir. Kanunlar bu milletvekillerinin oluşturduğu parlâmento tarafından yapılmakta, ancak parlâmentonun kabul ettiği kanunlar, zaman zaman referanduma sunulmakta ve referandumda kabul edilirse yürürlüğe girmektedirler.

Bu verilere göre, E devletinde egemenliğin kullanılmasına göre hangi demokrasi tipi uygulanmaktadır?

Cevap: Yarı-doğrudan (veya yarı-temsilî) demokrasi. Çünkü, kanunlar esas itibarıyla halkın temsilcileri tarafından yapılmamakta, ancak temsilcilerin yaptığı kanunlara zaman zaman halk da referandum yoluyla katılabilmektedir.

Aynı soru test sorusu halinde de sorulabilir.

Test sorusu: X devletinde milletvekilleri düzenli olarak yapılan seçimlerle iş başına gelmektedir. Kanunlar bu milletvekillerinin oluşturduğu parlamento tarafından yapılmakta, ancak parlamento-nun kabul ettiği kanunlar, zaman zaman referanduma sunulmakta ve referandumda kabul edilirlse yürürlüğe girmektedirler. Bu verilere göre, aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- a) X devletinde doğrudan demokrasi uygulanmaktadır.
- b) X devletinde yarı-doğrudan demokrasi uygulanmaktadır.
- c) X devletinde temsili demokrasi uygulanmaktadır.
- d) X devletinin hükümet sistemi parlamenter sistemdir.
- e) Hiçbiri.

Doğru cevap aynı nedenle (b) şıkkıdır.

Temsilî demokrasinin ilkeleri konusunda da problem soruları hazırlanabilir. Bilindiği gibi temsilî demokrasinin önemli ilkeleri arasında “temsilcinin bütün milleti temsili ilkesi” ve “emredici vekalet yasağı” bulunmaktadır.

Yazılı Sorusu: Varsayalım ki, temsili demokrasinin uygulandığı A devletinin X ili, bugün, A devletinden ayrılarak bağımsız bir devlet kurmuştur. Kurulan yeni devlet, A devleti tarafından tanınmıştır. 1998 yılı genel seçimlerinde bu X ilinden seçilen milletvekili B’nin A devletinin Parlamentosundaki milletvekilliği sona erer mi?

Cevap: Sona ermez. Çünkü, temsilî demokraside temsilci sadece seçildiği bölgeyi değil, bütün milleti temsil eder. Milleti temsil ettiğine göre, seçim çevresinin yok olması onun milletvekilliğini etkilemez.

Aynı soru test sorusu halinde de sorulabilir.

Test Sorusu: Varsayalım ki, temsili demokrasinin uygulandığı A devletinin X ili, bugün, A devletinden ayrılarak bağımsız bir devlet kurmuştur. Kurulan yeni devlet, A devleti tarafından tanınmıştır. 1998 yılı genel seçimlerinde bu X ilinden seçilen milletvekili B’nin A devletinin Parlamentosundaki milletvekilliği sona erer mi?

- a) B’nin milletvekilliği sona erer. Çünkü, artık başka bir devletin milletvekili olmuştur. A devletinin parlamentosunda görev yapamaz.
- b) B’nin milletvekilliği sona erer. Çünkü seçim çevresi artık A devletinin sınırları içinde bulunmamaktadır.
- c) B’nin milletvekilliği sona ermez. Çünkü, temsilî demokraside milletvekili bütün milleti temsil eder.
- d) B’nin milletvekilliğinin düşmesine A devletinin Parlamentosu karar verebilir. O ne diyorsa o olur.
- e) B’nin milletvekilliği A devletinde sona erer, ama X ilinin yeni kurduğu devlette devam eder.

Doğru şık yukarıda açıklanan nedenle b şıkkıdır.

Temsilî demokrasinin diğer ilkesi olan “emredici vekalet yasağı” hakkında da sorular hazırlanabilir:

Yazılı Sorusu: Temsilî demokrasinin uygulandığı bir sistemde varsayalım ki, A seçim çevresinde milletvekili adayı M, eğer seçilirse seçim bölgesine üniversite kurulması için kanun teklifi vereceğini seçim çalışmalarında vaad etmiş, ne var ki seçildikten sonra, böyle bir kanun teklifi vermediği gibi, seçim bölgesine bir daha da uğramamıştır. Milletvekili M hakkında anayasa hukuku açısından bir şey yapılabilir mi? Yapılamaz mı? Neden?

Cevap: Bir şey yapılamaz. Çünkü temsilî demokraside emredici vekalet yasağı vardır.

Aynı soru kolayca test sorusu haline getirilebilir de:

Yazılı Sorusu: Temsilî demokrasinin uygulandığı bir sistemde varsayalım ki, A seçim çevresinde milletvekili adayı M, eğer seçilirse seçim bölgesine üniversite kurulması için kanun teklifi vereceğini seçim çalışmalarında vaad etmiş, ne var ki seçildikten sonra, böyle bir kanun teklifi vermediği gibi, seçim bölgesine bir daha da uğramamıştır. Milletvekili M hakkında aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- M seçilirken verdiği sözü tutmadığına göre, seçmenler “milletvekilinin azlı” usulüne başvurabilirler. Bu usûlde seçim çevresinde M’nin milletvekilliği hakkında bir oylama yapılır.
- M gerçekten verdiği sözleri tutmamışsa, M’nin milletvekilliğinin düşmesine, M’nin üyesi olduğu parlamento karar verebilir. Seçmenlerin bir etkisi olamaz.
- M hakkında cumhuriyet savcısı dolandırıcılıktan dolayı ceza davası açabilir.
- M hakkında bir şey yapılamaz. Çünkü temsilî demokraside emredici vekalet yasağı vardır. Anayasa hukuku bakımından milletvekilleri seçim zamanında verdikleri sözlerle bağlı değildir.
- Hiçbiri

4. Tek-Meclislilik, İki-Meclislilik

Örneğin, parlâmentoların iki-meclisli veya tek meclisli olmasının nedenleri bakımından nüfus hacmi ile federalizmin karşılıklı etkileri konusunda bir soru sorulabilir. Ancak böyle bir soru, öğrenciyi ezbere itebilir. Onun yerine ÖSYM’nin ÖYS sınavlarında pek sık yaptığı gibi ilk önce gerekli verileri bir tablo halinde verip, öğrenciden bunları yorumlaması istenebilir. Zeki ve muhakeme yeteneği çok gelişmiş bir öğrenci, böyle bir soruyu

konuyu daha önce bilmiyor olsa bile, kedisine verilen verileri yorumlayarak yapabilir.

Yazılı Soru: Parlamentolar ya tek-meclisli ya da iki-meclislidir. Tek-meclis ile iki-meclis sistemlerinden birinin tercih edilmesini bir yandan nüfus hacmi, diğer yandan ise federalizm etkilemektedir.

Arend Lijphart'ın demokratik olarak kabul ettiği 22 ülke, nüfus büyüklüğüne göre, 11 büyük ve 11 küçük ülke olmak üzere iki yaklaşık eşit gruba ayrılır ve en az 10 milyon nüfusa sahip ülkeler büyük ülke olarak kabul edilirse izleyen tablo elde edilmektedir (Arendt Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, Ankara, Yetkin Yayınları, 1995, s.85).

	Küçük ülkeler		Büyük ülkeler	
	<i>Unitar</i>	<i>Federal</i>	<i>Üniter</i>	<i>Federal</i>
Tek-Meclisli	Danimarka Finlandiya İzlanda İsrail Lüksemburg Y.Zelanda Norveç İsveç			
İki-Meclisli	İrlanda	Avusturya	Belçika Fransa IV Fransa V İtalya Japonya Hollanda Bir.Krallık	Avustralya Kanada Almanya A.B.D.

Bu tabloya göre, tek-meclis ile iki-meclis sistemlerinin tercih edilmesini etkileyen nüfus hacmi faktörü ile federalizm faktöründen hangisi daha etkilidir? Neden?

Cevap: Nüfus hacminin etkisi federalizmin etkisine oranla daha büyüktür. Çünkü 11 büyük ülkenin hepsinde iki-meclisli parlamentolar; 11 küçük ülkenin 8'inde tek meclisli, 3'ünde ise iki-meclisli parlamentolar vardır. Bundan nüfus büyüklüğü ile iki-meclislilik arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğu sonucu çıkar. Buna karşılık, her federal devlette mutlaka iki-meclislilik vardır; ama bunun tersi, yani federal olmayan devletlerde tek-meclisliğin olduğu söylenemez.

Aynı soru aşağıdaki şekilde testleştirilebilir.

Test Sorusu: (Yukarıdaki yazılı sorusu metnindeki açıklamalar ve tablo olduğu verildikten sonra) Bu tabloya göre, tek-meclis ile iki-meclis sistemlerinin tercih edilmesini etkileyen nüfus hacmi

faktörü ile federalizm faktörü hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- a) Federalizm faktörünün etkisi, nüfus hacmi faktörünün etkisine oranla daha fazladır. Çünkü, her federal devlet, federalizmin doğası gereği, iki meclisli olmak zorundadır. Zira hem halkın hem de federe devletlerin ayrı ayrı temsil edilmesi federalizmin gereğidir. Bu nedenle federalizm ile iki meclislilik arasındaki ilişki çok kuvvetlidir. Oysa nüfus hacmi ile iki meclislilik arasında bu kadar kuvvetli ilişki görülememektedir.
- b) Nüfus hacminin etkisi federalizmin etkisine oranla daha büyüktür. Çünkü 11 büyük ülkenin hepsinde iki-meclisli parlamentolar; 11 küçük ülkenin 8'inde tek meclisli, 3'ünde ise iki-meclisli parlamentolar vardır. Bundan nüfus büyüklüğü ile iki-meclislilik arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğu sonucu çıkar. Buna karşılık, her federal devlette mutlaka iki-meclislilik vardır; ama bunun tersi, yani federal olmayan devletlerde tek-meclisliğin olduğu söylenemez.
- c) Nüfus hacminin etkisi ile federalizmin etkisi eşittir. Çünkü, bütün büyük devletlerde ve bütün federal devletlerde iki-meclisli parlamentolar vardır. Keza hem küçük, hem de üniter olan devletlerin hemen hemen hepsinde tek-meclisli parlamentolar vardır.
- d) Nüfus hacmi ile iki-meclislik arasında bir ilişki yoktur. Asıl ilişki federalizm ile iki-meclislik arasındadır. Zira istisnasız her federal devlet, doğası gereği iki-meclisli iken, istisnasız her küçük devlette tek meclisliliğin olduğu söylenemez. Zira üç küçük ülkede iki-meclisli parlamentolar bulunmaktadır.
- e) Hiçbiri

Cevap b şıkkıdır. Neden b şıkkı olduğu da yine aynı şıkta açıklanıyor. Burada sorunun yapılması için tüm bilgiler soruda verilmiştir. Öğrencinin sadece tabloyu doğru bir şekilde yorumlaması gerekmektedir. Böyle uzun bir soruda öğrencinin hızlı okuma, kavrama ve dikkat gibi yetenekleri de ölçülmüş olur.

C. HUKUKA GİRİŞ

Kanımızca hukuka giriş dersleri konusunda problem tipi sorular hazırlanabilir. Bu zor olmakla birlikte imkânsız değildir.

Aşağıda çeşitli konular seçilmiş, bunlardan sorular hazırlanmaya çalışılmıştır.

1. Hukuk Düzeni-Çete Düzeni Ayrımı

Hukuk düzenini diğer düzenlerden ayıran unsur cebir unsuru-
rudur. Ancak çete düzeni de cebir kullanmaktadır. Hukuk düze-
nini bir cebir düzeni olarak çete düzeninden ayıran şey, Kelsenci
pozitivist teoriye göre cebrin niteliği değil, niceliğidir. Hukuk
düzeni çete düzenlerinden daha büyük miktarda cebir uygula-
maktadır. Eğer çete düzeni cebir uygulayarak devleti yeniyorsa,
çete düzenini devlet olarak kabul etmek gerekecektir.

Bu konuda biz şöyle bir soru düzenlemiş idik:

Yazılı Sorusu: Büyük İskender, yakalanan bir korsana niçin deni-
zi kötü niyetle kullandığını sorunca, korsan ona şu cevabı vermiş-
tir:

*“Ya sen niçin bütün dünyayı eline geçiriyorsun? Ben bu işi küçük
bir gemiyle yaptığım için bana haydut deniyor; sen aynı işi büyük
bir filoyla yapınca imparator diye anılıyorsun”* (Aziz Augustinus,
De Civitae Dei, Kitap IV, Bölüm 4).

Hukuk düzeni ile çete düzeni arasındaki fark konusunda korsanın
cevabında dile getirilen şey nedir?

Aynı konuda bir test sorusu da hazırlanabilir.

Test Sorusu: (Aynı parça verildikten sonra şu soru sorulabilir:)

Korsanın cevabından yola çıkılarak, devlet düzeniyle çete düzeni
arasındaki fark konusunda, kelsenci pozitivist teoriye bağlı kalına-
rak, aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- Cebir düzeni olmaları bakımından çete düzeni ile devlet düzeni ara-
sında bir fark yoktur.
- Devlet düzeni ile çete düzeni arasındaki fark kullandıkları cebrin ni-
celiği bakımındandır.
- Devlet düzeni ile çete düzeni arasındaki fark meşruluk bakımından-
dır. Devletin kullandığı cebir meşru, çete düzenini kullandığı cebir
gayri-meşrudur.
- Devlet düzeni ile çete düzeni arasındaki fark adalet bakımındandır.
Devlet adaleti gerçekleştirmek için cebir kullanırken, çete düzeninin
kullandığı cebir bizatihi bir adaletsizlik kaynağıdır.

- e) Devlet düzeni ile çete düzeni arasındaki fark kullanılan cebrin amacına ilişkindir. Devlet düzeninin cebri toplumun genel çıkarına, çetenin düzenin cebri ise çetenin reisinin özel çıkarına hizmet eder.

2. Sosyal Davranış Kurallarıyla İlgili Örnekler

Başlıca sosyal davranış kuralları, hukuk, din, anlak, örf ve adet kurallarıdır. Hukuka giriş derslerinin en temel konularından birisi bunlar arasındaki ayırım sorunudur.

Bunların ayırımı konusunda klasik anlatım soruları sorulabilir. Örneğin, hukuk kurallarıyla ahlâk kurallarının karşılaştırmasını yapınız gibi. Ancak bu hem öğrenciyi ezbere iter, hem de böyle bir soruyla gerçekten öğrencinin o bilgiyi sindirip sindirmediği, bu teorik bilginin günlük hayatta uygulamasını yapıp yapmadığı ölçülemez. Kaldı ki böyle bir soruya verilecek cevabın değerlendirilmesi çok zordur. Bu nedenle kanımızca böyle bir konuda da problem tipi sorular sorulmalıdır.

Yazılı Sorusu: Olay: Bursa'dan Görükle kampüsüne gelirken, belediye otobüsünde dört öğrenci arkadaş A, B, C ve D boş koltuklara oturmuşlardır. C'nin oturduğu koltuğun üstünde *"bu yer yaşlılara ve hamile kadınlara ayrılmıştır"* yazmaktadır. Bir süre sonra otobüs dolmuş, otobüse 3 ihtiyar kadın binmiştir.

- **Öğrenci A**, hiç düşünmeden, yaşlı kadınlardan birini görür görmez, içinden gelen sese uyarak, yerini ona vermiştir.
- **Öğrenci B** ise, yerini baştan diğer yaşlı kadına vermemiş, ama çevreden, ona yönelen ayıplayıcı bakışlardan rahatsız olarak yerini diğer yaşlı kadına vermiştir.
- **Öğrenci C**, yerini üçüncü yaşlı kadına vermek istememiştir. Bunun üzerine olaya şahit olan, **orta yaşlı X**, öğrenci C'den oturduğu koltuğun yaşlılara ayrıldığını belirterek, yerinden kalkmasını ve ihtiyar kadına yer vermesini istemiştir. C yer vermemekte direnince X, C'yi kolundan tutarak zorla yerinden kaldırmıştır.
- **Öğrenci D**, otobüste hocasının ayakta kaldığını görerek hocasına yerini vermiş, bu arada hocasına kendisini takdim etmiş, onun dersinden de sınıfta kaldığını belirtmiş ve hocasından bu konuyu görüşmek için bir randevu talebinde bulunmuştur.

Soru: A, B, C, D ve X'in davranışları hangi tür sosyal davranış kurallarıyla ilgilidir? Yani, A, B, C, D ve X'in davranışları hangi

tür sosyal davranış kurallarının uygulanmasına veya ihlaline örnek gösterilebilir?

Cevap:

- **A'nın davranışı** bir ahlak kuralının uygulanmasına örnek gösterilebilir. Çünkü A vicdanının sesine uyuyor. (...içinden gelen sese uyarak...)
- **B'nin davranışı** bir ahlak kuralının uygulanmasına değil, örf ve adet kuralının uygulanmasına örnek gösterilebilir. Çünkü, B, çevredeki ayıplayıcı bakışlardan rahatsız olarak kalkıp yer veriyor.
- **C'nin davranışı** hukuk kuralının ihlâli niteliğindedir. Çünkü oturduğu koltuk yetkili makamlar tarafından yaşlılara ayrılmıştır.
- **D'nin davranışı** ahlâk kuralının uygulanmasına örnek gösterilemez. Çünkü, onun davranışı koşulsuz ve kategorik değildir. D bunu menfaat temin etmek için yapmıştır.
- **X'in davranışı** bir hukuk kuralının uygulaması, değil tam tersine ihlaldir. X zorla hukuk kuralını uygulamaya yetkili değildir.

Aynı soru testleştirilebilir de. Yukarıdaki olay verildikten sonra şu soru sorulabilir:

Bu verilere göre aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- a) A'nın davranışı bir örf ve adet kuralının uygulanmasıdır.
- b) B'nin davranışı bir ahlak kuralının uygulanmasıdır.
- c) X'in davranışı bir hukuk kuralının uygulamasıdır.
- d) D'nin davranışı bir ahlak kuralının uygulanmasıdır.
- e) Hiçbiri

Sorunun doğru cevabını araştıralım:

- a şıkkı yanlıştır. A'nın davranışı bir ahlak kuralının uygulanmasına örnek gösterilebilir. A vicdanının sesine uyuyor. (...içinden gelen sese uyarak...)
- b şıkkı da yanlıştır. B'nin davranışı bir ahlak kuralının uygulanmasına değil, örf ve adet kuralının uygulanmasına örnek gösterilebilir. Çünkü, B, çevredeki ayıplayıcı bakışlardan rahatsız olarak bu işi yapıyor.
- c şıkkı da yanlıştır. X'in davranışı bir hukuk kuralının uygulaması, değil tam tersine ihlaldir. X zorla bir kuralı uygulamaya yetkili değildir.
- d şıkkı da yanlıştır. D'nin davranışı ahlâk kuralı olamaz. Çünkü, onun davranışı koşulsuz ve kategorik değildir. D bunu menfaat temin etmek için yapmıştır.
- İlk dört şık yanlış olduğu için doğru şık (e) şıkkıdır.

Yukarıdaki test sorusu oldukça karışık, zor, ama kapsayıcıdır. Bir soruda bütün bir ünitenin bilgileri ölçülmektedir. Bunun yerine aynı örnek olaydan beş ayrı soru da çıkarılabilir di. Aynı örnek olayda sadece bir kişinin davranışı alınıp soru hazırlanabilir. Örneğin:

Test Sorusu: Öğrenci A belediye otobüsünde bir koltukta oturmaktadır. Yaşlı bir kadın otobüse binmiş, öğrenci A bu kadını görür görmez, içinden gelen sese uyararak hemen kalkmış ve yerini ona vermiştir. Aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- a) A'nın davranışı ahlak kuralının uygulanmasıdır.
- b) A'nın davranışı örf ve adet kuralının uygulanmasıdır.
- c) A'nın davranışı hukuk kuralının uygulanmasıdır.
- d) A'nın davranışı din kuralının uygulanmasıdır.
- e) Hiçbiri.

Doğru cevap a şıkkıdır. A'nın davranışı bir ahlak kuralının uygulanmasına örnek gösterilebilir. Çünkü A vicdanının sesine uyuyor (...içinden gelen sese uyararak...)

3. Hukuk Normlarının Geçerliliğinin Şartlarıyla İlgili Sorular

Yazılı Sorusu: Kelsen'in belirttiği gibi, ilkel toplumlarda, hukuk düzeninin hayvanların, bitkilerin ve hatta cansız nesnelerin davranışlarını düzenlediği görülmektedir. Örneğin Kitab-ı Mukaddes'te insan öldüren öküzün ceza niteliğinde ölüme mahkum edileceği yolundaki şu kural konulmuştur: *"Ve eğer, bir öküz bir erkeği yahut bir kadını süserse, ve o ölürse, öküz mutlaka taşlanacak, ve onun eti yenilmeyecektir"* (Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, Musanın İkinci Kitabı, Bap 21, Ayet 28). Varsayalım ki aynı norm Türk Ceza Kanununda da bulunmaktadır. Bu norm hukuken geçerli midir?

Cevap: Geçersizdir. Çünkü, normun konusu insan davranışı değildir. İnsan dışı bir varlığın hareketi düzenlenmekte, işlediği fiilin cezası niteliğinde öldürülmektedir.

Bu soru testleştirilebilir de:

Test Sorusu: Kelsen'in belirttiği gibi, ilkel toplumlarda, hukuk düzeninin hayvanların, bitkilerin ve hatta cansız nesnelerin davranışlarını düzenlediği görülmektedir. Örneğin Kitab-ı Mukaddes'te insan öldüren öküzün ceza niteliğinde ölüme mahkum edileceği yolundaki şu kural konulmuştur: *"Ve eğer, bir öküz bir erkeği yahut bir kadını süserse, ve o ölürse,*

öküz mutlaka taşlanacak, ve onun eti yenilmeyecektir” (Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, Musanın İkinci Kitabı, Bap 21, Ayet 28). Varsayalım ki aynı norm Türk Ceza Kanununda da bulunmaktadır. Bu norm hakkında hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- Bu norm geçersizdir. Zira, hukuk kurallarında mantığa uygun olmasıdır. Bu kural ise mantığa aykırıdır. Çünkü öküz, irade sahibi olmadığından verilen cezayı anlayamaz.
- Bu norm hukukten geçerlidir. Yukarıdaki sadece bir kutsal kitap hükmü, yani din kuralı olarak kalsaydı geçersiz olurdu. Ama yukarıda bu kuralın Türk Ceza Kanununun bir parçası olduğu yani varlığının mevcut olduğu varsayılmıştır. Yani hukukten mevcut. İçeriğinin mantıklı yahut mantıksız olması bizi ilgilendirmez.
- Bu norm geçersizdir. Çünkü bu normda insan dışı bir varlığın hareketi düzenlenmekte, işlediği fiilin cezası niteliğinde öldürülmektedir.
- Bu norm geçersizdir. Eksik olan unsur hukukiliklidir. Çünkü yukarıdaki verilere göre, bu kuralın kaynaklandığı normatif düzen, hukuk düzeni değil, din düzenidir. Zira Kitab-ı Mukaddes Hristiyanlığın kutsal kitabıdır.
- Bu kural geçersizdir. Eksik olan unsur etkililiktir.

3. Hukuk Anlayışları, Okulları, Teorileri

Hukuk anlayışları, okulları, teorileri konusunda genellikle klasik anlatım sorusu sorulur. “Şu teoriyi anlatınız”, “bu teoriye açıklayınız” gibi. Ancak bu sorular öğrenciyi ezberciliğe sevk eder. Onun yerine, bu teorilerle ilgili okuma parçaları alıp, “bu paragraf hangi teori tarafından savunulmaktadır” gibi sorular sorulması daha uygun olur. Aşağıda bu örneklendirilmiştir.

Yazılı Sorusu: M.Ö. beşinci yüzyılda Sofokles’in yazdığı “Antigon” adlı trajedide, Teb Kralı Kreon, Antigon’un ölen kardeşlerinden birinin mezara gömülmesini yasaklamış ve onun cesedini yırtıcı kuşlarla hayvanların parçalaması için açıkta bırakmıştı. Antigon bu yasağa karşı geldi. Ve ölen kardeşinin cesedini bizzat gömmeye kalkıştı. Bu sırada Antigon suçüstü yakalanarak Kralın karşısına çıkarılır ve kralla arasında şu konuşma geçer:

Kreon: Herkese ilan ettiğim yasağı bilmiyor muydun?

Antigon: Evet biliyordum! Nasıl bilmem, emir pek açıktı!

Kreon: Demek koyduğum kanunu çiğnemeye cüret ettin.

Antigon: Evet öyle! Zira bu kanunu koyan Zeus değildi. Senin koyduğün yasaklarda, tanrıların koyduğu yazılı olmayan değişmez

kanunları çiğneyebileceğini sağlayacak gücü görmedim. Bu kanunların belli bir tarihi yoktur; ne bugüne ne de düne mahsusturlar. Onlar ebedi olarak yürürlükte kalacaklardır ve ne zamandan beri mevcut olduklarını bilen yoktur.

Sonu: Antigon cevabında hangi hukuk okulunun görüşleri dile getirilmektedir?

Cevap: Tabii hukuk. Parçada kralın koyduğu “pozitif hukuk” ve “tanrıların koyduğu yazılı olmayan değişmez” hukuk, yani “tabii hukuk” ayrımı vardır. Antigon bu ikincisini savunmaktadır.

Aynı soru test şeklinde de sorulabilir. Aynı parça alındıktan sonra şu soru sorulabilir:

Antigon cevabında hangi hukuk okulunun görüşleri dile getirilmektedir?

- a) Pozitivist Hukuk Okulu
- b) Tarihçi Hukuk Okulu
- c) Sosyolojik Hukuk Okulu
- d) İradeci Hukuk Okulu
- e) Tabii Hukuk Okulu

Cevap (e) şıkkıdır.

Bir diğer örnek:

Yazılı Sorusu: “*Madem adalet kriteri farklıdır ve azaltılması mümkün değildir, adil saymadığından geçerli olmayan kanuna itaat etmeyen yurttaş yöneticilerin bir şey demeye hakkı olmaz ve üstelik kanunlar çerçevesinde uygar yaşama güvenliği tamamen tahrip edilmiş olur*” (Zeki Hafızoğulları, *Ceza Normu*, Ankara, US-A Yayınları, 1996, s.50).

Yukarıdaki paragrafta hangi hukuk teorisi eleştirilmektedir?

Cevap: Tabii hukuk teorisi. Tabii hukukun tanım unsuru olan “adalet” kavramının göreceliliği ve bundan doğabilecek sakınca dile getirilmektedir.

Aynı soru testleştirilebilir de. Aynı parça alındıktan sonra şu soru sorulabilir:

Test Sorusu: Yukarıdaki paragrafta hangi hukuk teorisi eleştirilmektedir?

- a) Pozitivist Hukuk Okulu
- b) Tarihçi Hukuk Okulu
- c) Sosyolojik Hukuk Okulu
- d) İradeci Hukuk Okulu
- e) Tabii Hukuk Okulu

Doğru cevap (e) şıkkıdır.

4. Hakimin Hukuk Uygulamasıyla İlgili Örnek Sorular

Yazılı Sorusu: Öğrenci Ö, ev sahibi S'nin evini kiralamış, yaptıkları sözleşmede kiranın ayın başında mı, sonunda mı ödeneceği belirtilmemiştir. Ev sahibi S, kiracısı Ö'den kirayı ayın başında istemiş, Ö de kirayı ayın sonunda ödeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine S, Ö aleyhine Bursa Asliye Hukuk Mahkemesinde kira parasının ayın başında ödettirilmesi için dava açmıştır. *Varsayalım ki*, hakim Medeni Kanun ve Borçlar Kanununda kiranın ne zaman ödeneceği konusunda hüküm bulamadı. Bu durumda hakim nasıl karar verir?

Cevap: Uygulanacak kural kanunda olmadığına göre ve uyuşmazlık medenî hukuk (tam olarak borçlar hukuku) alanına ilişkin olduğundan, hakim önce o yöredeki örf ve adete bakar; kural varsa onu uygular; yoksa kendisi kanun koyusu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.

Aynı soru testleştirilebilir de.

Test Sorusu: (Aynı örnek olay verildikten sonra şu soru sorulabilir): Bu durumda hakim nasıl karar verir?

- a) Uygulanacak hüküm kanunda mevcut olmadığına göre, davanın düşmesine karar verir.
- b) Varsa o yöredeki örf ve adetlere göre, yoksa kanun koyucu gibi hareket ederek karar verir.
- c) Hakim ihkakı haktan imtina edemeyeceğine göre, yorum yaparak kendi inisiyatifine göre bir karar verir.
- d) Kanunda hüküm yoksa, hakim uygulanacak hükmü doktrinde, yani bilimsel içtihatlarda arayıp bulur.
- e) Kanunda hüküm yoksa, hakim uygulanacak hükmü yargısal içtihatlarda, özellikle, Yargıtay daire ve genel kurul kararlarında arayıp bulur.

Doğru cevap aynı nedenle b şıkkıdır.

Dördüncü Bölüm

SORULAR NASIL CEVAPLANMALI

Önceki bölümde soruların nasıl hazırlanması gerektiği sorunu üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ise soruların nasıl cevaplanması gerektiği sorunu üzerinde durulacaktır. Önceki bölüm, soru hazırlayanlara, yani öğretim üyelerine; bu bölüm ise soruları cevaplayanlara, yani öğrencilere yöneliktir.

“Sorular nasıl cevaplanmalı” sorusuna ÖSS için belli bir cevap verilebilir. KPDS için de belli bir cevap verilebilir. Çünkü bu tür sınavlar merkezi bir şekilde test usûlüyle yapılmaktadır. Ve yıllardan beri bu sınavlarda belli tip sorular sorulmakta, adayların belli yetenekleri ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle bu tür sınavda soruların nasıl cevaplanması gerektiği ve bu tür sınavlara nasıl hazırlanılması gerektiği yolunda birçok şey söylenebilir¹. Ancak üniversitelerde yapılan sınavlarda sorulan soruların nasıl cevaplanması gerektiği konusunda standart bir şey söylenemez. Zira bu sınavların kendileri standart değildir. Her öğretim üyesi değişik şeyler sormakta, aynı dersi veren değişik öğretim üyelerinin ölçmek istedikleri yetenekler değişik olabilmektedir. Dolayısıyla “nasıl cevaplamalı” sorusuna her sınav için geçerli bir cevap verilemez. Sadece yuvarlak bir şekilde öğrenciye şu söylenebilir: “Öyle bir cevap verin ki, sınav kağıdınızı okuyan öğretim üyesi size 100 versin”.

Sınavdan 100 almak ise çoğunlukla öğretim üyesinin o sınavdan ne aradığına, o sınavla neyi ölçmek istediğinin öğrenci tarafından önceden anlaşılmasına bağlıdır. Öğrenci, sınava girmeden önce, öğretim üyesinin ne tür sınavlar yaptığını, sınavda neyi ara-

1. Bu yıl ÖSS sınavı tek basamağa indirilince, bilindiği gibi bu sınava hazırlananlar ve bu sınava öğrenci hazırlayanlar da “sınava nasıl hazırlanmalı” konusunda oldukça tereddüt yaşadılar.

dığını bilmelidir. Sınava o şekilde hazırlanmalı, soruları o şekilde cevaplamalıdır.

Bu nedenle “sorular şu şu şekilde cevaplanır” diye her öğretim üyesi için geçerli bir açıklama yapmak mümkün değildir. Ancak yine de, sınava nasıl hazırlanılması gerektiği ve sınav anında soruların nasıl okunup cevaplanması gerektiği konusundaki genel şeyler söylenebilir.

I. NASIL HAZIRLANMALI

Sınavda doğru cevaplar vermek için haliyle sınava iyi bir şekilde hazırlanmış olmak gerekir. Öğrenci dersleri izlemiş, konuları öğrenmiş olmalıdır. Bu genel çalışmanın yanında öğrencinin sınava yönelik bir “özel çalışma” da yapması gerekir. İşte bizim burada temas ettiğimiz hazırlık bu “özel hazırlık”tır.

Bir kere öğretim üyesinin ne tür sınav yaptığı bilinmelidir. Öğretim üyesinin eski yıllarda yaptığı sınavlar hakkında araştırma yapılmalıdır. Üst sınıflardaki öğrenciler o öğretim üyesinin nasıl sınavlar yaptığını bilirler. Genellikle üniversite çevresindeki veya üniversite öğrencilerine yönelik iş yapan bazı fotokopicilerde öğretim üyesinin önceki yıllarda sorduğu soruların fotokopileri vardır. Bu fotokopiler temin edilmelidir².

-
2. Soruların dışarı çıkarılıp çoğaltıldığı gibi, öğretim üyelerinin ders takrirleri de fotokopicilerde satılır. Şüphesiz her iki durumda da öğretim üyesinin telif hakları ihlâl edilmektedir. Bazı öğretim üyeleri kendi sorularının ve ders notlarının fotokopicilerde satılmasına çok kızarlar. Ama bunun önüne kitle eğitimi yapan fakültelerde genellikle geçilemez. Sorular şu yada bu şekilde dışarı çıkar. Keza, öğrencilerden biri veya diğeri ders notlarını fotokopicilere verir. Bu bir vakia. Bununla mücadele etmek için her şeyden önce bunun nedenlerini anlamak gerekir. Zira öğrencilerden bu yönde bir talep gelmeseyse, sorular ve notlar fotokopicilerde satılmaz. Demek ki, fotokopiciler öğrencilerin bir ihtiyacını karşılamaktadır. Öğrencilerin bu ihtiyacı, kanımızca, meşru bir ihtiyaçtır; ve meşru yollardan tatmin edilmesi gerekir. Bir öğrencinin önceki yıllarda ne tür sorular sorulduğunu merak etmesi ve çalışmasını ona göre yönlendirmek istemesinden daha doğal ne olabilir? Hele, öğretim üyesinin derste anlattıklarını izleyememiş, yahut izlemiş ama güzel bir şekilde not alamamış bir öğrencinin, bunu hakkıyla yapmış bir arkadaşının tuttuğu nottan çalışmasının yadırganacak yanı nedir? Fotokopiciler işte bu ihtiyaçları gidermektedirler. Fotokopicilerle mücadele edilmek isteniyorsa, ilk önce öğ-

Öğretim üyesi hakkında gerekli araştırma yapıldıktan sonra, şunlar tespit edilmelidir: Öğretim üyesi “bilgi sorusu” mu, “problem sorusu” mu soruyor? Öğretim üyesi “yazılı sınav” mı, “test sınavı” mı yapıyor?

A. BİLGİ SORUSU

Yukarıda “bilgi soru”sunun ne olduğu gördük. Bu tür sorular ile öğrencinin belirli bir konuda bir bilgiyi bilip bilmediği ölçülmek istenir. Problem sorularında ise, öğrenilmesi istenilen bilgi doğrudan sorulmaz. Öğrencinin bu bilgiyi zaten bildiği varsayılır. Öğrenciden o bilgiyi kullanarak verilen problemi çözmesi istenir.

Bilgi soruları klasik yazılı sınav sorusu veya test sorusu şeklinde sorulabilir. Öğrenci öğretim üyesinin bilgi sorusu sorduğunu tespit ettikten sonra, yaptığı sınavların yazılı mı, test mi olduğunu tespit etmelidir.

1. Yazılı Sınav

Öğretim üyesi yazılı sınav yapıyorsa ancak birkaç soru sorabilir. Bu sorularda genellikle ayrıntılardan değil, en önemli konulardan çıkar. O halde yazılı sınava girilecekse, dersin en temel konularına çalışılmalıdır. Böyle bir sınava hazırlanırken dersin ayrıntılarıyla zaman kaybetmemek gerekir. Klasik yazılı sınavda bir derste kendisinden soru çıkabilecek en fazla 20 konu vardır. Ve bir konudan bilgi sorusu sorulursa hep aynı tip soru sorulur. Bu soruları önceden düşünüp, onlara önceden cevaplar hazırlamakta yarar vardır. Öğrenci kendini öğretim üyesinin yerine koymalı, o ders hakkında kendisi soru sorsaydı ne gibi sorular soracağını düşünmelidir. Ve o ders için bir soru listesi çıkarmalıdır. Hatta böyle bir

rencilerin duyduğu bu ihtiyaçların öğretim üyesi veya fakülte idaresi tarafından tatmin edilmesi gerekir. Önceki yıllarda sorulan soruları fakülte idaresi derleyip çoğaltabilir. Keza öğretim üyesinin ders takrirlerini de bizzat fakülte çoğaltabilir (eskiden bunun örneklerine de rastlanıyordu). Bu işi öğretim üyeleri ve fakülteler yapmadan fotokopileri suçlamaya hakları yoktur. Aslında günümüz şartlarında bu işi fakültelerin yapmaları mümkün değildir. Yapsalar bile bunu fotokopilerden daha ucuza mâl edemezler. O halde fotokopilerin eğitim faaliyeti açısından yararlı bir iş yaptıklarını kabul etmek gerekir.

sorunun geleceğini düşünerek öğrenci sınavda cevap veriyormuş gibi cevaplar hazırlamalıdır. Yazılı bir sınav için önceden çıkarılan 20 sorunun ayrıntılı cevap planı yapılırsa, görülecektir ki, sorulardan bazısı bu önceden hazırlanan sorulardan çıkacaktır.

Bilgi sorusu soran öğretim üyesi yazılı sınav yapıyorsa genellikle, “şunu anlatınız”, “bunu açıklayınız”, “şunun unsurlarını sayınız”, “bunun şartları nelerdir”, “şunu tanımlayınız” gibi sorular sorar. Bu tür soruların yapılması için ise konuların “ezberlenmesi” yeterlidir. Şüphesiz bu “ezber”den kasıt, bir hafızın Kur’anı ayet ayet ezberlemesi gibi bir ezber değildir. Buradan kastettiğimiz şey, konuların derinlemesine öğrenilmesine, özümsemesine gerek olmadan öğrenilmesidir. Diğer bir ifadeyle ezbere öğrenilen bir bilginin nedeni, niçini bilinmez. İşte bizim burada dediğimiz şey, ezbere bilgi sorusu soran öğretim üyelerinin sınavlarına hazırlanırken, öğrencinin öğrendiği bilginin nedeni, niçini, nasılıyla zaman kaybetmeyip, bizzat bilginin kendisini sınavda yazacak kadar bellemeleridir.

Ezbere bilgiyle yapılabilecek sorular soran öğretim üyeleri genellikle ezbere karşı olduklarını söylerler. Öğrencilere ezbere yönelmemelerini tavsiye ederler. Öğrencilerin bu tavsiyelere kanmamaları gerekir. Bu tür öğretim üyelerinin ezici çoğunluğu ezbere bilgiyi gerektiren sorular sorarlar. Bu tür sorular soran bir öğretim üyesinin dersinde başarılı olmak için öğrencinin yapacağı en rasyonel şey, sınavda çıkabilecek konuları ezberlemektir. Ezber sanıldığı kadar zor bir faaliyet değildir. Zaten burada, ezberlenecek bilgi kelimesi, kelimesine ezberlenmesi şart değildir. Kaldı ki sınava yönelik ezber, uzun süreli hafıza gücü gerektirmez. Sınavdan önceki gün veya sınav gecesi ezberlenen şey sınavdan çıkar çıkmaz unutulacaktır. Sınavdan aylar sonra tekrar bu bilgiler öğrenciden istenseydi işte o zaman “hafıza gücü” gerekirdi. Bu tür sınavlarda başarılı olmak için ezber yeteneğinizi geliştiriniz.

Bir dersin konularını baştan sona nadiren ezberleyecek zaman olur. O nedenle ezber faaliyetine geçmeden önce, nereleri ezberleyeceğinize karar veriniz. Klasik anlatım sorularının sorulduğu bir sınavda, her yeri yarım yamalak ezberlemektense, bazı konuları tam ezberlemekte yarar vardır.

Ezberlemenin yöntemleri, teknikleri var mıdır? Bu sorunun cevabını bilmiyoruz. Ama bu konuda şunları tavsiye edebiliriz.

Bir kere ezberlenecek bilginin nedenine, niçinine kafanızı takmayınız. Aksi takdirde o metni “öğrenmiş” olursunuz ki, bunu ölçen sınavlar çok azdır. Eğer hafızlar, ezberledikleri ayetlerin anlamını bilselerdi Kur’anı hiçbir zaman ezberleyemezlerdi.

Kimilerinin ses hafızası, kimilerinin ise görsel hafızası kuvvetlidir. Ses hafızanız güçlü ise, ezberlenecek metni, yüksek sesle okuyunuz. Daha sonra metne bakmadan, kısım kısım, tekrar etmeye çalışınız. Kısım kısım tekrarlaya tekrarlaya metnin tamamını ezberlemiş hale geleceksiniz.

Görsel hafızanız kuvvetliyse, yüksek sesle okumak yerine, ezberleyeceğiniz metni “gözlerinizle” omuyunuz. Bazen kelimele-
rin altını çiziniz. Şekiller, işaretler yapınız. Tüm bunlar hatırlama-
nıza yardımcı olacaktır.

İnsanda deyim yerindeyse bir de “el hafızası” vardır. Birçok kişi yabancı bir kelimenin en doğru yazılışını hatırlamak için onu kendi eliyle bir yere bakmadan hızlı bir şekilde yazmak ihtiyacını hisseder. Bu şekilde yazılan yabancı kelimenin imlasının doğru olma olasılığı çok yüksektir. Bu bir “el hafızası”nın olduğunun kanıtıdır. Bu el hafızası da bir metnin ezberlenmesine katkıda bulunabilir. Ezberlemeniz gereken metni birçok defa yazınız ki, yazdığınız metin “elinizin hafızasına” yerleşsin.

Bazen hafızayı desteklemek için bazı “formüller” geliştirilebilir. Bazı unsurların, bazı şartların sırasıyla ezberlenmesi için, bunların ilk harfleriyle anlamsız ama akılda kalıcı kelimeler oluşturulabilir. Bir çeşit formüller, şifreler türetilir. Bunlar yardımıyla sorulan şartları, unsurları hatırlayıp sırasıyla yazabilirsiniz.

Bu yollarla göreceksiniz ki, öğrenmeniz gereken metni çok daha kolay ezberleyeceksiniz. Sınavdan çıkar çıkmazda tüm ezberlediklerinizi zaten unutacaksınız.

Burada şunu da hatırlatmak isterim ki, yaptığınız şey, bir bilgi öğrenme işi değildir. Bu yöntemlerle ezberlediğiniz hukuk bilgilerinin size hiçbir katkısı olmayacaktır. Zira, bu ezber bilgileri sınavdan çıkar çıkmaz bir daha hatırlamamak üzere unutacaksınız. Zira söz konusu bilgileri “öğrenmediniz”, “sindirmediniz”, ama

sadece “ezberlediniz”. Ancak bu kusurun, bu ezber yoluna başvurma sorumlu siz değilsiniz. Bizzat size ezber sorusu sorarak bu yollara iten öğretim üyeleridir. Sizin somut amacınız girdiğiniz sınavda başarılı olmaktan ibarettir. Bu amaca ulaşmak için ise kopya dışında her yol mubahtır.

Bir önceki bölümde de belirttiğimiz gibi, biz sınavlarda ezber gerektiren bilgi sorularının sorulmasına karşıyız. Daha ziyade muhakeme yeteneği gerektiren problem sorularının sorulmasından yanayız. Keza birçok sınavda kaynak kullanılmasının da serbest bırakılması gerektiğini düşünüyoruz. Kendi yaptığımız bazı sınavlarda da kaynak kullanılmasına izin veriyoruz. Bununla birlikte itiraf edelim ki, hukuk alanında minimum bir ezber faaliyeti her zaman gerekli ve öğrenciye yararlıdır. Örneğin Medenî Kanunun 1’inci maddesinin öğrenciler tarafından kanunun kullandığı kelimelerle ezberlenmesi genellikle tavsiye edilir. Bazen de, hukukun temel ilkelerinin ifade edildiği Latince veya Osmanlı Türkçesi vecizelerin ezberlenmesi tavsiye edilir. Bu tür ezber yukarıda bahsettiğimiz ezberden farklıdır. Bunların sayıları azdır. Ve bir öğrenci bunları kısa bir zamanda ezberleyebilir.

2. Test

Bilgi sorusu soran öğretim üyesi test sınavı yapıyorsa, öğrencinin işi bir bakıma daha zorlaşmakta, bir bakıma ise daha kolaylaşmaktadır. Bir bakıma, daha *zorlaşmaktadır*; çünkü, test sınavında çok soru sorma imkanı vardır. Bu nedenle öğretim üyesi ayrıntılardan da bilgi sorusu sorabilir. Bu durumda ise ezberlenecek alan çok geniştir. Bu geniş alanı ezberlemek, zaman alır. Ama, bir bakıma daha *kolaylaşmaktadır*; çünkü, test sınavında artık doğru cevap şıkların içinde bulunmaktadır. Yarım yamalak ezber yapmış öğrenci bile doğru cevabı şıklar arasında görünce hatırlayabilir.

Yazılı bilgi sınavı sorularında ise öğrencinin doğru cevabı sıfırdan tamamıyla hafızası yardımıyla bulması gerekir. Yazılı sınavlarda tabiri caizse “aktif hafıza”nın çalıştırılması gerekmektedir. Cevabın kelime kelime formüle edilmesi gerekmektedir. Test tipi bilgi sınavlarında ise doğru cevap şıkların arasında olduğun-

dan, sorunun cevabının o olduğu hatırlanabilir. Deyim yerindeyse, “pasif hafıza” devreye girmektedir. Bir kolaylık daha vardır. Yazılı sınavda öğrencinin doğru cevabı kelime kelime yazması gerekir. Onun için tam bir ezber gerekir. Test sınavında ise doğru cevap, yazılmadığından ama işaretlendiğinden tam bir ezber gerekmemektedir.

Test tipi bilgi sorularında doğru olarak cevaplandırılması için konunun öğrenilmiş, özümsemiş olmasına gerek yoktur. Ezbere bilgiyle bu tür test tipi bilgi soruları da yapılabilir.

Test tipi bilgi soruları genellikle “aşağıdakilerden hangisi şunun unsurudur/unsuru değildir” veya “aşağıdakilerden hangisi şunun tanımıdır” veya “şu tanım aşağıdakilerden hangisinin tanımıdır”, “aşağıdakilerden hangisi şunun özelliğidir/özellliği değildir”, “aşağıdakilerden hangisi şunun şartıdır? Şartı değildir”, “bunun müeyyidesi aşağıdakilerden hangisidir” gibi sorular sorulur. Kötü test hazırlayıcıları da aslında boşluk doldurma tipi soruları kendi akıllarınca testleştirirler.

Örnek: Bilanço eşitliğinin sol tarafına denir.

a) Muzaaf b) Pasif c) Aktif d) Mevcut e) Sermaye

(Soru Ömer Faruk Çolak (editör), *Müfettişlik, Uzmanlık ve Kontrolörlük Sınavlarına Hazırlık*, Ankara, Nobel Yayınları, 1999, s.103’ten alınmıştır).

Bu tür test soruları salt ezber bilgiyle yapılabilecek sorulardır. Böyle soruların geldiği bir test sınavı bir günlük ezber çalışması ile başarılabilir.

Ezberlemenin nasıl yapılabileceği konusunda yukarıda yazılı sınavlar hakkında söylediklerimiz burada da geçerlidir. Bunlara ilave olarak şunu söyleyelim. Bu tür test sınavlarında ezberlenmesi gereken alan sınırlanmamalı ders konularını hepsine şöyle bir bakılmalıdır. Tam ezber yerine, yarım yamalak ezber yöntemine gidilmelidir. Ezberlenecek bilgiler bir metin olarak değil, önerme olarak çıkarılmalıdır. Test sınavında bir kitap metin olarak ezberlenmemeli, kitabın sayfalarında geçen ana önermeler ezberlenmelidir.

Test tipi bilgi sorusu soran ve test hazırlama konusunda uzman olmayan öğretim üyelerinin sınavlarında dersi yeterince çalışmamış ama zeki öğrencilerin şansları oldukça fazladır. Bu öğretim üyelerinin hazırladıkları test sorularının şıkları çok amatörce-

dir. Çoğunlukla doğru şık, “ben buradayım” diye bağırır. Şıkların arasında doğru şık “çağrışım” mekanizmasıyla kolayca bulunabilir.

Aşağıda ayrı bir bölüm olarak test sınavlarında doğru cevabın konuyu bilmeden nasıl tahmin edilebileceği hususu ayrıca tartışılmıştır.

B. PROBLEM SORUSU

Yukarıda görüldüğü gibi problem sorularını doğru cevaplamak için sadece bir teorik bilgiyi doğru olarak bilmek yetmez. Onu somut olaya doğru olarak uygulamak gerekir. Diğer bir ifadeyle karşılaşılan problem, bilinmesi gereken kural ve ilkeler uygulanarak çözümlenmelidir. Bu ise ezber yeteneğiyle yapılabilecek bir şey değildir. Öğrencinin bilgiyi öğrenmiş bunu sindirmiş olması gerektiği gibi, ileri düzeyde bir muhakeme yeteneğine de sahip olması gerekir.

Salt ezbere çalışan bir öğrencinin her bilgiyi ezberlemiş olsa bile problem sorularını yapması mümkün değildir. Problem sorularını ancak, konuyu bilen, bilgiyi özümsemiş ve güçlü bir muhakeme yeteneği olan öğrenciler çözebilir. Yukarıda belirtildiği gibi öğrencinin ezbere çalışmaması isteniyorsa, ezber gerektiren bilgi soruları değil, muhakeme gerektiren problem soruları sorulmalıdır. Ancak yukarıdaki bölümde gösterildiği gibi, bilgi sorusu hazırlamak kolay, problem sorusu hazırlamak ise zordur. Problem sorusu hazırlamak hem zaman alır, hem de yaratıcılık gücü gerektirir. Nihayet ezbere karşı olduğunu söyleyen öğretim üyeleri bu fikirlerinde samimi iseler, sınavda kitap-defter kullanılmasına izin vermelidirler.

Problem soruları yazılı ve test sorusu şeklinde düzenlenebilir. Önemli olan problemin güzel düzenlenmiş olmasıdır.

Öğretim üyesi problem sorularını yazılı sınav tipinde soruyorsa, öğrencinin şu şekilde çalışması uygun olur.

Ders konularının bazıları problem sorusu sormaya elverişli, bazıları ise elverişsizdir. Hangi konularda problem sorusu sorulabileceğini tahmin ediniz. Problem sorusu soran öğretim üyelerinin problem sorusu olarak bazı gözde konuları vardır. Onları eski

yılların sorularını bularak tespit ediniz. O konulara büyük önem vererek çalışınız. Bazı konuları ise problemleştirmek imkansız değilse de çok zordur. Sınava çalışırken o konular ile çok zaman kaybetmeyiniz.

Eski yıllarda sorulan problemleri bulunuz. Onları muhakkak çözünüz. Öğretim üyesi genelde aynı problemi olayları değiştirerek sorar. Problemi çözmek için gereken mantık hep aynı kalır. Problemin doğru cevabının neden öyle olduğunu anlayınız. Siz de benzer konularda problemler tasarlayınız. Onları da aynı şekilde çözünüz.

Yazılı sınavlarda sorulabilecek problem sayısı sınırlıdır. O nedenle problemler en önemli görülen birkaç konudan gelir.

Problem sorusunu test tipi sınav olarak düzenlemek de mümkündür. Üstelik bu takdirde problemlerin çok değişik konulardan, ayrıntılardan gelme ihtimali de vardır. O nedenle kapsayıcı çalışmaya dikkat ediniz.

II. NASIL CEVAPLAMALI

Nasıl cevaplamalı sorusunun cevabı soru tipine göre değişir.

A. BİLGİ SORULARI

Bilgi sorularının belirli bir cevabı vardır. Bu cevabı önceden biliyorsanız soruyu doğru bir şekilde cevaplayabilirsiniz. Cevabınız yazılı ve test sınavına göre haliyle değişik olacaktır.

Yazılı sınavlarda sorunun cevabını biliyorsanız olduğu gibi yazınız. Yazarken yazınızın okunaklı olmasına dikkat ediniz. Keza cevap kağıdına güzel bir sayfa düzeni yapınız. Özellikle kağıdın sol marjından iki santim kadar bir boşluk bırakmayı ihmal etmeyiniz. Hangi uzunlukta yazacağınız öğretim üyesinden öğretim üyesine değişir. Genellikle pek uzun olmaması tavsiye edilir. Cümlelerin açık seçik olmasına dikkat ediniz. Muğlak ifadelerden kaçınınız. Gereksiz yorumlarınızı katmayınız. Anlatımınızı süslemeyiniz. Ancak bunlar öğretim üyesinden öğretim üyesi değişebilir. Zamanınızı iyi kullanınız. Gereksiz ayrıntılara inerek cevabınızı şişirmeyiniz.

Test sınavlarında soruyu güzel okuyunuz. Test seçeneklerini gözden geçiriniz. Doğru seçeneğin a şıkkı olduğu kanısına varsanız bile diğer seçenekleri de gözden geçirmeyi ihmal etmeyiniz. Soruları çok hızlı bir şekilde okuyunuz. Seçenekleri daha da hızlı okuyunuz. Test sınavlarında yeterince zaman verilmez. Test sınavlarında hızlı okuma ve kavrama bizatihi puan getiren bir unsurdur.

B. PROBLEM SORULARI

Problem sorularını cevaplamak daha da güçtür. İlgili konunun bilgisini bilmek yetmez; onu somut olaya da uygulayabilmek gerekir. Problem soruları klasik yazılı sınav tipinde veya test sınavı tipinde sorulabilir. Hangi türde sorulursa sorulsun, problemin çözümü için yapılacak şey aynıdır:

Problem dikkatlice okunmalı, olay kavranmalı, olayın hukukî nitelendirilmesi yapılmalı ve nitelendirilmesi doğru yapılmış olaya hukuk kuralı uygulanmalıdır.

Bir örnek üzerinde problemin nasıl çözüleceğini görelim.

Yazılı Sorusu: Varsayalım ki, Bakanlar Kurulu usûlüne uygun olarak çıkardığı X tarih ve Y sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dernekler Kanununda şu değişikliği yapmıştır:

“Millî güvenliğin ve kamu düzeninin gerektirdiği hallerde kaymakamlar, dernekleri faaliyetten men edebilir. Kaymakamın men kararı 24 saat içinde görevli hakimın onayına sunulur”. Bu düzenleme 1982 Anayasasına uygun mudur?

Böyle bir problemi çözmek için şu beş soruyu sırasıyla sormak gerekir:

1. Düzenleme hangi tür düzenleyici işlem ile yapılmaktadır.
2. Düzenleme ile ne yapılmaktadır?
3. Düzenleme hangi temel hak ve özgürlüğe ilişkindir?
4. Bu özgürlüğün Anayasanın sistemi içindeki yeri nedir?
5. Bu özgürlük kanun hükmünde kararname ile düzenlenebilir mi?

Bu beş sorunun cevabı şunlardır:

1. Soruda açıkça belirtildiği gibi, bu düzenleme bir kanun hükmünde kararname ile yapılmaktadır.
2. Düzenleme ile derneklerin faaliyette bulunma özgürlüğü sınırlandırılmaktadır.
3. Düzenleme, Anayasanın 33’üncü maddesinde güvence altına alınan “dernek kurma hürriyeti” ile ilgilidir.

4. Anayasanın 33'üncü maddesi Anayasanın ikinci kısmının ikinci bölümünde yer almaktadır.
5. Dernek kurma özgürlüğü kanun hükmünde kararname ile düzenlenemez. Çünkü, Anayasanın 91'inci maddesinin 1'inci fıkrası uyarınca “Anayasanın ikinci kısmının ikinci bölümünde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri” kanun hükmünde kararname ile düzenlenemez.

Bu şekilde bu beş soruyu öğrenci kendi içinde sorup, yukarıdaki gibi kendi içinden cevaplandırdıktan sonra, cevap kağıdına şu cevabı yazabilir:

Cevap: Bu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü, burada “dernek hürriyeti” ile ilgili bir düzenleme yapılmaktadır. “Dernek kurma hürriyeti” Anayasanın 33'üncü maddesinde güvence altına alınmıştır. Anayasanın 33'üncü maddesi Anayasanın ikinci kısmının ikinci bölümünde yer alan bir kişi hakkıdır. Bu bölümde yer alan haklar Anayasanın 91'inci maddesinin 1'inci fıkrası uyarınca kanun hükmünde kararname ile düzenlenemez.

Bu problemin tam çözümü bu kadardır. Soruda ayrıca başka şeyler sorulmadıkça cevabınıza başka şeyler ilâve etmeyiniz. Ayrıca sorulmadıkça, daha uzun bir şeyler yazmaya gerek yoktur. Yukarıdaki cevap, olabilecek en uzun cevaptır. Şöyle kısa bir cevap da birçok öğretim üyesi tarafından tam doğru olarak kabul edilebilir: “Anayasa aykırıdır. Çünkü dernek kurma özgürlüğü kanun hükmünde kararname ile düzenlenemez”. Problemin bir çözümü vardır. Bu çözümü ifade etmek için gereken cümlelerden başka cümleler kurmamak gerekir.

Burada görüldüğü gibi, soruyu doğru cevaplamak için kanun hükmünde kararname ile kişinin temel hak ve hürriyetlerinin düzenlenemeyeceğini bilmek yetmemekte, bunun yanında problemdeki düzenlemenin kanun hükmünde kararname ile yapıldığını da farketmek gerekmektedir. Böyle bir problem sorusunu yapamayan birçok öğrenciye bunun nedeni sorulduğunda, “ben bu düzenleme kanunla yapılıyor sandım. Kanun hükmünde kararname ile yapıldığını farketmemişim” cevabı alınmaktadır. O halde problem metni çok dikkatlice okunmalı, cevabı etkileyecek kelimelerin altı çizilmelidir.

Diğer yandan, burada yapılan düzenlemenin hukuki nitelendirilmesini doğru yapmak gerekmektedir. Yani buradaki düzenlemenin bir temel hak ve özgürlük sınırlandırması niteliğinde oldu-

ğunu görmek gerekir. Ve bu sınırlandırmanın hangi temel hak ve özgürlük ile ilgili olduğu, bu özgürlüğün Anayasanın sistemi içindeki yerini düşünmek gerekir. Tüm bu hususlara dikkat etmeyen ya da bu hususları akıl edemeyen her öğrenci problemi yapamayacaktır. Nihayetle tüm bu nitelendirmeleri doğru yapan öğrenci, bu düzenlemenin Anayasaya aykırı olup olmadığı konusunda kendi cevabını vermelidir. İşte bu noktada öğrencinin “kanun hükmünde kararname ile temel hakların düzenlenemeyeceği” bilgisine ihtiyacı vardır. Bu bilgiyi bilen öğrenci bunu, nitelendirilmesi doğru yapılmış düzenlemeye uygulayarak cevabını verecektir.

İşte bu tür problem sorularında ezbere bilgi, doğru cevap için bizi yetersizdir. Bu bilginin somut olaya uygulanabilmesi de gerekmektedir. Bu tür soruda öğrencilerin konuyu çalışmaları gerektiği gibi, olayları çabuk ve doğru anlama, onların hukukî nitelendirmesi doğru yapma ve hızlı ve doğru muhakeme gibi yeteneklerini de geliştirmiş olmaları gerekmektedir.

Test sınavlarında da problem tipi soru soruluyorsa, problemin çözümü için yapılacak akıl yürütme yukarıdakiyle aynıdır: Olayı çabuk ve doğru anlamak, olayın hukukî nitelendirmesini doğru yapmak ve nitelendirmesi yapılmış olaya soyut ve genel olan hukuk kuralını uygulamak.

Problem tipi soru ister klasik yazılı sınavda, ister test sınavında sorulsun, çözümü için yapılacak akıl yürütme hep aynıdır. Akıl yürütmenin sonucu, yazılı sınavda kağıda yazılı olarak verilmekte, test sınavında ise işaretlerle belirtilmektedir. Test sınavında yukarıda belirtilen akıl yürütme sonucu bulunan sonuç, seçenekler arasından aranıp bulunmalı ve o seçenek işaretlenmelidir. Şimdi aynı problem sorusunun test şeklinde sorulduğunu varsayalım:

Test Sorusu: Varsayalım ki, Bakanlar Kurulu usûlüne uygun olarak çıkardığı X tarih ve Y sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dernekler Kanununda şu değişikliği yapmıştır: “*Millî güvenliğin ve kamu düzeninin gerektirdiği hallerde kaymakamlar, dernekleri faaliyetten men edebilir. Kaymakamın men kararı 24 saat içinde görevli hakimın onayına sunulur*”. Bu düzenleme 1982 Anayasasına uygun mudur?

- a) Söz konusu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü, Anayasamızın 33’üncü maddesinde dernek kurma hürriyeti güvence altına alınmış-

tır. Anayasanın güvencesi altında olan dernekler faaliyetten men edilemez.

- b) Söz konusu düzenleme Anayasaya uygundur. Zira, bizzat Anayasanın 33'üncü maddesinde dernek kurma hürriyetinin gerekli hallerde sınırlandırılabilceği öngörölmüştür.
- c) Söz konusu düzenleme, bu haliyle anayasaya uygundur. Ancak derneği faaliyetten men konusundaki kaymakam kararının 24 saat içinde görevli hâkimin onayına sunulmasaydı, düzenleme Anayasaya aykırı olurdu.
- d) Söz konusu düzenleme Anayasaya aykırıdır. Çünkü, kanun hükmünde kararname ile derneklerin faaliyetleri düzenlenemez.
- e) Hiçbiri.

Burada yapılacak akıl yürütme yine yukarıdaki akıl yürütmeyle tamamen aynıdır. Varılan sonuç ise d şıkkında bulunmaktadır. Soruya doğru cevap verebilmek için yine önce olayın hangi özgürlük ile ilgili olduğunu bulmak, sonra bu özgürlüğün anayasanın sistemi içindeki yerini belirlemek, daha sonra da bu özgürlüğün kanun hükmünde kararname ile düzenlenip düzenlemeyeceğini belirlemek gerekir.

Bir diğör örnek üzerinde de açıklama yapalım:

Yazılı Sorusu: Öğrenci Ö, ev sahibi S'nin evini kiralamış, yaptıkları sözleşmede kiranın ayın başında mı, sonunda mı ödeneceği belirtilmemiştir. Ev sahibi S, kiracısı Ö'den kirayı ayın başında istemiş, Ö de kirayı ayın sonunda ödeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine S, Bursa Asliye Hukuk Mahkemesinde kira parasının ayın başında ödettirilmesi için dava açmıştır. Varsayalım ki, hakim kanunda kiranın ne zaman ödeneceği konusunda hüküm bulamamıştır. Bu durumda hakim ne yapar? Nasıl karar verir?

Burada kanunda kural yoksa hakim nasıl karar vereceği sorulmaktadır. Hâkim medenî hukuk alanında kanunda hüküm yoksa örf ve adete göre, o da yoksa kanun koyucu gibi hareket ederek karar verir (MK, m.1). Ceza hukuku alanında ise kanunilik ilkesi nedeniyle beraat kararı verir. O halde yukarıdaki problem sorusuna doğru cevap vermek için her şeyden önce olayın hangi hukuk dalına ilişkin olduğunu bulmak gerekir. Olay, kira sözleşmesine, yani medenî hukuka (tam olarak borçlar hukukuna) ilişkindir. O halde Medenî Kanun m.1 burada uygulanır. Buna göre ise şu cevap verilir:

Cevap: Uygulanacak kural kanunda olmadığına ve uyuşmazlık medenî hukuk (tam olarak borçlar hukuku) alanına ilişkin olduğuna göre, hâkim önce o yöredeki örf ve adete bakar; kural varsa onu uygular; kural yoksa kendisi kanun koyusu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.

Aynı soru test sorusu olarak da sorulmuş ve şu seçenekler verilmiş olsun:

- Uygulanacak hüküm kanunda mevcut olmadığına göre, davanın düşmesine karar verir.
- Varsa o yöredeki örf ve adetlere göre, yoksa kanun koyucu gibi hareket ederek karar verir.
- Hakim ihmâkı haktan imtina edemeyeceğine göre, yorum yaparak kendi inisiyatifine göre bir karar verir.
- Kanunda hüküm yoksa, hakim uygulanacak hükmü doktrinde, yani bilimsel içtihatlar da arayıp bulur.
- Kanunda hüküm yoksa, hakim uygulanacak hükmü yargısal içtihatlar da, özellikle, Yargıtay daire ve genel kurul kararlarında arayıp bulur.

Bu durumda da değişen bir şey yoktur. Yapılacak akıl yürütme aynıdır. Doğru cevap b şıkkıdır.

Birçok halde test sınavı şeklinde sorulan problem sorularının cevaplanması, yazılı soruların cevaplanmasına nazaran daha zordur. Çünkü, diğer şıklarda öğrencinin muhakemesini çeldirecek, öğrenciyi doğru yoldan alıkoyacak, ihtimaller de bulunmaktadır. Örneğin yukarıdaki şıklar bu niteliktedir. Konuyu çok iyi bir şekilde öğrenmemiş, bilgileri sindirmemiş bir öğrenci kolayca diğer şıklar ile çeldirilebilir. Örneğin, hukukun yardımcı kaynakları olan yargısal içtihatlar e, bilimsel içtihatlar d şıkkında ifade edilmiştir. Hukukun kaynaklarının uygulanma şemasını iyi bilmeyen bir öğrenci yargısal ve bilimsel içtihatların da bir yardımcı kaynak olduklarından hareketle hakim burada kural araması gerektiği sonucuna varması mümkündür.

Bu durumlarda problemi doğru çözen öğrenci, doğru şıkkı bulduktan sonra diğer şıklardaki çeldiricilere ya fazla itibar etmemeli, ya da onları çürütmeye çalışmalıdır.

Beşinci Bölüm

TEST SORULARINDA DOĞRU SEÇENEK, KONUYU BİLMEYEN, HATTA SORUYU OKUMADAN TAHMİN EDİLEBİLİR Mİ?

Test sorularında doğru seçenek konuyu bilmeden, hatta soruyu okumadan tahmin edilebilir mi?

Birçokları, böyle bir sorunun bu kitapta sorulmasını ve buna cevap aranmasını bir “skandal” olarak görebilirler. Biz böyle görmüyoruz. Aşağıda örnekleriyle gösterileceği gibi, bazı kötü hazırlanmış test sorularının doğru cevabını, konuyu bilmeden, hatta soru metnini okumadan bulmak mümkündür. Bu mümkün ise, bunu henüz keşfetmemiş öğrencilere bunun gösterilmesinde eşitlik ilkesi açısından yarar vardır. Keza, bazı test sınavlarında doğru şıkkın soruyu bile okumadan bulunabileceği gösterilerek bu tür kötü sorular hazırlayan öğretim üyelerinin de dikkatinin çekilmesi, bu konuda uyarılması gerekir.

Burada şunu belirtmek isteriz ki, öğrencilerin aşağıda açıklayacağımız bağıntılardan yararlanarak amatör öğretim üyelerinin usûlüne aykırı olarak hazırladıkları test sorularına konuyu bilmeden doğru cevap vermesinde hukuka aykırı bir yan yoktur. Öğrenciler bu şekilde herhangi bir hukuk kuralı ihlâl etmemektedir. Kopya çekmemektedirler. Bu durumda yapılması gereken tek şey, bu öğretim üyelerinin buna imkân veren sorular hazırlamasıdır. Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, test sorusu hazırlamak uzmanlık işidir. Gerekli zaman, emek ve ilgiyi bu işe veremeyecek öğretim üyelerinin test sorusu hazırlamaya yeltenmemeleri gerekir.

Aşağıda görüleceği gibi bazı durumlarda doğru seçenek ihtimali beşten ikiye indirilebilmekte, bazı durumlarda kesin olarak doğru seçenek tespit edilebilmektedir.

Hemen belirtelim ki, doğru seçeneği beşten ikiye indirmede veya kesin olarak bulmada bize yardımcı olan şey, bizzat test

hazırlayan kişinin seçenekleri hazırlarken izlediği mantıktır. Biz bu mantığı ilk önce keşfediyor, sonra da bu mantığa göre doğru şıkkı konuyu bilmeden tahmin veya tespit ediyoruz. Test sorusu hazırlayan öğretim üyelerinin yapması gereken şey, doğru seçeneği verdikten sonra, diğer seçenekleri öğrenciyi “çeldirme” amacı gütmeyen, tamamen rastlantısal bir şekilde vermeleridir. Bu takdirde aşağıda belirteceğimiz yollar işlememektedir. Oysa her nedense, soru hazırlayan öğretim üyeleri, seçenekleri rastlantıya bırakmamakta, onun yerine kendi akıllarınca, öğrenciyi “çeldirmek” için seçenekler düzenlemektedirler. Bu ise soru hazırlayan öğretim üyelerinin öğrenciden daha zeki olduğu varsayımına dayanır. Öğrenci soru hazırlayan öğretim üyesinden daha zeki ise öğretim üyesinin şıkları düzenlerken kendisini çeldirmek için kurduğu mantığı keşfedebilir. Bu mantığı keşfettiğinde ise öğrenci aynı mantığı izleyerek doğru seçeneği bulabilir. Doğru şıkkı gizlemek için kullanılan mantık, doğru şıkkın keşfedilmesine hizmet etmektedir. Böyle bir durumda öğrenciyi çeldirmek için kurulan tuzak, tersine öğretim üyesini çeldirmektedir. Tabir caizse, ava giden avlanmaktadır.

Aşağıda gösterilen yollardan iki tanesi doğru şıkkı kesin olarak tespit edememektedir. Ancak doğru olması muhtemel şık sayısını beşten ikiye indirmektedir. Beş seçeneğin ikiye indirilmesi, test sınavlarında elde edilecek başarı için önemli bir katkıdır. Beş seçeneği ikiye indirdikten sonra doğru şık yüzde 50 ihtimalle bulunabilir. Bu demektir ki, böyle bir sınavda, dersi hiç bilmeyen, hatta soruları bile okumayan birinin yüz üzerinden elli alıp sınıfı geçme ihtimali vardır.

Aşağıda göstereceğimiz yollardan hiçbirinde “sezgi” rol oynamamaktadır. “Şans”ın rolü yoktur. Bu yollarda “sihirli” bir yan bulunmamaktadır. Önerdiğimiz her yol sağlam bir mantığa dayanmaktadır. Bu mantık sayesinde, amatör öğretim üyelerince hazırlanmış test sorularında bazı durumlarda doğru seçenek ihtimali beşten ikiye indirilmekte ve bazı durumlarda da doğru şık kesin olarak saptanmaktadır.

Yine hemen belirtelim ki, önereceğimiz bu yollar, her test sorusu için işlemez. Bu yollar “amatör” öğretim üyelerinin hazırladıkları test soruları için işler. Hukuk, iktisat fakültelerinde test

sorusu soran öğretim üyeleri genelde test konusunda amatör kişilerdir. Test sorusu hazırlamak için de yeterli zaman ve emek harcamazlar. Bu konuya yeterli ilgi göstermezler. Hiçbiri eğitimde ölçme ve değerlendirme konusunda bilgili değildir. Bu nedenle hukuk, iktisat ve siyasal bilgiler fakültelerinde test sınavlarında sorulan soruların azımsanamayacak bir kısmı, konuyu bilmeden ve hatta soru metnini okumadan, aşağıda önereceğimiz yollar ile yapılabilir.

Keza, artık test usûlüyle yapılan müfettişlik, uzmanlık, kontrolörlük, kaymakamlık, hakimlik gibi mesleğe giriş sınavlarında da önereceğim yollar büyük oranda işlemektedir. Zira bu sınavlar yeni yeni test usûlüyle yapılmaya başlanmıştır ve bu soruları hazırlayan kişiler de aslında test konusunda amatördürler ve aynı hatalara düşmektedirler. Bunu aşağıda örnekleriyle göstereceğim.

Ancak, ÖSYM'nin yaptığı ÖSYS ve KPDS gibi sınavlarda aşağıda açıklayacağım yollarla doğru cevabı bulunabilecek soru sayısı çok düşüktür. Aşağıda ÖSYM'nin yaptığı ÖSYS ve KPDS sınavlarından bu yollarla yapılabilecek birkaç soru örnek olarak gösterilmiştir. ÖSS ve ÖYS sınavlarında bu yollarla yapılabilecek sorulara 1980'li yıllarda oldukça yüksek oranda rastlanmaktaydı. Ancak 1990'lı yıllarda yapılan sınavlarda bu yollarla yapılabilecek soru sayısı fevkalade düşüktür. Bu yolların işlediği durumda da doğru şık kesin olarak bulunamamakta, sadece doğru olması muhtemel şık sayısı beşten ikiye indirilebilmektedir. Aşağıda örnekleriyle gösterileceği gibi ÖYS ve KPDS'de az da olsa yine bu yolların işleyeceği sorulara rastlanmaktadır. ÖSYM'nin düzenlediği test sınavları hayati değerde yarışma sınavlarıdır. 5-10 sorunun değil, bir iki sorunun bile haksız bir şekilde yapılabilmesi sınava giren adaylar arasındaki eşitliği zedeler. Özellikle ÖSYM'nin düzenlediği ÖYS ve KPDS gibi sınavlarda sorular çok dikkatle hazırlanmalı, seçenekler kendi doğru cevaplarını ele veren şekilde düzenlenmemelidir.

Aşağıda belirteceğimiz yollarda o konuyu bilmeye gerek yoktur. Hatta sorunun metnini de okumaya ihtiyaç yoktur. Sadece seçenekler arasındaki bazı bağıntılar kurularak doğru seçenek tahmin edilmektedir.

Tekrar belirtelim ki, bazı test sınavlarında doğru seçeneğin ikiye indirilebilmesi veya doğru şıkkın kesin olarak tespit edilebilmesi imkanı, test sınavlarının özünden bulunan bir kusur değildir. Bu kusur test sınavlarının amatör kişilerce hazırlanmasında kaynaklanmaktadır.

Aşağıda önereceğimiz yöntemlerden bazıları ile doğru olma ihtimali olan seçenek sayısı beşten ikiye indirilmekte, diğer bazı yöntemlerde ise, doğru seçenek kesin olarak tespit edilebilmektedir. İlk önce “beşten ikiye indirme”yi görelim.

I. BEŞTEN İKİYE İNDİRME

Aşağıda göstereceğimiz şu iki yolla kötü hazırlanmış test sorularında doğru olması muhtemel seçenek sayısı beşten ikiye indirilebilmektedir. Bu yollardan birinde seçenekler arasındaki karşıtlık, diğeri ise benzerlik ilişkisinden hareket edilmektedir.

1. Karşıtlık

Test sorusu hazırlanırken ilk önce soru metni kaleme alınır. Sonra da doğru cevap bir şık olarak verilir. Daha sonra da bu şık gibi dört seçenek daha kaleme alınır. Bu dört seçeneğe çeldirici seçenekler denir.

Amatör öğretim üyeleri doğru cevabı bir seçenek olarak verdikten sonra, onun tam tersini bir seçenek olarak yazarlar. Bu, amatör öğretim üyelerinin öğrenciyi “çeldirmek” için buldukları bir “numara”dır. Örneğin doğru şık “anayasaya uygundur” ifadesiyle bitiyorsa, amatör öğretim üyelerinin hazırladıkları test sorunun şıkları içinde bir tane de “anayasaya aykırıdır” veya “anayasaya uygun değildir” ifadeli bir şık bulunur. Bazı testlerde dikkat edilirse seçeneklerden biri “olur”, diğeri “olmaz”; biri “vardır”, diğeri “yoktur”; biri “geçerlidir”, diğeri “geçersizdir” gibi karşıt ifadelerle biter. İşte, beş seçenekten iki seçenek içerik olarak aynı, ama hüküm olarak birbirinin tam tersi ise doğru seçenek bunlardan biridir.

Böylece seçenek sayısı beşten ikiye kolayca indirilebilmektedir. Beşten ikiye indirirken bir sezgiden veya şanstıan veya bir başka “sihirli” yoldan yararlanmıyoruz. Bunu bir mantık yardı-

myla yapabiliyoruz. Ve bu mantık bizatihi bilimlerin mantığıdır. Zira, bilim mantığında bir şey ya doğrudur, ya da yanlıştır. Aynı konuda bir önermenin doğru ve yanlış şekilleri yer alıyorsa bunlardan biri doğru, biri de yanlıştır. Doğru ve yanlış dışında üçüncü bir ihtimal yoktur.

Aşağıda bu doğru olma ihtimali olan seçenek sayısının karşılıklı ilişkisi ile nasıl beşten ikiye indirilebileceği örnekler üzerinde gösterilmeye çalışılmıştır. Örnekler müfettişlik sınavları sorularından seçilmiştir. İlk örnek para-banka-kredi bilgisi sorusudur.

Örnek 1: Aşağıdakilerden hangisi izlenen para politikası göstergesinin taşınması gereken bir özelliklerden biri değildir?

- a) Amaç değişkenle ilgili olmalıdır.
- b) Hiç gecikmesiz veya çok az gecikmeyle izlenebilir olmalıdır.
- c) Girişilen politikadan çabuk etkilenmelidir.
- d) Göstergede oluşan değişimin amaç değişkeni etkileyebilmesi gerekir.
- e) Girişilen politikadan etkilenmemelidir.

(Soru Musa Ceylan (editör), *Müfettişlik, Uzmanlık, Kaymakamlık Sınavlarına Yönelik Hazırlık Kitabı*, Ankara, Detay Yayınları, 1999, s.244'ten alınmıştır).

Dikkat edileceği üzere c ve e şıkları arasında karşılıklı vardır (etkilenmelidir/etkilenmemelidir). O halde doğru cevap ya c ya da e şıkkıdır. Böylece seçenek sayısı beşten ikiye indirilmiş oldu. Bunu yaparken herhangi bir para-banka-kredi bilgisine ve hatta sorunun metnini okumaya ihtiyacımız yoktur.

Bunun nedeni yukarıda açıklandığı gibi, bir bilimsel sistemde birbirinin karşıtı olan iki önermeden birinin doğru, diğerinin yanlış olma zorunluluğudur. Bu takdirde ise doğru cevap bunlardan biri olmak zorundadır. Gerçekten de yukarıdaki soruda doğru cevap, sorunun alındığı kaynağa (Ceylan, *op. cit.*, s.244) göre e şıkkıdır.

Aşağıdaki örnek yine müfettişlik sınavlarından, ama bu sefer maliye politikası dersinden seçilmiştir:

Örnek 2: Keynesyen görüşe göre toplam talebin para politikası ile arttırılmadığı durum aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Spekülatif para talebinin faiz esnekliğinin sıfır olması durumunda
- b) Yatırımlarının faiz esnekliğinin sonsuz olması durumunda
- c) Spekülatif para talebinin faiz esnekliğinin sonsuz olması durumunda
- d) Tasarrufların faiz esnekliğinin sıfır olması durumunda
- e) Merkez bankası bağımsız olmadığına

(Bu soru Ceylan, *op. cit.*, s.322'den alınmıştır).

Görüleceği üzere a ve c şıkları arasında tam bir karşıtlık (sıfır/sonsuz) vardır. O halde ya a, ya da c şıkkı doğrudur. Gerçekten de söz konusu sorunun alındığı kitaba (Ceylan, *op. cit.*, s.322) göre doğru şık c şıkkıdır. Böylece maliye politikası bilgisine ihtiyaç olmadan, hatta soruyu bile okumadan doğru şık yüzde elli ihtimalle bulunabilmektedir.

Yine maliye politikasından bir başka örnek:

Örnek 3: Aşağıdakilerden hangisi sabit kurumlar sistemi ve sermaye hareketlerinin söz konusu olduğu bir ekonomide para politikası ile para arzının artırılmasının bir sonucu olamaz.

- a) Faiz oranları düşer.
- b) Gelir düzeyi yükselir.
- c) Yurtdışı talep artar.
- d) Kısa süreli sermaye yurtiçine çekilir.
- e) Kısa süreli sermaye ülkeden kaçar.

(Soru Ceylan, *op. cit.*, s.341'den alınmıştır).

Görüldüğü gibi ve d ve e şıkları arasında karşıtlık ilişkisi vardır. O halde doğru şık bunlardan birisi değildir. Gerçekten de söz konusu sorunun alındığı kaynağa (Ceylan, *op. cit.*, s.341) göre doğru şık d şıkkıdır.

Örnek 4: Aşağıdakilerden hangisi nakit ilkesinin unsurlarından biri değildir?

- a) Banknot para fonksiyonunu yerine getirmektedir.
- b) Banknot çıkarımı sadece bankaların ticarî kredi işlemidir.
- c) Banknot ihracı sıkı kontrol edilir.
- d) Banknot para sayılmaz.
- e) Banknot çıkarımı bankalardaki altın sikke miktarına bağlıdır.

(Soru Ceylan, *op. cit.*, s.209'dan alınmıştır).

Dikkat edilirse a ve d şıkları arasında anlamca karşıtlık ilişkisi vardır. Doğru cevabın bunlardan biri olması gerekir. Gerçekten de söz konusu sorunun alındığı kaynağa (Ceylan, *op. cit.*, s.209) göre doğru şık a şıkkıdır.

2. Benzerlik

Bazen de şıkların iki tanesi arasında gerek anlam, gerek yazılış, gerek ses, gerek rakam bakımından benzerlik kurulabilmektedir. Böyle bir durum varsa biliniz ki doğru şık aralarında benzerlik ilişkisi kurulan iki şıktan biridir.

Bunu aşağıda örneklerle göstereceğiz. İlk örnekler müfettişlik sınavlarından, ikinci grup örnekler ÖYS'lerden ve üçüncü grup örnekler ise KPDS'lerden seçilmiştir.

a) Müfettişlik Sınavlarından

Benzerlik ilişkisiyle doğru olması muhtemel seçenek sayısının beşten ikiye nasıl indirildiğini ilk önce müfettişlik sınavlarından alınan örneklerle gösterelim:

Örnek 1: Bir ülkenin anayasasının, o anayasada belirlenmiş usullere uyularak değiştirilmesi iktidarına ne ad verilir?

- a) Aslî kurucu iktidar
- b) Tali kurucu iktidar
- c) Kurulu iktidar
- d) Hukuk dışı iktidar
- e) Yumuşak anayasa sistemi

(Bu soru Ceylan, *op. cit.*, s.556'dan alınmıştır).

Dikkat edileceği üzere a ve b şıkları arasında bir benzerlik vardır. Doğru şıkkın a veya b şıkkı olması muhtemeldir (Doğru şık gerçekten de b şıkkıdır). Burada doğru cevap herhangi bir anayasa hukuku bilgisine ihtiyaç göstermeden ve hatta soru metnini okumadan % 50 ihtimalle doğru olarak saptanabilmektedir.

Burada soru hazırlayan öğretim üyesinin yaptığı hata şudur: Aslında bu sorunun gerçek anlamda sadece iki seçeneği olabilir. Bu soru normalde beş seçenekli bir test sorusu olarak değil, iki seçenekli bir test sorusu olarak sorulabilir. Bu iki seçenek ancak yapay olarak beş şıkka çıkarılabilir. Bu yapaylık da hemen fark edilebilir. Dolayısıyla burada yapılması gereken şey bunu iki seçenekli bir test sınavında sormak ve beş seçenekli test sınavında ise sormamaktır.

Aynı kitaptan diğer bir örnek (Ceylan, *op. cit.*, s.553):

Örnek 2: Devlet iktidarının sınırlandırılmasını en etkin biçimde sağlayan sistem aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Kuvvetler ayrılığı
- b) Kuvvetler birliği
- c) Meclis hükûmeti
- d) Monarşi
- e) Teokrasi

Görüldüğü gibi yine a şıkkı ile b şıkkı arasında diğerlerine nazaran bir bağlantı vardır. Doğru cevabın bunlardan biri olması muhtemeldir. Gerçekten de doğru cevap a şıkkıdır.

İzleyen örnek aynı kaynaktan “şirketler muhasebesi” alanından seçilmiştir:

Örnek 3: Adî komandit şirketlerde komanditer ortakların sermayelerini aşan zarar ve borçlar için aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- a) Komanditer ortaklardan alınır.
- b) Mahkemede iflas davası açılır.
- c) Komanditer ortakların malvarlığından karşılanır.
- d) Komandite ortaklardan alınır.
- e) Şirketin acze düşmesi nedeniyle ödenmez.

(Bu soru Ceylan, *op. cit.*, s.535’ten alınmıştır).

Muhasebenin “m” sini bilmeyen biri bile burada doğru cevabın a veya d şıklarından biri olduğunu tahmin edebilir. Çünkü görüldüğü gibi a veya d şıkları arasında diğerlerine nazaran yüksek oranda bir ilişki vardır.

Şimdi de “genel muhasebe” alanından bir örnek:

Örnek 4: Aşağıdakilerden hangisi alacak kalanı vermez?

- a) Sermaye
- b) Dönem net karı
- c) Dönem net zararı
- d) Yasal yedekler
- e) İştirakler yeniden değerlendirme artışları

(Bu soru Ceylan, *op. cit.*, s.454’ten alınmıştır).

Burada doğru cevabın aynı nedenle b veya c şıkkı olması gerekir.

Bazen karşıtlık ve benzerlik ilişkileri bir arada bulunabilir.

Örnek 5: Sabit döviz kuru ve sermaye hareketlerinin olmadığı bir sistemde, izlenecek bir maliye politikası ile kamu harcamaları artırılıp vergiler azaltıldığından aşağıdakilerden hangisi ortay çıkmaz?

- a) Yurtiçi talebin artması
- b) İthalatın artması
- c) Döviz rezervlerinin azalması
- d) İhracatın artması
- e) Para arzının azalması

(Bu soru Ceylan, *op. cit.*, s.340’tan alınmıştır).

Dikkat edileceği üzere b ve d şıkları arasında “artması” kelimesinin geçmesi bakımından bir benzerlik; “ithalat” ve “ihra-

cat” kelimelerinin kullanılması bakımından ise karşıtlık ilişkisi vardır. Her iki nedenden dolayı da doğru şıkkın ya b, ya da d şıkkı olması gerekir. Gerçekten de sorunun alındığı kaynağa (Ceylan, *op. cit.*, s.340) göre doğru şık, d şıkkıdır.

b) ÖYS

Doğru seçenek sayısını beşten ikiye indirmeye şimdi ÖYS’lerden seçilmiş sorularla örnek verelim:

Örnek 1: (Verilen bir okuma parçasına göre izleyen ifadeyi anlamca tamamlayan ifade soruluyor) During recent years---:

- a) Photography has become a popular form of art.
- b) A lot of people have taken photographs of good paintings.
- c) Photography has stopped being an art.
- d) Photographic exhibitions are often advertised in magazines.
- e) More and more people take photographs at weddings.

(Bu soru ÖYS 1981 İngilizce testinden alınmıştır. Asuman Dereköylü, 1981-1998 *İngilizce Soruları*, İstanbul, Alkım Yayınları, 1998, s.1)

Burada doğru cevap a veya c şıklarından biri olmalıdır. Çünkü her ikisi de “Photography has” ifadesi ile başlıyor. Gerçekten de burada doğru cevap, sorunun alındığı kaynağa göre a şıkkıdır.

Örnek 2: (Verilen bir okuma parçasına göre izleyen ifadeyi anlamca tamamlayan ifade soruluyor) Liz ---:

- a) Hasn’t watched a film for over a year.
- b) Enjoyed the film she saw on Friday evening.
- c) Enjoyed the film even less than Dick.
- d) Said the story was very poor.
- e) And I both enjoyed the film.

(Bu soru ÖYS 1986 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.33).

Burada benzerlik nedeniyle doğru şık ya b, ya da c şıkkı olmalıdır.

Örnek 3: “Don’t throw the paper on the floor” cümlesinin dolaylı (indirect) biçimini elde etmek için

“The shopkeeper told the boy... on the floor” ifadesinde boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- a) That he had thrown the paper
- b) He threw the paper
- c) Not to throw the paper
- d) Not to have thrown the paper
- e) That he didn’t throw the paper.

(Bu soru ÖYS 1990 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.77).

Benzerlik nedeniyle doğru şıkkın c ya da d olması gerekir.

Örnek 4: Jane told me that she--- to ring me all morning.

- a) Had been trying
- b) Has been trying
- c) Will be trying
- d) Has tried
- e) Wil have tried

(Bu soru ÖYS 1997 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.176).

Doğru şık benzerlik nedeniyle a veya b şıklarından biri olmalıdır.

Örnek 5: --- we realiy ought to leave as soon as possibyle. (Cümlelinin başlangıcı soruluyor).

- a) Since we shall probably have a long wait an the bus station
- b) Since the roads are always busy an this hour
- c) Thought it is getting very late
- d) Until we know which plane they are coming on
- e) If there's no need hurry

(Bu soru ÖYS 1997 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.177).

Doğru cevap benzerlik nedeniyle a veya b şıklarından biri olmalıdır.

Örnek 6: The writer points out, throught history, in some way or another, ---. (Cümleyi tamamlayan uygun ifade soruluyor).

- a) Boys have often managed to avoid work that requires a lot of phsysical effort.
- b) Parents have been reluctant to improve the education of their children
- c) Children have been forced to learn several crafts
- d) Children have been given an education to equip them for the future
- e) Young people have chosen different ways of life from those of their parents

(Bu soru ÖYS 1998 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.195).

Doğru cevap benzerlik nedeniyle a veya b şıkkı olmalıdır.

c) KPDS

Şimdide KPDS'lerden alınmış birkaç örnekle doğru olması muhtemel şık sayısının nasıl beşten ikiye indirilebileceğini görelim:

Örnek 1: Aşağıdaki soruda verilen cümleye anlamca en yakın olan cümleyi bulunuz.

It is not whether you win or lose, but how you play the game is important.

- a) Winning is more important than losing when you play the game.
- b) If you know how to play the game, you will win it.
- c) Winning is less important than playing the game well.
- d) Playing the game and winning it is important.
- e) You will lose unless you know how to play the game.

(Örnek, Şebnem Bilgi ve Çiğdem Onat, *KPDS İngilizce: ÖSYM’ce Yapılan Sınavlarda Çıkmış Sorularla Diğer Örnek Sorular ve Cevaplar*, Ankara, Alkım Yayınları, 1994, s.65’ten alınmıştır. Kitabın başlığına bakılırsa bu soru ve aşağıdaki diğer örnek sorular KPDS’de sorulmuştur. Ancak Bilgi ve Onat bu soruların hangi yıl ve dönem yapılan KPDS sınavından alındıklarını belirtmiyorlar).

Doğru cevap a ve c şıkları arasındaki benzerlik nedeniyle bunlardan biri olmalıdır. Doğru cevap gerçekten de sorunun alındığı kaynağa göre c şıkkıdır.

Örnek 2: (Verilen bir okuma parçasına göre izleyen ifadeyi tamamlayan ifade soruluyor) The economics crisis of 1974 ---.

- a) had a serious and lasting impact on unemployment
- b) grew even more serious in 1975 in all the western industrialised countries.
- c) was a direct results of the sudden sharp increase in late 1973 of oil prices
- d) was a direct results of the sudden sharp increase in late 1973 oil prices
- e) contributed to increase in monetary transactions

(Örnek Bilgi ve Onat, *op. cit.*, s.95’ten alınmıştır.)

Burada dikkat edilirse c ve d şıkları arasındaki fark “1973” ile “oil” arasında yer alan “of” kelimesinden ibarettir. Bu benzerlik nedeniyle doğru şık bunlardan biridir.

Örnek 3: (Verilen bir okuma parçasına göre izleyen ifadeyi tamamlayan ifade soruluyor) It is now often, but not always, recognized that ---.

- a) problems of the curriculum are largely theoretical
- b) problems of the curriculum must be dealt with in terms of objectives.
- c) the contents of the curriculum be determined by the community
- d) more abstract matters should be included in the curriculum
- e) there is very little connection between the purpose of education and the values of community

(Örnek Bilgi ve Onat, *op. cit.*, s.99’ten alınmıştır)

Benzerlik nedeniyle doğru cevap ya a, ya da b şıkkıdır.

Örnek 4: Genel olarak yollar önemli kentsel bölgeleri bağlar ve böylelikle insanların ve satılabilir ürünlerin taşınmasını mümkün kılar (Türkçe cümleinin İngilizce dengi soruluyor).

- a) In general, roads connect major urban areas, thereby making transportation of people and marketable products possible.
- b) Roads generally make it possible for people to go shopping for the marketable products.
- c) Roads which generally connect major urban areas make it possible for people to go shopping for the marketable products.
- d) Generals roads connect major urban areas which present marketable products to shoppers.
- e) In general, roads connect major urban areas and thus people and maketable products.

(Örnek Bilgi ve Onat, *op. cit.*, s.99'ten alınmıştır)

Benzerlik nedeniyle doğru cevap a veya e şıklarından biridir.

II. DOĞRU CEVABI BULMA

Yukarıda doğru olma ihtimali olan seçenek sayısının beşten ikiye indirilmesini gördük. Şimdide doğru cevabı kesin olarak tespit edilmesini göreceğiz. Yararlanacağımız iki ilişki vardır. Birincisine “benzersizlik” ikincisine ise “kesişim” ilişkisi ismini vereceğiz.

1. Benzersizlik

Amatör öğretim üyelerinin hazırladıkları test sorularından bazılarında yanlış seçeneklerin hepsi birbirine benzer. Veya dört yanlış seçenektan birbirine benzeyen iki grup oluşur. Bu durumda seçeneklerden biri diğer seçeneklerin hiçbirine benzemez; onlardan farklıdır. İşte böyle bir durum varsa, doğru olan seçenek diğerlerine benzemeyen seçenektir.

Bu yolda bir tahmin veya “sihirli” bir şey yapmıyoruz. Yaptığımız şey sağlam bir mantığa dayanmaktadır. Ve bu mantık aslında bilim mantığından başka bir şey değildir. Bir bilim dalında sorulan sınav sorusunun sadece ve sadece bir doğru cevabı olabilir. Zira bilimde bir şey ya doğrudur, ya da yanlıştır. Bir sorunun aynı anda doğru iki cevabı olamaz. Bu nedenle, birbiriyiyle özde aynı olan şıklar doğru olamaz. Tüm şıklar birbirine ben-

ziyorsa doğru olma ihtimalleri yoktur. Diğerlerine benzemeyen tek şık kalıyorsa o şık doğrudur.

Bunu müfettişlik sınavlarından alınmış bir soru ile örneklen-direlim:

Örnek 1: Aşağıdakilerden hangisi katma bütçeli kuruluşlardan bi-ri değildir?

- a) Vakıflar Genel Müdürlüğü
- b) Anadolu Üniversitesi
- c) Karayolları Genel Müdürlüğü
- d) Ankara Üniversitesi
- e) Anayasa Mahkemesi

(Bu soru Ceylan, *op. cit.*, s.302'den alınmıştır).

Görüleceği üzere a ve c şıkları benzerdir. Her ikisi de bir genel müdürlüktür. Diğer yandan b ve d şıkları da benzerdir. Her ikisinde de üniversite var. O halde doğru şık diğerlerine benze-meyen e şıkkıdır (Anayasa Mahkemesi). Burada konuyu bilme-den ve hatta soruyu okumadan doğru cevabı bulurken yürüttü-ğümüz akıl yürütme tamamıyla mantıksaldır. Bir çoktan seçmeli test sınavında seçeneklerden sadece biri doğru, diğerleri yanlış olduğuna göre, aynı zamanda iki seçenek doğru olamaz. Örneğin yukarıdaki eğer a şıkkı doğru olabiliyorsa, c şıkkı da doğru olabi-lir. Oysa bir çoktan seçmeli test sınavında doğru iki tane değil, bir tanedir. O halde doğru şık ne a, ne de c şıkkıdır. Keza b şıkkı doğru olabiliyorsa d şıkkı da doğru olabilir. Aynı nedenle b ve d şıkları da doğru olamaz. O halde a, c, b ve d şıkları doğru olama-yacağına göre, doğru şık e şıkkı olmalıdır. Gerçekten de bu soru-nun doğru cevabı, sorunun alındığı kaynağa göre (Ceylan, *op. cit.*, s.302) göre e şıkkıdır.

2. Kesişim

Bazen de şıklar kendi içlerinde iki kümeye ayrılabilir. Bu iki kümenin arasında kesişim bölgesinde yer alan şık varsa o şık doğrudur.

Şimdi bunu önce müfettişlik sınavlarından, sonra ÖYS'lerden ve daha sonra KPDS'lerden alınmış sorular ile ör-nekleyelim:

a) Müfettişlik Sınavları

Müfettişlik sınavlarına hazırlık kitabından bir örnekle bunu gösterelim:

Örnek 1: A bankasındaki kredi hesabına işletme tarafından yatırılan 300.000 TL kayıtlara 30.000 TL olarak geçmiştir. Yapılacak düzeltme hesabında hangi hesap kaç lira borçlandırılır.

- a) Banka kredileri hesabı 300.000
- b) Banka kredileri hesabı 270.000
- c) Banka kredileri hesabı 30.000
- d) Bankalar hesabı 270.000
- e) Kasa hesabı 270.000

(Bu soru Ceylan, *op. cit.*, s.477’den alınmıştır).

Burada a, b ve c şıkları bir küme oluşturmaktadır. Her üçünden de “Banka kredileri hesabı” ibaresi geçmektedir. Diğer yandan b, d ve e şıkları da kendi arasında bir küme oluşturmaktadır. Çünkü, her üçünde de 270.000 rakamı geçmektedir. Bu iki kümenin kesişim bölgesinde yer alan, yani her iki kümeye ait olan şık b şıkkıdır. Bu nedenle bu b şıkkının doğru olması gerekir.

Burada yürüttüğümüz mantık şudur. Şıkların içinde en çok tekrarlanan ifadenin bulunduğu şık doğru olması gerekir. Çünkü soruyu hazırlayan öğretim üyesi, kendi aklınca, öğrenciyi çeldirmek istemektedir. “Banka kredileri hesabı” ifadesi beş şıktan üçünde geçmektedir. O halde bu şıklardan (a, b, c) birinde doğru cevabın saklandığı sorucuna varabiliriz. Burada tekrarlanan “banka kredileri hesabı” ifadesi demek ki, doğru cevabın bir elemanıdır ki, bu nedenle, soru hazırlayan kişi bunu saklamak için başka şıklarda da kullanmaktadır. Diğer yandan şıklar incelendiğinde 270.000 rakamının da üç ayrı şıkta geçtiğini tespit ediyoruz. O halde doğru şıkta bu 270.000 rakamı da geçmelidir. Yani aynı nedenle bu 270.000 rakamı da doğru cevabın bir unsurudur. Bu iki unsur ise yukarıda b şıkta birleşmektedir. O halde doğru şık b şıkkıdır.

Şıkları sadece rakamlardan oluşan testlerde de doğru cevap, hiçbir içerik bilgisine ihtiyaç olmadan, hatta soruyu bile okumadan tahmin edilebilmektedir.

Aşağıya kasten soru metni verilmeden şıkları verilmiş bir örnek alınmıştır. Şimdi sadece şıklara bakarak doğru şık bulmaya çalışalım. (Örnek Ceylan, *op. cit.*, s.147’den alınmıştır):

Örnek 2:

a) 1973 b) 1992 c) 1993 d) 1983 e) 1996

Burada ilk önce şunu gözlemeyebiliriz. Şıklarda birbirine yakın rakamların doğru olması muhtemeldir. Amatör soru hazırlayıcıları doğru şıkkı gizlemek için her nedense ona yakın veya ona benzer rakamları seçmektedirler. Şıklar arasında iki tür benzerlik kurulabilir. Bir kere yakınlık bakımından 1992 ile 1993 arasında bir ilişki vardır. O halde doğru şık ya 1992 ya da 1993 olmalıdır. İkinci olarak 1973, 1983 ve 1993 rakamları arasında da bir bağlantı varır. Aralarında fark 10'dur ve sonları 3 ile bitmektedir. O halde bu sonu 3 rakamı ile biten üç sayının verilmesinin nedeni her halde doğru şıkkı gizlemek olmalıdır. Madem bu böyleyse, doğru rakamın sonunun 3 ile bitmesi gerekir. Daha önce doğru şıkkın ya 1992 ya da 1993 olduğunu tahmin ettiğimize göre, doğru rakam 1993 olmalıdır (c şıkkı).

Soruyu okumadan böylece doğru şıkkı bulmuş oluyoruz. Şimdi soruyu da verelim:

Resmî adı "Avrupa Birliği Anlaşması" olan Maastricht Anlaşması hangi yılda yürürlüğe girmiştir (Ceylan, *op. cit.*, s.147).

Gerçekten de Maastricht anlaşması 1992'de imzalanmış ve 1993'te yürürlüğe girmiştir. Soruyu hazırlayan kişi ilk önce doğru cevabı bir şık olarak veriyor, sonra da bunu gizlemek için ve adayı çeldirmek için şöyle bir mantık yürütüyor: Buna en yakın tarihi vererek adayları çeldireyim. Sonra da diğer yandan 1993 rakamını gizlemek için ona benzer, sonu üç ile biten yılları (1973, 1983) veriyor. Amacı tarih ezberlemiş öğrencilerin hafızasını karıştırmak. Oysa aday sınavı hazırlayanın bu mantığını keşfettiğinde cevabı da konuyu bilmeden bulmuş olmaktadır. Soruyu hazırlayanın yapması gereken şey, doğrudan ya sıralı sayılar vermek (örneğin 1990, 1991, 1992, 1993, 1994) ya da tamamıyla rastlantısal sayılar vermektir (örneğin 1989, 1975, 1993, 1986, 1998 gibi). Sıralı sayılar veya tamamen rastlantısal sayılar vermek imkanı varken, soru hazırlayan bunu yapmıyor ve kendisinin sınava girenden daha zeki olduğunu varsayarak, belli bir mantığa sadık kalarak çeldiriciler hazırlıyor. Sınava giren soruyu hazırlayandan daha zeki olduğu takdirde ise, sınava giren

bu soruyu hazırlayanın izlediği mantığı keşfediyor ve doğru cevabı buluyor.

Görüldüğü gibi bu test sınavlarının özünden kaynaklanan bir kusur değil, test sorusunu hazırlayanın bilgisizliğinden veya kendine aşırı güveninden kaynaklanan bir kusurdur. Buradan şu sonuca ulaşabiliriz. Test sınavında seçenekler verilirken hiçbir mantık izlenmemelidir. İzlenen her mantık öğrenci tarafından keşfedilebilir. Keşfedildiği an ise, sorular soru metnini okumadan bile doğru olarak cevaplandırılabilir. Diğer bir ifadeyle öğrenciyi “çeldirmek” için tuzak hazırlanmamalıdır. Öğrencinin zeki olması durumunda tuzakla öğretim üyesinin kendisi düşmektedir.

Yukarıdaki hususa dikkat etmeden hazırlanmış birçok matematik sorusunda bile cevap, soruyu okumadan sadece şıklara bakarak kolayca bulunabilmektedir.

Soru metnini vermeden doğru şıkkın bulunabileceği bir örnek daha verelim (Ceylan, *op. cit.*, s.153):

Örnek 3:

- a) 0,04 b) 0,03 c) 0,3 d) 0,7 e) 0,8

Doğru şık b olmalıdır. Çünkü a) 0,04 ve b) 0,03 arasında bir benzerlik (yakınlık) ve diğer yandan b) 0,03 ile c) 0,3 şıkları arasında bir benzerlik (ondalık fark) vardır. O halde, bunların ortak noktası olan b şıkkı doğru olmalıdır.

Gerçekten de akıl yürütmemiz teyid edilmektedir: Soru bir uluslararası iktisat sorusundan alınmıştır. Şimdi sorunun metnini verelim (Ceylan, *op. cit.*, s.153):

Vadeli teslim kuru: 1 Dolar = 150.000

Anında Teslim kuru: 1 Dolar = 145.000

İse vadeli teslim primi ne kadardır.

Sorunun alındığı kaynak (Ceylan, *op. cit.*, s.153) doğru cevabın b şıkkı olduğunu belirtmektedir. Böylece görüldüğü gibi ne iktisat, ne de matematik bilgisine sahip olmadan bu soru doğru olarak cevaplandırılabilir.

Bir diğer örnek:

Örnek 4: Türkiye’nin IMF kotası, toplam kotaların yüzde kaçındır?

- a) % 5 b) % 0,5 c) % 0,2 d) % 0,4 e) % 0,03

(Bu soru Ceylan, *op. cit.*, s.177’den alınmıştır).

Doğru şık ya a ya da b olmalıdır. Çünkü birbirine benzemektedirler. Diğer yandan doğru şık bir ondalık sayı olmalıdır. Çünkü şıkların çoğunluğu (üç tanesi: b, c, d) ondalık sayıdır. O halde bunların arasında ortak nokta olan b şikkı doğrudur. Doğru şık gerçekten de b şikkıdır (Ceylan, *op. cit.*, s.177).

b) ÖYS

Kesişim ilişkisi ile yapılabilecek sorulara az da olsa ÖYS’lerde de rastlanmaktadır:

Örnek 1: They --- us only one letter since they --- married.”

Boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- a) wrote/have been
- b) have written/were
- c) wrote/were
- d) hade written/have been
- e) have written/had been

(Soru ÖYS 1981 İngilizce testinden alınmıştır. Asuman Dereköylü, 1981-1998 İngilizce Soruları, İstanbul, Alkım Yayınları, 1998, s.1)

B ve e şıklarının birinci unsurları (Have written) aynı olduğundan doğru şikkın bunlardan birinin olması gerekir. Diğer yandan b ve c şıklarının da ikinci unsurları aynı olduğundan doğru şık bunlardan biri olmalıdır. Bu ikisinin kesişiminde ise b şikkı bulunmaktadır. Gerçektende doğru şık b dir.

Örnek 2: “He hasn’t been seen since the excursion” cümlesinin etken (active) biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) He hasn’t seen any one since the excursion.
- b) No one saw him after the excursion.
- c) No one has seen him since excursion.
- d) Everyone has seen him since the excursion.
- e) They didn’t see after the excursion.

(Soru ÖYS 1981 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.2).

B ve c şıklarında benzerlik vardır (her ikisi de “No one” ile başlıyor). Doğru şık bunlardan biridir. Acaba b mi, yoksa c şikkı mı doğrudur? Bunu da şu şekilde tespit edebiliriz: Şıkların sonuna bakarsak çoğunluk şıkların (a, c ve d) sonlarının “since the excursion” kelimeleri ile bittiğini görürüz. O halde doğru şikkın sonu “since the excursion” kelimeleri ile bitmelidir. Bu şartları gerçekleştiren şık ise c şikkıdır. O halde doğru şık c şikkı olmalıdır. Gerçekten de doğru şık c şikkıdır.

Örnek 3: “The police are looking for the robber”. Cümlesinde altı çizili sözcüklerin yerine aşağıdakilerden hangisi gelebilir?

- a) them/him
- b) they/his
- c) he/them
- d) he/it
- e) they/him

(Örnek ÖYS 1982 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.7).

B ve e şıkları benzerdir. Her ikisinde de ilk öge “they”dir. O halde doğru şıkta “they” bulunmalıdır. Diğer yandan a ve e şıkları benzerdir. Her ikisinin ikinci ögeleri “him” dir. O halde doğru şıkta bu “him” de bulunmalıdır. Bu iki ögeyi birleştiren şık ise e şıkkıdır. O halde doğru şık e şıkkıdır. Sorunun alındığı kaynağa göre gerçekten de doğru şık e şıkkıdır.

Örnek 4: “We don't want to go without you” cümlesinin dolaylı (indirect) biçimini elde etmek için

The girls told us ---. İfadesinin sonuna aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- a) They hadn't wanted to come without you.
- b) They would wanted without us.
- c) They didn't want to go without you.
- d) They wanted to come with us.
- e) They didn't want to go without us.

(Örnek ÖYS 1984 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.18).

C ve e şıklarındaki cevaplar benzerdir. Her ikisi de “They didn't want to go” ifadesiyle başlıyor. O halde doğru şık bunlardan biridir. Diğer yandan şıklar incelendiğinde çoğunluğunun (b, d ve e) “us” ile bittiği görülmektedir. O halde doğru şıkkın sonu “us” ile bitmelidir. Bu şartları gerçekleştiren şık e şıkkıdır. O halde e şıkkı doğrudur.

Örnek 5: “I bought the book she said she needed for homework” cümlesinin çoğul (plural) biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) We bought the books you said you needed for your homework.
- b) We bought the books they said they needed for their homework.
- c) You bought the books you said they needed for their homework.
- d) They bought the books they said they needed for their homework.
- e) She bought the books she said they needed for their homework.

(Soru ÖYS 1985 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.24).

A ve b şıkları arasında benzerlik vardır. Her ikisi de “We bought the books” kelimeleri ile başlıyor. Doğru şıkkın bunlardan biri olması gerekir. Diğer yandan doğru şıkkın sonu “they

needed for their homework” kelimeleri ile bitmelidir. Çünkü seçeneklerden dördü bu şekilde öğrenciyi çeldirmek için kasten verilmiştir. O halde doğru şık bu ikisini birleştiren şık olan b şikkı olmalıdır. Gerçekten de doğru şık b şikkıdır.

Örnek 6: “Pek çok Afrika köyünde erkekler, zamanlarının ve enerjilerinin çoğunu avlanmak için harcamaktadırlar”. Bu cümlelin İngilizce dengini bulunuz.

- a) In many African villages, hunting takes up much of the men’s time and energy.
- b) Many of the African villages waste a lot of their time and energy on hunting.
- c) A lot of time and energy is spent in the African villages by the men who could be out hunting.
- d) In many African villages, the men spend most of their time and energy hunting.
- e) The men in many African villages have nothing better to do with their time and energy but hunt.

(Bu soru ÖYS 1994 İngilizce testinden alınmıştır. Dereköylü, *op. cit.*, s.136).

Burada a ve d şıkları arasında benzerlik vardır. Her ikisi de “In many African villages” ifadesiyle başlıyor. Doğru cevap bunlardan biri olmalıdır. Diğer yandan şıkların sonuna bakıldığında, çoğunluğunun (b, c ve d) sonunun “hunting” kelimesi ile bittiğini görüyoruz. O halde doğru şikkın sonunda bu “hunting” kelimesi bulunmalıdır. Bu iki şartı ise gerçekleştiren şık, d şikkıdır. O halde doğru şık d dir.

Görüldüğü gibi herhangi bir İngilizce bilgisine gerek olmadan yukarıdaki İngilizce test soruları cevaplandırılabilir.

c) KPDS

Şimdi KPDS sorularından bir örnek verelim.

Örnek: Ancient civilisations such as the Phoenicians and the Mesopotamians --- goods rather than use money.

- a) use to trade
- b) is used to trade
- c) used to trade
- d) was used to trade
- e) used to trading

(Örnek, KPDS İngilizce: ÖSYM’ce Yapılan Sınavlarda Çıkmuş Sorularla Diğer Örnek Sorular ve Cevaplar, Ankara, 1994, s.23’ten alınmıştır).

C ve e şıkları arasında benzerlik vardır. Her ikisi de “used to” ile başlıyor. Doğru şık bunlardan biri olmalıdır. Diğer yandan

şıkların çoğunluğu “trade” kelimesi ile bitmektedir. Doğru şıkta bu kelime geçmelidir. Bu iki şartı yerine c şıkkı getirmektedir. O halde c şıkkı doğru olmalıdır.

* * *

Bu örneklerden sonra bir kez daha tekrarlayalım ki, bazı test sorularında doğru seçeneğin konuyu bilmeden ve hatta soruyu okumadan yapılabilme ihtimali, test sınavlarını özünden kaynaklanan bir kusur değildir. Bu test sınavını hazırlayanların bilgisizliğinden veya dikkatsizliğinden kaynaklanmaktadır. Test sınavı hazırlamak uzmanlık işidir. Uzmanlarınca, usûlüne uygun olarak hazırlanmış bir test sınavında yukarıdaki yollar izlenerek konuyu bilmeden doğru cevabın kesin olarak bulunması mümkün değildir.

Ancak bugün test sınavı yapan üniversitelerdeki öğretim üyelerinin çoğunluğu test konusunda tamamen bilgisizdir. Bunların hazırladıkları test sorularının önemli bir kısmı, o konuda bilgi sahibi olmadan ve hatta soruyu bile okumadan doğru olarak cevaplandırılabilir niteliktedir.

Diğer yandan test usûlüyle yapılan müfettişlik sınavları gibi bazı sınavlarda da maalesef kötü hazırlanmış test sorularına rastlanmaktadır. Bu tür soruları da konuyu bilmeden hatta soruyu okumadan yapmak mümkündür.

Ancak ÖSYM tarafından düzenlenen ÖYS ve KPDS gibi bazı sınavlarda kötü hazırlanmış sorular çok nadirdir. ÖSYM’nin yaptığı test sınavlarında, konuyu bilmeden, soruyu okumadan yapılabilir test sorusu çok azdır.

Gerek üniversitelerdeki öğretim üyeleri, gerek müfettişlik sınavlarını hazırlayanlar, konuyu bilmeden yapılabilir test soruları hazırlamamaya dikkat etmelidirler. Konuyu bilmeden, soruyu bile okumadan bazı soruların yapılabilmesi o sınavın geçerliliğini bozar, öğrenciler arasındaki eşitliği yıkar.

İkinci Kısım ÖRNEK SINAVLAR

Birinci kısımda sınavlarda neyin ve nasıl ölçüleceği sorunu teorik olarak tartışılmıştır. Bu kısımda ise önceki kısımdaki teorik tartışmaları örneklendirmek amacıyla, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin değişik bölümlerde okuttuğum hukuka giriş, anayasa hukuku, kamu hukuku ve Türk anayasa düzeni derslerinde 1997-1998 ve 1998-1999 öğretim yıllarında yaptığım sınavlarda sorulan sorular verilmiştir.

Bu kısım dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hukuka giriş sınavları, ikinci bölümde kamu hukuku sınavları, üçüncü bölümde anayasa hukuku sınavları ve nihayet dördüncü ve son bölümde ise Türk anayasa düzeni sınavları verilmiştir.

(Örnek sınavlar buraya alınmamıştır)

BİBLİYOGRAFYA

- BİLGİ (Şebnem) ve ONAT (Çiğdem), *KPDS İngilizce: ÖSYM’ce Yapılan Sınavlarda Çıkmış Sorularla Diğer Örnek Sorular ve Cevaplar*, Ankara, Alkım Yayınları, 1994.
- CEYLAN (Musa) (editör), *Müfettişlik, Uzmanlık, Kaymakamlık Sınavlarına Yönelik Hazırlık Kitabı*, Ankara, Detay Yayınları, 1999.
- ÇOLAK (Ömer Faruk) (ed.), *Müfettişlik, Uzmanlık ve Kontrolörlük Sınavlarına Hazırlık*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1999.
- DEREKÖYLÜ (Asuman), *1981-1998 İngilizce Soruları*, İstanbul, Alkım Yayınları, 1998.
- GÖZLER (Kemal), “TUS Örneği Tüm Alanlara Yaygınlaştırılmalı”, *Cumhuriyet - Bilim Teknik*, 10 Eylül 1988, s.1-2.
- GÖZLER (Kemal), “Üniversitelerde Öğrenci Fazlalığı”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1989, s.2.
- HAFIZOĞULLARI (Zeki), “Hukuk Öğretiminde Test Mümkün Müdür?”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXIX, 1982-1987, Sayı 1-4, s.17-45
- TEKİN (Halil), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, Ankara, Yargı Yayınları, Dokuzuncu Baskı, 1996.
- TURGUT (M.Fuat), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları*, Ankara, Saydam Matbaacılık, Beşinci Baskı, 1987.
- TÜRK (Hikmet Sami), “Sınavlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXVI, 1969, Sayı 1-2, s.349-363.

DİZİN

- 1924 anayasası, 225, 320
 Açık kitap sınavı, 46
 Akdeniz’de bulunan X adasını korsan
 Y, 229
 Akıl hastaları, 148
 Aksiyolojik geçerlilik, 193
 Aldıkaçtı, 314
 Almanlar ile yahudiler arasındaki
 evlilik dışı cinsi ilişkiler, 174
 Anayasa anlayışları, 352
 Anayasa değişikliği usulü, 64, 273,
 341, 351, 390
 Anayasa hukuku” terimi, 330, 357
 Anayasa hukukunda yaklaşım
 biçimleri, 363
 Anayasa hukukunun klasik teorisi, 363
 Anayasa hukukunun pozitivist
 teorisinin bilim anlayışı, 357
 Anayasa mahkemesi üyeleri, 284
 Anayasa mahkemesi, 257
 Anayasacılık hareketleri, 300
 Anayasal mesele, 407
 Anayasal teamüllerin geçerliliği, 347
 Anayasaya katılık sağlamanın çeşitli
 yolları, 399
 Anglo-sakson hukuk sistemi, 190
 Antigon, 84, 165
 Aristo, 259
 Arsel, 323
 Asgari kabul oy sayısı, 282
 Asli kurucu iktidar, 105 265
 Atatürk, 193, 199, 221
 Babanzade İsmail Hakkı, 323
 Başgil, 323, 330
 Başkanlık rejimi, 239
 Başkanlık sistemi, 222
 Belediye otobüsü, 130
Bellum justum, 365
 Benzerlik, 104
 Benzersizlik, 110
 Beşten ikiye indirme, 102
 Bilgi soruları, 45, 87, 93
 Bodin, 251
 Borçlar Kanunu, madde-182/2, 127
 Boşluk doldurma testleri, 53
 Buzağı, 129
 Büyük İskender, 133
 Carré de Malberg, 309
 Causus belli, 365
 Cebri icra, 193
 Celep Cemil, 129
 Cevap anahtarını ilân etme, 47
Common law, 154
 Cumhuriyet savcısı, 125
 Cumhuriyet, 203
 Cumhuriyetin anlamı, 200
 Çağlar, 314
 Çağrışım, 40
 Çete düzeni, 79, 219, 375
 Çiftçi çetin, 175
 Çimenlere basmak yasak, 132
 Dava açma hakkına sahip olanlar, 391
 Dava açma süresi, 391
 Değerlendirme, 9, 48
 Değerlendirmenin objektifliği, 19, 20
 Demokrasi teorisi, 199
 Demokratik toplum düzeninin
 gerekleri, 283
 Dernek hürriyeti, 365
 Dernekler, 56
 Devlet güvenlik mahkemeleri, 168
 Devletin kökeni, 70, 249, 259
 Dinsel sorun boyutu, 296
 Disiplin mahkemesi üyeleri, 177
 Doğal yaşam, 150
 Doğru cevabı bulma, 110
 Doğrudan demokrasi, 220
 Doğrudan ölçme, 9
 Doktrin bilgisi sorusu, 45
 Dokunulmazlık, 285

- Dolaylı ölçme, 10
 Duguıt, 159, 309, 363
 Duverger, 326, 331
 Düzeltme formülü, 16
 Egemenlik, 221, 231, 251
 El hafızası, 89
 Emredici hukuk kuralı, 176
Equity law, 154
 Eroğul, 314
 Esen, 323
 Ezber, 46, 88, 90
 Ezbercilik, 40
 Favoreu, 327
 Federal Alman anayasa düzeni, 263
 Federal devlet, 250, 265
 Federalizm, 78, 220, 239, 259, 338
 Federe devlet, 250
 Fiil ehliyeti, 150, 170
 Frankena, 310
 Fransız anayasa hukuku doktrini, 309
 Gaı yorum metodu, 175
 Geçerlilik, 11
 Gensoru, 288
 Geri gönderilen kanun, 198
 Görsel hafıza, 89
 Görükle'li çiftçi çetin, 129
 Güneş, 124
 Güven oylaması, 399
 Güvenirlik, 15
Habeas Corpus Act, 327
 Hafıza, 89
 Hafizoğulları, 37
 Hak kavramı, 185
 Hakaret, 231
 Hakimin hukuk uygulaması, 86
 Halk teşebbüsü, 265
 Halk vetosu, 265
 Hans, 197
 Hauriou, 309
 Hayek, 302
 Hazırlama süresi, 32
 Heyet-i ayan, 257
 Heyet-i mebusan, 198
 Hiyerarşik güç, 145
 Hukuk anlayışları, 84
 Hukuk devleti ilkesi, 274, 374
 Hukuk düzeni, 79
 Hukuk-ı esasiyye, 323
 Hukukî pozitivizm, 362
 Hukukun bilgi kaynaklarına, 162
 Hukukun kaynakları, 169, 191
 Hukukun temeli, 185, 191
 Hume kanunu, 363
 Hükûmet sistemleri, 73
 Hz. Muhammed, 154
 İbadet hürriyeti, 285
 İçtihad bilgisi sorusu, 44
 İdarî işler, 311
 İki-meclisli, 286
 İki-meclislilik, 77
Impeachment, 288
 İngiltere, 154
 İskender, 205
 İslam hukuk sistemi, 183
 İstanbul'un sağlıklı ve düzenli
 kentleşmesi, 198
 İstenmeyen değişkenler, 11
 İsviçre anayasal sisteminin bir özelliği,
 264
 İsviçre Federal Anayasasının 25bis
 maddesi, 396
 İtiraz yolu, 284
 İtiraz, 49
 Jandarma devlet, 302
 Jürisprüdansiyel (içtihadî) anayasa
 hukuku, 327
 Kamu hukuku – özel hukuk ayrımı,
 182
 Kanun hükmünde kararname, 54
 Kanuni hakim güvencesi, 374
 Kanunların yer ve zaman bakımından
 uygulanması, 192
 Kanunlaştırma, 192
 Kapsam geçerliliği, 12
 Kara Avrupası, 154
 Karşıtlık, 102
 Kasaplık hayvanların kesim usûlü, 396
 Kat maliki A, 174

- Katı anayasa, 325
 Kelsen, 127, 141
 Kenar başlığı, 343
 Kesişim, 111
 Kitab-ı mukaddes, 141
 Klasik dönem, 309
 Kolaylık/zorluk, 13
 Kopya tutanağı, 24
 Kopya, 23
 Korsan Y, 229
 Korsan, 72, 133
 Köleliğin yolu, 302
 KPDS, 108, 117
 Kreon, 165
 Kubalı, 323
 Kullanışlılık, 32
 Kur'an, 159
 Kurban, 337
 Kurumsal anayasa hukuku, 372
 Kuvvetler ayrılığı teorisi, 221
 Kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi, 375
Lex posterior derogat legi priori, 143
 Lijphart, 294, 297
 Maddî anayasa hukuku, 372
 Maddî hata, 50
Magna Carta, 225, 259
 Maliyet, 32
 Marsilius Patavinus, 202
 Meclis hükümeti, 250
 Meclis soruşturması, 275
 Medeni Kanun m. 112, 176
 Menfaat teorisi, 153
 Meta-pozitif idealler, 170
 Metod bağdaştırmacılığı, 370
 Millet ve halk kavramları, 238
 Milletvekili B'ye hakaret, 285
 Milletvekili olmayan bakan b, 340
 MK. m.45, f.2, 138
 Montesquieu, 263
 Muhakeme gücü, 46
 Muhakeme, 41
 Muris M ölmüş, 178
 Müeyyide, 193
 Müfettişlik sınavları, 105, 112
 Mülkiyet ilkesi, 144
 Namaz, 123
 Nasıl cevaplamalı, 93
 Nasıl hazırlanmalı, 86
 Nispi butlan, 167
 Norm bilgisi sorusu, 44
 Normatif anayasa hukuku, 372
 Normatif demokrasi teorisi, 220
 Normatif görecelilik, 310
 Normatiflik, 186
 Not dağılımı, 14
 Nüfus hacmi, 294
 Olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleri, 285
 Olağanüstü hal ve sıkıyönetim dönemleri, 271
 Oppenheimer, 222, 224, 249
 Osmanlı Padişahı X ölmüştür, 320
 Öğrenci Ö, 126, 173
 Öküz, 141
 Ölçme aracı, 10
 Ölçme, 9
 ÖYS, 107, 115
 Öze dokunma yasağı, 205
 Özümseme, 46
Pacta sunt servanda, 364
 Padişah X hukuken sorumlu mudur?, 396
 Parlâmenter sistem, 252
 Parlamentar sistem, 260
Petition of rights, 327
 Pozitif statü hakkı, 283
 Pozitivist teorisi, 309
 Problem soruları, 45, 92, 94
 Puanlama güvenilirliği, 21
 Puanlama kolaylığı, 34
Pureté, 342
 Realist yorum teorisi, 177
 Referandum, 226
 Saflık, 342
 Sağlık hakkı, 283, 365
 Salgın hastalık, 204
 Savaş, 233

- Sehavili ülkesi, 356
 Selamlama, 169
 Senato, 257
 Ses hafızası, 89
 Sınav çeşitleri, 10
 Siyasal bilim yaklaşımı, 371
 Siyasî işler, 311
 Siyasî partiler, 373
 Skolanga, 74, 263
 Sonuçları asma, 49
 Soru hazırlama, 43
 Sorun boyutu, 296
 Sosyal davranış kuralları, 80
 Sosyal devlet, 204, 230, 302
 Soyut norm denetimi, 284
 Spencer, 260
Statute law, 154
 Sübjektif millet anlayışı, 221
 Sünnet, 154
 Şahsilik ilkesi, 144
 Şans başarısı, 16
 Şans, 16
 Şekli anayasa hukuku, 372
 Tahmin, 99
 Tali kurucu iktidar, 265, 346
 Tanklara ceza, 149
 Tarihçi hukuk okulu, 161
 Teamüli anayasa, 327
 Teamüller, 337
 Tecavüz, 162
 Tek-meclisli ya da iki-meclisli, 294
 Tek-meclislilik, 77
 Telefon dinleme, 350
 Temel hak ve özgürlüklerin
 sınırlandırılması, 61
 Temel norm, 142
 Temsili demokrasi, 74, 220, 400
 Terörizm, 59, 350
 Test mümkün mü, 37
 Tuhaf testler, 51
 Tunaya, 312, 314
 Tutanak, 24
 Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet
 Yönetmeliği, 169
 Tüzük, 197
 Ulpianus, 153
 Uluslararası hukuk, 364
 Uluslararası hukukun müeyyidesi, 233
 Uygulama kolaylıkları, 33
 Uygulama koşulları, 30
 Uygulama süresi, 33
 Üniter devlet, 265
 Üskül, 337
 Vatandaşlık Kanunu, 389
 Viyana Çevresi, 362
 Yaptırmalı önermedir, 340
 Yaratıcılık, 41
 Yargı fonksiyonu, 183
 Yargı kolu, 154
 Yargı örgütü, 183, 190
 Yarı-başkanlık sistemi, 280
 Yarı-doğrudan demokrasi, 220, 252,
 357
 Yasama dokunulmazlığı, 67
 Yasama yorumu, 167
 Yazılı sınav, 87
 Yazısız anayasa, 256
 Yeni anayasa hukuku, 327, 372
 Yerleşme hürriyeti, 373
 Yöntem bağdaştırmacılığı, 342
 Yumuşak anayasa, 325
 Yüksek Askeri Şura kararları, 234

[Arka kapağın iç yüzüdür. Bu nedenle boş bırakılmıştır.]

1966 yılında Biga'da doğan Kemal Gözler, lisans ve yüksek lisans öğrenimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, doktora öğrenimini ise Fransa'da Bordeaux Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yapmıştır. 1987'den 1997'ye kadar Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışan Gözler, halen Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde yardımcı doçent olarak çalışmaktadır. Yazarın ayrıntılı özgeçmişi ve yayın listesi kitabın sonundadır. Kemal Gözler, Türk Sosyal Bilimler Derneği 1999 yılı Genç Sosyal Bilimciler Birincilik Ödülünü kazanmıştır.

Kitabın Bölümleri

Birinci Kısım: Hukuk Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme Sorunu

- Bölüm 1: Sözlü, Yazılı ve Test Sınavlarının Karşılıklı Değerlendirilmesi
Bölüm 2: Hukuk Eğitiminde Test Mümkün müdür?
Bölüm 3: Soru Hazırlama
Bölüm 4: Sorular Nasıl Cevaplanmalı
Bölüm 5: Test Sorularında Doğru Seçenek, Konuyu Bilmeden, Hatta Soruyu Okumadan Tahmin Edilebilir mi?

İkinci Kısım: Örnek Sınavlar

- Bölüm 1: Hukuka Giriş Sınavları
Bölüm 2: Kamu Hukuku Sınavları
Bölüm 3: Anayasa Hukuku Sınavları
Bölüm 4: Türk Anayasa Düzeni Sınavları

Sınavlar gerek öğrenciler, gerekse öğretim üyeleri arasında en çok konuşulan konulardan biridir. Öğretim üyeleri, bir dönemde ne çok sınavın olduğundan, bunlar ile ne kadar zaman kaybettiklerinden yakınır. Az zamanda çok kağıt okumanın yolunu keşfetmeye çalışırlar. Bazıları bir saatte yüz kağıt okuduğuyla öğünür. Öğretim üyeleri arasında sınavlar bazen bir sohbet, bazen de hararetli bir tartışma konusudur. Öğretim üyeleri kendi aralarında "ideal sınav"ın nasıl olması gerektiği konusunda teoriler geliştirirler. Ancak her nedense, bu teoriler "söz"de kalır. Bu hararetli tartışmalara katılanlardan kimse oturup sınavlar konusunda bir şey Sınavlar, üzerinde herkesin çok konuştuğu, ama kimsenin bir şey yazmaya cesaret edemediği konulardan biridir. Biz sınavların sadece konuşulmayıp, üzerinde yazı yazılması gereken bir konu olduğunu düşünüyoruz. Genelde sosyal bilimler ve özelden hukuk eğitiminde sınavlar meselesi, özellikle kitle eğitimi yapan fakültelerde, kanayan bir yaradır. Bunun enine boyuna, eğitimde ölçme ve değerlendirme biliminin verileri ışığında tartışılması gerekir. Böyle bir tartışmanın yeri ise herhalde fakültelerdeki öğretim üyesi dinlenme salonları değildir. Bu tartışma yazılı olarak yapılmalıdır. İşte bu kitap böyle bir düşünceden doğdu.

İsteme Adresi:

Ekin Kitabevi
Burç Pasajı No: 27-29 Altıparmak-BURSA
Tel: 0.224.220 16 72 Fax:0.224.223 04 37

ISBN: 975-7338-49-4

9 789757 538499